Pedagogická fakulta
Faculty of Education
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
University of South Bohemia in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra společenských věd

Diplomová práce

Kontroverzní témata ve výuce občanského a společenskovědního základu

Vypracovala: Bc. Klára Mácová
Vedoucí práce: PhDr. Helena Pavličíková, CSc.

České Budějovice 2022

Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracoval(a) pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Jihlavě 22. dubna 2022 ……..

Bc. Klára Mácová, v. r.

ANOTACE:

Cílem diplomové práce bylo popsat současná kontroverzní témata v rámci sexuální výchovy, která částečně spadá do vzdělávací oblasti Člověk a společnost definované rámcovým vzdělávacím programem (RVP). U jednoho vybraného tématu (pornografie) byl zpracován vlastní návrh výuky.

KLÍČOVÁ SLOVA:

kontroverzní témata, sexuální výchova, pornografie

ANNOTATION:

The aim of the thesis was to describe the current controversial topics in the field of sexual education, which partly falls into the educational area of Man and Society within the official framework curriculum (RVP). For one topic (pornography), a lesson plan was designed.

KEY WORDS:

controversial topics, sexuality education, pornography

Poděkování

Ráda bych vyjádřila vděčnost vedoucí mé práce, PhDr. Heleně Pavličíkové, CSc., za ochotu i za odvahu vést diplomovou práci se zaměřením na kontroverzní témata z oblasti sexuální výchovy. Velmi děkuji též všem, kdo se mnou kdy diskutovali téma pornografie, ať už v rovině pedagogické či osobní. V neposlední řadě mé rodině za neskonalou trpělivost.

Obsah

1. ÚVOD 5
2. SEXUÁLNÍ VÝCHOVA 8
2.1 Kde současné děti čerpají informace o sexu? 8
2.2 Mezinárodní dokumenty o sexuální edukaci 10
Standardy pro sexuální výchovu v Evropě 10
International Technical Guidelines On Sexuality Education 12
2.3 Didaktická specifika sexuální výchovy 16
Zásady sexuální výchovy 17
Nároky na učitele sexuální výchovy 19
Metody doporučované pro sexuální výchovu 20
2.4 Sexuální výchova v kurikulárních dokumentech 24
Sexuální témata na 1. stupni ZŠ 24
Sexuální témata na 2. stupni ZŠ 25
Osobnostní a sociální výchova 29
Dokumenty MŠMT 30
Sexuální výchova v ŠVP 32
2.5 Realizace sexuální výchovy 35
Jak sexuální výchova probíhá – přehled výsledků průzkumů 35
Jak se k sexuální výchově staví učitelé? 38
2.6 SHRNUTÍ 40
3. KONTROVERZNÍ TÉMATA V SEXUÁLNÍ VÝCHOVĚ 41
3.1 KONTROVERZNÍ A TABU TÉMATA 41
Sexuální výchova jako jedno z kontroverzních společenských témat 44
Kontroverzní témata v oblasti sexuality, reprodukce a vztahů 48
3.2 KONTROVERZNÍ TÉMATA VE VÝUCE 51
Inspirativní přístupy k výuce kontroverzních témat se zaměřením na spolupráci a dialog 55
Vzdělávací projekty zaměřené na opomíjená a kontroverzní sexuální témata 57
3.3 SHRNUTÍ 59
4. Pornografie jako téma do výuky 60
4.1 Uvedení do problematiky online pornografie ve vztahu ke vzdělávání 60
4.2 Didaktická příprava 63
4.3 Reflexe výuky 67
5. Závěr 71
Literatura a zdroje: 73
Příloha 82

1. ÚVOD

V dnešní době je nejsnáze dostupným zdrojem informací o sexualitě internet, kde se kdokoli může dostat velmi snadno nejen k různým článkům, ale také k široké škále sexuálně explicitních materiálů, především mám na mysli pornografii. Podle výzkumu v rámci projektu *EU Kids Online* měla v České republice už před deseti lety zkušenost se sledováním internetové pornografie třetina mladých uživatelů internetu ve věku od 9 do 16 let, přitom v sousedním Německu se s pornografií na internetu v té době setkalo jen 5 % dotazovaných dětí.[1] Zpráva z kvalitativního výzkumu provedeného na Slovensku v roce 2010 cituje odpovědi dospívajících ohledně sledování pornografie, které naznačují, že chlapci už tehdy měli dojem, že se na pornografická videa dívají všichni jejich vrstevníci.[2]

U dospívajících nás to možná nepřekvapí. Čeští středoškoláci například uvádějí internet, včetně pornografie, jako nejčastější zdroj, kde hledají informace o sexu.[3] K pornografii se však dnes skrz internet může dostat i dítě v první třídě.[4] Nízký věk, kdy se děti poprvé setkávají s pornografií, překvapil dokonce i autorky nedávného průzkumu *Děti ohrožené pornografií a online sexuálními agresory (2020)*, ve kterém napsalo 12 % z dotazovaných dětí, že se dostaly k pornografii už ve věku 6-10 let.[5]

V médiích se psalo o dětech ohrožených sledováním pornografie ve školním roce 2020/2021 v souvislosti s nedostatečnou prevencí na školách[6] nebo také v souvislosti s trollingem v rámci distanční výuky – narušení online hodiny právě formou spuštění pornografického videa.[7] Ovšem s pornografickými videi se učitelé a žáci setkávali a setkávají i v prostředí školy, jelikož jsou jednoduše dostupná skrz internet na mobilech žáků, kteří se sledováním těchto videí baví, ať už neskrývaně o přestávce ve třídě nebo třeba tajně na záchodech[8]. I kdyby si to však žádné dítě ve školním prostředí nedovolilo, stále zůstává faktem, že část

---

[1] České děti patří k nejohroženějším riziky internetu. Dostupné z: https://www.online.muni.cz/veda-a-vyzkum/3066-ceske-deti-patri-v-evrope-k-nejohrozenejsim-riziky-internetu

[2] GREGUSOVÁ, M., J. TOMKOVÁ a M. BALÁŽOVÁ. Vyhľadávanie informácií o sexe a pornografii na internete [online].

[3] TŮMOVÁ, Tereza. Žáci se o sexu učí jen z porna. Sexuální výchova ve školách chybí [online].

[4] Učitelská beznaděj. Dostupné z: https://brana.cb.cz/?/clanek?id=103&nazev=ucitelska-beznadej.

[5] A DOST! Porno a sex sledují už i nejmenší děti. A ohrožuje je to. Co s tím? Dostupné z: https://www.stream.cz/adost/covid-rozsiril-porno-a-sex-mezi-nejmensi-deti-co-s-tim-muzeme-udelat-64167552.

[6] BRZYBOHATÁ, Anna. Děti od porna dělí kliknutí. Školy ale při online výuce prevenci nestíhají [online].

[7] LANGOVÁ, Magdaléna. Během výuky se objevuje například porno, říká expert. Učitelé jsou často bezmocní, s počítači tolik neumí [online].

[8] Tuto informaci mám jednak z osobní komunikace s ředitelkou základní školy, kde jsem absolvovala praxi jako studentka pedagogické fakulty, a také z diskuse, která proběhla v menší skupince učitelů v rámci konference V digitálním světě – mediální vzdělávání pro 1. stupeň ZŠ, kterou pořádali 24. 11. 2020 lektoři vzdělávacího programu Jeden svět na školách organizace Člověk v tísni.

dětí porno na internetu sleduje, ať už začínají před jedenáctým rokem života nebo až v pubertě.[9] Navíc se děti mohou setkat s pornostránkami a jinými sexuálně explicitními materiály při brouzdání po internetu nebo při setkání s kamarády i zcela neplánovaně.[10]

Nabízí se spousta otázek. Co s tím? Jak na konzumaci pornografie u dětí reagovat? Je třeba před pornem děti ochránit? Má porno zůstat pro některé děti hlavním zdrojem informací o sexu, nebo by měl tyto děti poučit o sexu i někdo jiný? Má se to probrat ve škole, nebo je lepší nechat to na rodičích?

Domnívám se, že téma sledování pornografie není dostatečně ve vzdělávání reflektováno, ačkoli existuje řada studií, zabývajících se negativními důsledky sledování internetové pornografie. Existuje například obava z nebezpečí vzniku závislosti nebo z důsledků sledování pornografie kvůli tomu, jaké vzory sexuálního chování – hlavně pokud jde o násilné a ponižující jednání mužů se ženami – tyto pornografické scénáře předávají mladým uživatelům bez vlastní sexuální zkušenosti.

Absence tohoto tématu ve školních vzdělávacích programech i ve skutečné výuce je pochopitelná. Témata spojená se sexem a sexualitou bývají pro pedagogy náročná z hlediska uchopení ve výuce, jelikož jsou tématy intimními, jež se nějak týkají osobně každého z nás. Navíc rodiny dětí k sexu a sexualitě často zaujímají rozdílné postoje, přičemž ve škole i v rodinách mohou být tato témata ještě stále částečně tabuizovaná. Učitelé si pak nejsou jistí, jestli a jak o sexu mluvit, ani v jakém věku jej začít se žáky probírat,[11] přestože Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV) poskytuje určité vodítko v tom, jaké kompetence a jaké znalosti jsou přiměřené věku dětí před koncem 5. třídy a jaké potom před koncem 9. třídy.

Sexuální výchova je v rámcovém vzdělávacím programu pro 2. stupeň ZŠ zařazená především do učiva a výstupů vzdělávací oblasti Výchova ke zdraví. Učebnice s aktuálně platnou doložkou ministerstva školství (MŠMT) však téma pornografie zmiňují jen okrajově, anebo vůbec. Didaktická opora pro toto téma tedy zatím v českém prostředí chybí. Dobrou zprávou však je, že v současnosti nějaké výukové materiály pracující s tématem pornografie vznikají

[9] KOPECKÝ, Kamil a René SZOTKOWSKI. *České děti v kybersvětě (výzkumná zpráva)* [online], s. 7.
[10] A DOST! Porno a sex sledují už i nejmenší děti. A ohrožuje je to. Co s tím? Dostupné z: https://www.stream.cz/adost/covid-rozsiril-porno-a-sex-mezi-nejmensi-deti-co-s-tim-muzeme-udelat-64167552.
[11] PLACHÁ, Veronika. *Zkušenosti učitelů s tématem smrti ve škole,* s. 29-30, 130-134.

nejen v rámci této diplomové práce, ale i v neziskovém sektoru s pomocí odborné učitelské veřejnosti.[12]

Myslím si, že sexualita a její prožívání má velký vliv na kvalitu života jednotlivce, a potažmo i rodiny, jelikož je esenciální jak pro zdravé a spokojené partnerské soužití, tak pro předávání života. Proto zastávám názor, že věnovat se osobnímu rozvoji i ve vztahové a sexuální oblasti by mělo do jisté míry patřit i ke vzdělávání ve škole – minimálně na úrovni odborných poznatků a na úrovni cvičení například komunikačních nebo seberegulačních dovedností, přispívajících k utváření zdravých vztahů k druhým lidem i k sobě samému.

V této práci najdete nejdříve kapitolu věnovanou sexuální výchově – jejímu pojetí v rámci mezinárodního i českého kurikula, jejím didaktickým specifikům a stručně i její realizaci na základních a středních školách. Prostřední kapitola se zabývá problematikou kontroverzních témat – jejich vymezením, konkrétními příklady a doporučeními pro jejich zařazení do výuky. Poslední kapitola se věnuje tématu pornografie a možnosti jeho uplatnění ve výuce.

Sexuální výchovou i výukou kontroverzních témat v českém prostředí se zabývá řada bakalářských i magisterských diplomových prací, nicméně žádná se nevěnuje didaktickému zpracování tématu pornografie. Shromáždění podkladů k tvorbě výukových materiálů je proto cílem této diplomové práce. K naplnění cílů práce byla použita zejména komparativní analýza spolu se syntetickým zpracováním získaných údajů. Praktickým výstupem této práce je zpracování didaktické přípravy pro výuku na téma pornografie.

[12] Osobní komunikace s Dagmar Krišovou z organizace Konsent a s Michalem Kaderkou v rámci online brainstormingu: Jak učit o pornu, 20. 10. 2021.

2. SEXUÁLNÍ VÝCHOVA

2.1 Kde současné děti čerpají informace o sexu?

Děti a dospívající získávají nejčastěji informace o sexu z internetu a od vrstevníků.[13] Škola se v seznamu informačních zdrojů v sexuální oblasti řadí u středoškolských studentů až na poslední místo, ještě po rodičích a masmédiích. To může být způsobeno jednak tím, že se učitelé výuce sexuální výchovy někdy vyhýbají, jednak také tím, že když už ji realizují, tak převážně frontálním výkladem, přičemž někteří učitelé nedávají studentům žádnou možnost ptát se na to, co je zajímá. Ukazují to výsledky průzkumu České středoškolské unie zaměřeného na sexuální výchovu, ve kterém odpovídalo kolem dvou tisíc středoškoláků napříč Českou republikou. Téměř polovina respondentů uvedla, že neprošli na škole žádnou sexuální výchovou, a ti kteří jí prošli, tak nejčastěji v hodinách biologie, případně díky jednorázové přednášce externisty, kterého si škola na povídání o sexuálních tématech pozvala.[14]

U dětí navštěvujících ještě základní školu jsou učitelé ve škole a blízcí doma (rodiče, jiní příbuzní či sourozenci) významnějším zdrojem informací než u studentů středních škol. Také se ukazuje, že z internetu a porna čerpají více chlapci, zatímco dívky prochází sexuální výchovou spíš doma a skrz kamarádky, pomocí internetu samozřejmě také a v menší míře i skrz čtení knih a ve škole.[15] Potvrzuje to i výzkum Centra prevence rizikové virtuální komunikace z roku 2017, ve kterém zvítězil mezi zdroji poučení o sexu u 8-17 letých dětí internet. U chlapců tomu tak bylo v polovině případů, zatímco z dívek téměř polovina uvedla, že je o sexu poučila maminka. Vrstevníci se u obou pohlaví řadí v poskytnutí informací o sexu na druhé místo. Co se týká školy, tak učitele uvedla v odpovědi na otázku, kdo je poučil o sexu, třetina respondentů, ovšem absolvování sexuální výchovy ve škole potvrdila polovina dotazovaných dětí.[16]

Umíme si asi představit, že poznatky získané od kamarádů, sourozenců nebo na internetu mohou být zavádějící, někdy i vyloženě mylné, a velmi často neúplné. Pokud v internetovém prohlížeči hledáme klíčová slova jako sex, sexuální pozice, masturbace, orgasmus apod.,

---

[13] Zpráva z průzkumu – sexuální výchova na středních školách. Dostupné z: https://stredoskolskaunie.cz/wp-content/uploads/2020/11/Zprava-z-pruzkumu-sexualni-vychova-na-strednich-skolach.pdf, s. 5. SEJBALOVÁ, P. a MARTINCOVÁ, J. *Jak ochránit děti před pornografií a online agresory: Zásadní vliv rodičů a školy*, s. 6.

[14] Zpráva z průzkumu – sexuální výchova na středních školách. Dostupné z: https://stredoskolskaunie.cz/wp-content/uploads/2020/11/Zprava-z-pruzkumu-sexualni-vychova-na-strednich-skolach.pdf, s. 2, 5, 15.

[15] SEJBALOVÁ, Petra a Jana MARTINCOVÁ. *Jak ochránit děti před pornografií a online agresory: Zásadní vliv rodičů a školy* [online], s. 6.

[16] KOPECKÝ, Kamil a René SZOTKOWSKI. *České děti v kybersvětě (výzkumná zpráva)* [online], s. 23-25.

vyjede nám spousta článků různé kvality – každému v rámci personalizace vyhledávání trošku jiných. Velmi snadno se však při hledání proklikáme k sexuálním seznamkám, erotickým hrám, pornografickým obrázkům nebo videím.

Je to především představa, že se děti učí o sexu z porna, co vyvolává paniku – nejen morální, ale například i z hlediska vývojové psychologie, protože děti se na internetu dostanou snadno k šokujícímu sexuálnímu obsahu, který neodpovídá jejich psychické vyzrálosti. Třetina dospívajících ve věku 11-17 let přímo přiznává, že používají pornografické stránky k tomu, aby se o sexu dozvěděli to, co je zajímá.[17] Tomu, co se mladí mohou dozvědět o sexu z pornografie, se věnuje samostatná kapitola níže.

Nespolehlivost informačních zdrojů, které mladí lidé využívají, bývá používána jako argument pro potřebnost školní sexuální výchovy, která žákům zprostředkuje odborné poznatky, bude se dotýkat i emočních a právních aspektů sexuálního života a bude přispívat k utváření postojů nezbytných pro zdravé, uspokojivé vztahy.[18]

Na internetu ovšem hledá informace pro sexuální výchovu i nemalá část učitelů. Nemáme ovšem data o tom, jaké webové stránky pro tyto účely využívají, takže se nedá s určitostí říct, zda se jedná o vhodné a důvěryhodné zdroje, či nikoli.[19]

Úskalí vyhledávání na internetu – především rizika nalezení nepravdivých či zmanipulovaných informací – si byli vědomi mladí lidé už ve výzkumu Lenky Šilerové z roku 2012. Zároveň se vyjadřovali v tom smyslu, že by byli rádi za kvalitnější sexuální výchovu s větším množstvím relevantních informací jak ve školním, tak v domácím prostředí.[20] Stejné výsledky přinesl průzkum České středoškolské unie v roce 2020, naprostá většina studentů (80 %) by uvítala, kdyby se školy sexuální výchově věnovaly více a neopomíjely ani témata jako třeba konsent (tj. souhlas v sexu), první sex nebo sexuální násilí (ať už domácí násilí nebo násilí v kyberprostoru).[21] Jaká témata by se ve škole měla podle příslušných dokumentů MŠMT probírat a jaká se ve skutečnosti probírají, to rozebírají blíže následující kapitoly.

---

[17] SIMON, Laura E., Kristian DANEBACK a Anna ŠEVČÍKOVÁ. The Educational Dimension of Pornography: Adolescents' Use of New Media for Sexual Purposes [online], p. 39.

[18] Why comprehensive sexuality education is important. Dostupné z: https://en.unesco.org/news/why-comprehensive-sexuality-education-important. MIJATOVIĆ, Dunja. Comprehensive sexuality education protects children and helps build a safer, inclusive society [online].

[19] SADKOVÁ, T. Současný stav sexuální výchovy v rámci základního vzdělávání v České republice – systematický přehled teorie a praxe [online], s. 53.

[20] ŠILEROVÁ, Lenka. Mladí lidé a informace o sexualitě: informační potřeby a informační zdroje. Základní informace o realizovaném výzkumu [online], s. 12.

[21] Zpráva z průzkumu - sexuální výchova na středních školách. Dostupné z: https://stredoskolskaunie.cz/wp-content/uploads/2020/11/Zprava-z-pruzkumu-sexualni-vychova-na-strednich-skolach.pdf, s. 7-8.

2.2 Mezinárodní dokumenty o sexuální edukaci

Nejdřív se ale podívejme na to, jaké pojetí sexuální výchovy doporučují mezinárodní organizace jako je *Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu* (UNESCO) či *Světová zdravotnická organizace* (WHO).

Standardy pro sexuální výchovu v Evropě

Čeští odborníci z oblasti sexuologie a sexuální výchovy sdružení ve Společnosti pro plánování rodiny a sexuální výchovu (SPRSV) se staví za koncept holistické (tj. ucelené) sexuální výchovy tak, jak je popsána ve *Standardech pro sexuální výchovu v Evropě* s podtitulem *Rámec pro tvůrce osnov, vzdělávací a zdravotnické instituce a odborníky* od Regionální kanceláře Světové zdravotnické organizace (WHO) a německého Federálního centra pro zdravotní vzdělávání (BZgA), vydaných v roce 2010 a do češtiny přeložených v roce 2017.

Tyto standardy se snaží nabídnout evropským zemím konkrétní cíle sexuálního vzdělávání v oblasti znalostí i schopností, postojů a hodnot pro jednotlivé věkové skupiny dětí od 4 do 15 a více let. Zastřešujícím cílem je jejich uspokojivý, pozitivní a zdravý vývoj v oblasti sexuality. Při čemž sexualita je zde pojímána jako víceúrovňová součást života, zahrnující nejen pohlavní identitu, sexuální orientaci, intimitu a reprodukci, ale také potěšení, dále nejen sexuální chování a vztahy, ale i představy, touhy, postoje a přesvědčení (ovlivněné bio-psycho-sociálními faktory, včetně těmi politicko-ekonomickými, právními či náboženskými). Hodnotovým východiskem autorů je úsilí o podporu sexuálního zdraví a tzv. sexuálních práv tak, jak je definuje WHO. Jedním z těchto práv je i právo na sexuální vzdělávání – tedy právo na informace o sexualitě přiměřené věku, které mají pomoci chránit sexuální zdraví dětí.[22]

Při zdůvodňování potřebnosti sexuální výchovy se dále v těchto standardech zmiňuje kromě tvrzení, že „sexualita je základní součástí lidského bytí“,[23] také argument o nedostatečnosti neformální (rodinné) sexuální výchovy pro současnou dobu, kdy je třeba mj. korigovat vliv médií (např. internetové pornografie) a seznámit mladé lidi s odborně správnými informacemi, které jim poslouží jako prevence v oblasti sexuálního zdraví.[24]

Ze zásad ucelené sexuální výchovy vypisuji ty, které nenacházíme ve starších českých publikacích o sexuální výchově nebo v nich nejsou jmenovány takto konkrétně:

---

[22] *Standardy pro sexuální výchovu v Evropě: Rámec pro tvůrce osnov, vzdělávací a zdravotnické instituce a odborníky* [online], s. 11, 20-25.
[23] *Standardy pro sexuální výchovu v Evropě: Rámec pro tvůrce osnov, vzdělávací a zdravotnické instituce a odborníky* [online], s. 27.
[24] *Standardy pro sexuální výchovu v Evropě: Rámec pro tvůrce osnov, vzdělávací a zdravotnické instituce a odborníky* [online], s. 28.

- Sexuální výchova **odpovídá realitě života mladých lidí**.
- Sexuální výchova je **založena na přístupu zohledňujícím lidská (sexuální a reprodukční) práva**.
- Sexuální výchova je **založena na konceptu celkového pocitu pohody**, který zahrnuje zdraví.
- Sexuální výchova je pevně **založena na rovnosti pohlaví, sebeurčení a přijetí rozdílností**.
- Sexuální výchova je **celoživotní proces**, začíná narozením.
- Sexuální výchova musí být chápána jako **příspěvek k rovnoprávné a soucitné společnosti** tím, že **posiluje jednotlivce a komunity**.[25]

Mezi žádanými výstupy sexuálního vzdělávání jmenují autoři kromě *získání potřebných informací o různých aspektech sexuality* (včetně např. uvědomování si pohlavní identity a genderových rolí nebo informovanosti o dostupných poradenských a zdravotnických službách) a kromě *nabytí životních dovedností důležitých pro „zvládání všech aspektů sexuality a vztahů“* (od schopnosti komunikovat o sexualitě, emocích a vztazích po schopnost činit informovaná rozhodnutí se zodpovědností vůči sobě i partnerovi), také ***přispívání k tvorbě tolerantního, otevřeného a ohleduplného společenského klimatu, ve kterém by lidé respektovali sexuální rozmanitost*** (pohlavní odlišnosti i různé životní styly, postoje a hodnoty).[26]

Zvlášť se Standardy věnují způsobilosti vzdělavatelů, kteří mimoděk představují pro své studenty vzory. Kromě předávání faktů mají studentům vytvářet i prostor pro tvorbu vlastních postojů a pro rozvoj dovedností komunikovat a řešit problémy. Standardy proto zmiňují potřebu výcviku, potřebu otevřenosti vůči sexuální chově a motivace vyučovat ji. Dále uvádějí nezbytnost víry v principy sexuální výchovy – zejména aby ji vzdělavatelé chápali „také jako výchovu k lidským právům a různorodosti“ a používali při ní neutrální jazyk, který bude respektovat hranice žáků a nebude nikoho urážet. V neposlední řadě poukazují na nezbytnost ochoty vzdělavatelů k reflexi svých vlastních postojů k sexualitě i společenským hodnotám a normám.[27]

Při výběru organizačních forem a metod k předávání sexuální výchovy by se vzdělavatelé měli řídit těmito body a požadavky:

- požadavek **výběru metod s ohledem na různé potřeby studujících vzhledem k jejich individuálním charakteristikám i odlišnému sociálnímu a kulturnímu zázemí**:
  protože *„ucelená sexuální výchova pokrývá širokou škálu témat souvisejících s fyzickými, emocionálními, sociálními a kulturními aspekty“* a měla by je pojímat nepředpojatě.
- požadavek, **aby se účastníci vždy cítili v bezpečí:**

---

[25] *Standardy pro sexuální výchovu v Evropě: Rámec pro tvůrce osnov, vzdělávací a zdravotnické instituce a odborníky* [online], s. 35-36.
[26] *Standardy pro sexuální výchovu v Evropě: Rámec pro tvůrce osnov, vzdělávací a zdravotnické instituce a odborníky* [online], s. 35.
[27] *Standardy pro sexuální výchovu v Evropě: Rámec pro tvůrce osnov, vzdělávací a zdravotnické instituce a odborníky* [online], s. 39-40.

Je třeba chránit soukromí žáků a respektovat jejich hranice, proto není vhodné, aby v rámci diskuse ve třídě přede všemi sdělovali své vlastní zážitky. Bezpečnému prostředí dále napomůže shoda skupiny na dodržování určitých pravidel ve výuce sexuální výchovy a také *genderově citlivý přístup*.

- požadavek **interaktivity** a požadavek **spoluúčasti mladých lidí:**
  Ať už ve formě zapojení žáků např. do výběru témat či do evaluace výuky sexuální výchovy, nebo ve formě vrstevnického učení s pomocí proškolených dobrovolníků.
- požadavek **umožnění smysluplné komunikace a diskuse** mezi účastníky:
  K tomu, aby žáci mohli smysluplně diskutovat, je potřeba vybavit je správnou slovní zásobou a komunikovat s nimi přiměřeně jejich věku. Dá-li vzdělavatel prostor diskusi, dá zároveň žákům prostor k formulování vlastních názorů a k jejich reflexi.
- požadavek **zajištění kontinuity** sexuální výchovy:
  K tomu lze využívat možnost mezipředmětové spolupráce učitelů mezi sebou nebo spolupráci s externími partnery (např. se zdravotnickými či poradenskými pracovníky).
- požadavek **respektu k genderovým odlišnostem**:
  Je-li to pro probrání některých záležitostí žádoucí, lze dočasně skupinu rozdělit podle pohlaví (v anglickém originále: gender) a pracovat se žáky v tandemu tvořeném mužem a ženou.[28]

Hodnotící zpráva BZgA z roku 2018 uvádí, že v České republice bylo s těmito standardy pracováno při rozvoji a adaptaci kurikula.[29] Kurikulární dokumenty v České republice se však na tento evropský rámec sexuálního vzdělávání explicitně nijak neodkazují.[30] Pouze *Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách (2010)* ve svých zdrojích odkazuje mj. na definice sexuality, sexuální výchovy a sexuálních práv tak, jak je v dané době zastávaly Světová zdravotnická organizace (WHO) a Mezinárodní federace pro plánované rodičovství (IPPF).[31] Dalo by se tedy říct, že MŠMT ve svém doporučení minimálně čerpalo z podobné ideové základny jako autoři evropských standardů.

International Technical Guidelines On Sexuality Education

Dokument *International Technical Guidelines On Sexuality Education* (česky: *Mezinárodní odborné směrnice pro sexuální edukaci*)[32] z roku 2018, vytvořený mezinárodním týmem expertů pod záštitou WHO a UNESCO, představuje klíčová kritéria pro uskutečňování tzv. komprehensivní sexuální výchovy (v originále: *comprehensive sexuality education*, zkr. *CSE*). Zároveň navrhuje hlavní vzdělávací cíle a témata CSE, které dále konkretizuje podle věku studentů (konkrétně pro skupiny 5-8 letých, 9-12 letých, 12-15 letých a 15-18 letých).

---

[28] *Standardy pro sexuální výchovu v Evropě: Rámec pro tvůrce osnov, vzdělávací a zdravotnické instituce a odborníky* [online], s. 37.
[29] KETTING, E. a O. IVANOVA. *Sexuality Education in Europe and Central Asia: State of the Art and Recent Developments - An Overview of 25 Countries* [online], s. 75.
[30] SADKOVÁ, T. Současný stav sexuální výchovy v rámci základního vzdělávání v České republice – systematický přehled teorie a praxe, s. 52.
[31] *Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách* [online], s. 17-24.
[32] vlastní překlad

Koncept komprehensivní (tj. ucelené) sexuální výchovy vychází z již existujících přístupů k sexuálnímu vzdělávání v různých částech světa a dalo by se říct, že je rozpracovanější a aktuálnější verzí výše představených Standardů sexuální výchovy, které byly vytvořeny pro Evropu. Na tvorbě mezinárodních guidelines se v rámci poradní skupiny podíleli mj. zástupce Mezinárodní federace plánovaného rodičovství (IPPF), zástupce výše zmíněného německého Federálního centra pro zdravotní vzdělávání (BZgA), ale jako jednorázová konzultantka například i zástupkyně Světové asociace mladých křesťanských žen (World YWCA).[33]

V čem tedy spočívá komprehensivní kvalita sexuální výchovy? Stručně řečeno jde o šířku i hloubku zahrnutých témat, která jsou v kontextu sexuálního a reprodukčního zdraví pro studenty důležitá. Nejedná se o pouhou výuku o rozmnožování, rizicích a nemocech. Jde o celý edukační proces, zakotvený v kurikulu, poskytující *„odborné, […], věku a vývoji přiměřené, genderově citlivé a kulturně relevantní […] informace o kognitivních, emočních, fyzických i sociálních aspektech sexuality.“*[34] Cílem tohoto procesu není pouhá znalostní výbava dětí, nýbrž i osvojení dovedností, postojů a hodnot: *„které je zmocní k tomu, aby: si uvědomovali své zdraví, well-being a důstojnost, rozvíjeli respektující sociální a sexuální vztahy, zvažovali, jak jejich rozhodnutí ovlivňují well-being ostatních i jejich vlastní, a rozuměli svým právům a dokázali je během svého života chránit.“*[35]

Mezi takové životní dovednosti, které zmocňují k aktivnímu jednání, patří: *„komunikace, naslouchání, odmítnutí, rozhodování a vyjednávání, sociální (interpersonální) dovednosti, kritické myšlení, budování sebeuvědomění, rozvíjení empatie, dovednost dostat se ke spolehlivým informacím a službám, postavit se stigmatu a diskriminaci, hájit práva.“*[36] Jejich získávání se v rámci CSE odehrává při současném probírání nejrůznějších témat, spadajících do těchto osmi vzájemně provázaných celků:

1. Vztahy
2. Hodnoty, práva, kultura a sexualita
3. Porozumění genderu
4. Násilí a jak zůstat v bezpečí
5. Dovednosti pro zdraví a celkovou spokojenost (well-being)
6. Lidské tělo a vývoj
7. Sexualita a sexuální chování
8. Sexuální a reprodukční zdraví[37]

[33] *International technical guidance on sexuality education: An evidence-informed approach* [online], s. 14, 123-124.
[34] *International technical guidance on sexuality education* [online], s. 34 (vlastní překlad).
[35] *International technical guidance on sexuality education* [online], s. 16 (vlastní překlad).
[36] *International technical guidance on sexuality education* [online], s. 35 (vlastní překlad).
[37] *International technical guidance on sexuality education* [online], s. 35 (vlastní překlad).

V čem tyto *International Technical Guidelines On Sexuality Education (Mezinárodní odborné směrnice pro sexuální edukaci)* koncept ucelené sexuální výchovy rozšiřují či prohlubují? Zejména kladou důraz na **přizpůsobení sexuální výchovy kulturnímu kontextu** konkrétní cílové skupiny v dané zemi s ohledem na společenské a náboženské normy – při **zachování přístupu založeného na vědeckých důkazech, na respektu k lidským právům a na podpoře genderové rovnosti**. Je velmi důležité držet se těchto tří zásad při dotýkání se citlivých témat, která odrážejí to, s čím se mladí lidé ve svém životě skutečně potýkají, zejména pokud je v dané kultuře obtížné o nich mluvit. Takovými citlivými tématy, jež mají vliv na sexuální a reprodukční zdraví adolescentů, mohou být: změny v pubertě (např. menstruace, poluce), sexting, pornografie, sexuální zneužití, jiné formy sexuálního násilí, šikana kvůli genderové identitě nebo sexuální orientaci, časné těhotenství, nucené sňatky, ženská obřízka, život s HIV, sexualita lidí s mentálním postižením a další. Součástí cílových výstupů CSE je **schopnost studentů nahlížet kulturní konstrukty a normy kriticky** vzhledem k tomu, jak ovlivňují jednání a vztahy lidí v daném prostředí, při čemž je ovšem současně zdůrazňována hodnota porozumění a respektu.[38]

Vedle reflexe kulturních norem a vlastních postojů má CSE nabízet studentům **nepředpojaté komplexní informace** pro podporu jejich sexuálního a reprodukčního zdraví – např. tedy prezentuje všechny přístupy k předcházení těhotenství či pohlavním nemocem bez prioritizace a nechává na studujících, aby posoudili, která metoda je pro ně nejvhodnější. Ani v žádné z ostatních oblastí CSE nepropaguje konkrétní rozhodnutí či životní styl. Snaží se pouze prosazovat ideál „zdraví a well-beingu pro každého“ a tento postoj předávat i dětem.[39]

CSE má mít **transformativní charakter** čili má vést díky vybavení dětí a dospívajících dovednostmi pro život a zdraví (v originále: *life-skills for health and well being*) k posílení nebo zmocnění dětí a mladých lidí (v originále: *empowerment*) k tomu, aby zvládli uspokojivě řešit situace související se sexualitou – od budování zdravých a respektujících rodinných a mezilidských vztahů po řešení diskriminace, násilí (zejména sexuálního, partnerského a genderově-podmíněného) a různých jiných kulturně zakořeněných zraňujících praktik.[40]

Pozitivní dopady komprehensivní sexuální výchovy na mladé lidi, kteří ji absolvovali, dokládá řada studií zaměřených právě na dopady školních sexuálně edukačních programů.

---

[38] *International technical guidance on sexuality education: An evidence-informed approach* [online], s. 17, 22-25.
[39] *International technical guidance on sexuality education: An evidence-informed approach* [online], s. 18, 85.
[40] *International technical guidance on sexuality education: An evidence-informed approach* [online], s. 16.

V kurikulu zakotvená a kvalitně realizovaná komprehensivní sexuální výchova přináší pozitivní dopady na zdraví dospívajících, jejich vzdělanost i postoje. Mezi ně patří tyto:

- pozdější zahájení sexuálně aktivního života (neboli oddálení prvního sexuálního styku)
- snížení počtu sexuálních partnerů
- nižší míra rizikového chování
- vyšší míra užívání kondomů a antikoncepce
- více znalostí o různých aspektech sexuality, o sexuálním chování, o rizicích otěhotnění či přenosu pohlavně přenosných nemocí (HIV, STIs)
- příznivější postoje k sexuálnímu a reprodukčnímu zdraví[41]

Některé kvalitativní studie přidávají mezi možné pozitivní dopady sexuální edukace také „prevenci a nižší míru násilí ve vztazích, nižší míru genderově podmíněného násilí a diskriminace, rozšíření norem genderové rovnoprávnosti, sebe-účinnost (self-efficacy) a sebevědomí i budování silnějších a zdravějších vztahů.“[42]

Pro co největší efektivitu těchto edukačních programů je však důležité, aby nestály osamoceně, ale docházelo k zapojení rodičů i zdravotníků, k návaznosti na výchovu v rodině, na zdroje mimo-školní sexuální výchovy a na dostupné zdravotní služby přívětivé pro mladé lidi (v originále: *youth-friendly health services*).[43]

UNESCO věnuje pozornost též digitálnímu prostoru ve vztahu k sexuální výchově. V dokumentu navržené kurikulum CSE v tematických oblastech č. 4 – *Bezpečí a prevence násilí* a č. 5 – *Dovednosti pro zdraví a well-being* reflektuje mj. vliv médií, především internetu a sociálních sítí, na zdraví dětí a na jejich představy o sexualitě, společenských normách apod.[44] S tímto problémem by vedle školního vzdělávání mohly pomoci platformy věnující se sexuální edukaci právě v digitálním světě. Silné a slabé stránky digitální sexuální edukace analyzují autoři dokumentu s názvem *Switched on: sexuality education in the digital space* (UNESCO, 2020). Na závěr doporučují kroky, které je třeba uskutečnit na cestě k bezpečnější, dostupnější a transformativní (v originále: *empowering*) komprehensivní sexuální edukaci v digitálním prostoru.[45]

[41] *International technical guidance on sexuality education* [online], s. 28 (vlastní překlad).
[42] *International technical guidance on sexuality education* [online], s. 29 (vlastní překlad).
[43] *International technical guidance on sexuality education: An evidence-informed approach* [online], s. 30.
[44] *International technical guidance on sexuality education: An evidence-informed approach* [online], s. 57, 62.
[45] *Switched on: sexuality education in the digital space: Technical brief* [online], s. 12-15.

2.3 Didaktická specifika sexuální výchovy

Sexuální výchova je specifická v tom, že se zabývá na obecné úrovni tím, co každý člověk zažívá v intimitě ve svém soukromém životě. Snadno se tak výuka o vztazích a sexualitě může zúčastněných osobně dotknout, může vzbudit emoce, vyvolat vnitřní i interpersonální konflikty, případně konflikt rodiny a školy. Jak učitelé, tak děti mají právo na vlastní cítění a prožívání, v tomto kontextu půjde především o prožívání studu. Aby sexuální výchova mohla probíhat s pocitem bezpečí všech zúčastněných, jsou kladeny vysoké nároky především na pedagoga, jeho osobnost a profesionalitu.

Pro učitele, kteří chtějí vyučovat sexuální výchovu, existuje v češtině jen několik málo publikací, které by pro výuku sexuálních témat poskytovaly vodítka.[46] V českém prostředí se didaktikou sexuální výchovy zabývali vysokoškolští pedagogové Kamil Janiš a Vladimír Täubner (viz jejich starší publikace *Na pomoc studentům a učitelům v sexuální výchově* 1998, *Didaktika sexuální výchovy* 1999 a *Úvod do sexuální výchovy* 2005). Novější poznatky a příspěvky čistě z oblasti sexuální výchovy se dají najít především ve sbornících z celostátních kongresů k sexuální výchově, které pořádá Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu, ty však většinou nemají didaktické zaměření.[47]

Žádná z těchto publikací však neposkytuje konkrétně zpracovanou metodiku, ani materiály do výuky. Takovou knihou pro pracovníky s mládeží, která obsahuje návrhy konkrétních aktivit, je původně německá *Sexuální výchova: Kniha netradičních metod výuky* z roku 1994 od Uwe Sielerta a kolektivu, jejíž liberální obsah i forma vzbudily ve své době kontroverze[48] a některé z aktivit by je mohly vzbuzovat i dnes. Dalším dostupným materiálem je, v době svého vydání též vzbuzující obavy části veřejnosti, metodická příručka pro učitele výchovy ke zdraví z roku 2009: *Sexuální výchova – vybraná témata* od kolektivu českých pedagogů a lékařů.

Učitel může sáhnout i po metodikách etické výchovy (např. Ginterová a Hajdinová, *Etická výchova: Metodika*, 2014. Lencz a Ivanová, *Etická výchova: metodický materiál 3*, 2003), kde se dají najít lekce zaměřené na sexuální zdraví, dále například po didaktice osobnostní a sociální výchovy (Valenta, *Didaktika osobnostní a sociální výchovy*, 2013) nebo po didaktice výchovy ke zdraví (Kovaříková a Marádová, *Didaktika výchovy ke zdraví a bezpečí v kontextu kurikulární reformy a učitelského vzdělávání*, 2020).

---

[46] SADKOVÁ, T. Současný stav sexuální výchovy v rámci základního vzdělávání v České republice – systematický přehled teorie a praxe, s. 53.

[47] SPRSV - Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu: Sborníky [online]. Dostupné z: https://www.planovanirodiny.cz/sborniky

[48] UZEL, Radim. *Pornografie, aneb, Provokující nahota*, viz komentář k obálce knihy.

Souhrnně formuluje očekávání od výuky sexuální výchovy ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ve svém dokumentu *Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách* (2010). Dalším vodítkem pak mohou být výše představené *Standardy pro sexuální výchovu v Evropě* (2010, český překlad 2017) od německého Federálního centra pro zdravotní výchovu (BZgA) a Světové zdravotnické organizace (WHO), případně dokument Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu (UNESCO) s názvem *International technical guidance on sexuality eduaction* (2018).

Zásady sexuální výchovy

K tomu, aby byla sexuální výchova etická a efektivní, je potřeba držet se nejen obecných didaktických zásad (např. zásada názornosti a posloupnosti), ale také takových principů, které vyplývají z jednotlivých specifik sexuální výchovy, jež ji odlišují od ostatních předmětů. Janiš a Täubner ve své *Didaktice sexuální výchovy*[49] vyjmenovávají celkem deset takových zásad:

1. **spolupráce rodičů a školy**
   Přiznávají primární úlohu v sexuální výchově rodině, která je pro ni zcela přirozeným prostředím. Dále připomínají, že rodiče by měli být informováni o obsahu, cílech i metodách školní sexuální výchovy a měli by mít možnost požadovat pro dítě alternativní program, pokud k tomu mají vážné důvody (např. osobní trauma nebo náboženství). Postoj rodičů by však neměl omezovat zprostředkování základních všeobecných informací – zejména biologických a lékařských faktů.
2. **přirozená součást celkové výchovy dítěte**
   U tohoto principu vysvětlují, že jako učitelé působíme na žáky výchovným způsobem v nejrůznějších situacích i zcela nezáměrně. Utváříme dětský pohled na sexualitu už jenom tím, jak se sami chováme v mezilidských vztazích, k dívkám a chlapcům, jak projevujeme úctu k rodičovství, jaké názory vyjadřujeme apod. Proto pokládají za nezbytné, aby se v problematice sexuální pedagogiky orientovali všichni pedagogové.
3. **vědeckost**
   Výuka sexuální výchovy má být v souladu se současnou úrovní vědeckého poznání.
4. **důvěra**
   Jedině získá-li si pedagog důvěru žáků, může očekávat, že jeho výchovné působení ponese své ovoce v podobě přijímání poznatků a formování žákovských postojů, vždyť se jedná o jejich budoucí a v něčem i aktuální život.
5. **koedukovaná sexuální výchova**
   Vyzdvihují přínos společného vzdělávání chlapců a dívek v tom, že se při tom učí dovednostem potřebným pro partnerskou komunikaci. Zároveň však ponechávají možnost řešení určitých témat odděleně, aby žáci měli větší míru soukromí pro otázky.

[49] Kamil Janiš ji cituje v jiné své publikaci: Úvod do sexuální výchovy (2005), ze které jsem čerpala.

6. **etika**
   Princip etičnosti v sexuální výchově vnímají autoři v tom, že při sexuální výchově vedeme žáky „k určitému mravnímu ideálu v oblasti sexuálního chování“,[50] při čemž důležitou stránkou této výchovy je vedení k odpovědnosti za druhé a k vzájemné úctě.
7. **aktivita žáka a spolupráce**
   K tomu, aby si žáci osvojili potřebné vědomosti, dovednosti a zvnitřnili žádoucí postoje, je potřeba, aby se výuky účastnili aktivně a s učitelem spolupracovali.
8. **komplexnost a harmonie**
   V tématech sexuální výchovy je potřeba propojovat tělesnou, psychickou i sociální stránku sexuality, proto kromě předávání znalostí vychováváme také k postojům a dovednostem.
9. **osobnost sexuálního pedagoga**
   Učitel odpovědný za sexuální výchovu by se měl vzdělávat v sexuální pedagogice, měl by podle autorů být schopen poskytnout i poradenství a měl být vybaven pro své působení sexuálního pedagoga nejen znalostmi, ale také vhodnými vlastnostmi, dovednostmi a chováním.
10. **přiměřenost**
    Cíle, obsah i metody sexuálního vzdělávání by měly být přiměřené zralosti žáků i jejich sociokulturnímu zázemí. Důležitý je v tomto ohledu individuální přístup.[51]

Později autoři ještě doplňují **princip interdisciplinárního přístupu**, tedy že je třeba sexuální problematiku vidět z různých úhlů pohledu (nejen z biologického, psychologického a zdravotního, ale také z právního, náboženského, rodinného atd.).[52]

Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách z roku 2010 z těchto principů vychází a předkládá je školám k inspiraci v mírně upravené podobě jako *Desatero realizace sexuální výchovy* s tímto jediným odlišným principem: „**neodsuzující a citlivý postoj k sexualitě**, což dává prostor pro zachycení varovných signálů rizikového chování a jeho včasnou intervenci.“[53]

Současné trendy v pojetí sexuální výchovy, jejích principů a cílů, zachycují mezinárodní dokumenty, které byly představeny výše. Na některé z těchto starších i novějších zásad sexuální edukace však existují ve společnosti různé názory, neboť za jejich tvorbou lze hledat různá světonázorová východiska. Více se o tom rozepisuji v kapitole o kontroverzních tématech.

[50] JANIŠ, Kamil. *Úvod do sexuální výchovy,* s. 18
[51] JANIŠ, Kamil. *Úvod do sexuální výchovy,* s. 16-20.
[52] JANIŠ, Kamil. *Úvod do sexuální výchovy,* s. 20.
[53] *Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách* [online], s. 8,9.

Nároky na učitele sexuální výchovy

Nároky na učitele sexuální výchovy specifikuje blíže MŠMT ve svém doporučení školám v jedenácti bodech:

1) Zásadní je **odborná způsobilost učitelů** – měli by ovládat didaktiku sexuální výchovy a techniky práce s citlivými tématy – v tom by se měli vzdělávat v seminářích dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků (DVPP).
2) **Průběžné vzdělávání** – jak v aktuální problematice sexuální výchovy a jejích jednotlivých témat, tak v možnostech individuální práce s dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami.
3) **Pozitivní smýšlení, empatie, kreativita, schopnost vést konstruktivní dialog** – k tomu by tito učitelé měli být kolegiální, ostatními respektovaní a uznávaní.
4) Součástí je **být si vědomi povinností pedagogických pracovníků** – tedy **povinnosti dohledu** v případě zapojení žáků do programu vedeného externisty, a dále **ohlašovací povinnosti** v případě podezření na „spáchání sexuálně motivovaného trestného činu, mravního ohrožení mládeže apod.“
5) **Znalost legislativy** týkající se témat sexuální výchovy (např. trestné činy související se sexualitou, zákonné normy pro rodinný život, registrované partnerství, diskriminace)
6) **Spolupráce s vedením školy, se školním poradenským pracovištěm** (minimálně s výchovným poradcem a s metodikem prevence) **i s celým pedagogickým sborem** – učitelé specializovaní na sexuální výchovu by měli být schopni přispět k tvorbě školní koncepce sexuální výchovy a být k dispozici kolegům, kteří se ve své výuce témat sexuální výchovy také dotýkají.
7) **Přehled o specializovaných pracovištích** – učitelé sexuální výchovy by měli navázat spolupráci s místními organizacemi, které se zabývají sexuálním zdravím.
8) **Umění spolupracovat s rodičovskou veřejností** – aby tito učitelé uměli zákonným zástupcům vysvětlit proč sexuální výchovu na škole vyučují a jak ji pojímají, měli by s rodinami umět řešit záležitosti týkající se sexuální výchovy s ohledem na jejich etnická, národnostní, sociální či náboženská specifika, a v případě potřeby umět poradit či doporučit odborníka.
9) **Efektivita v zapojování žáků do preventivních projektů a akcí**.
10) **Zvažování osobních výpovědí před žáky s ohledem na etické hranice** je nutným krokem ve výuce sexuální výchovy, protože učitelé svým jednáním představují určitý model, který se žáci mohou rozhodnout následovat.
11) **Otevřenost k různým náhledům na sexualitu, k diskusi** a **respekt k individuálním specifikům žáků a jejich rodinného zázemí**.[54]

International Technical Guidelines On Sexuality Education také zdůrazňují, že je třeba, aby měli vzdělavatelé v sexuální výchově určité kvality a byli motivovaní, ať už půjde o učitele na školách, proškolené vrstevníky nebo o odborníky z oblasti zdravotnictví. Z pohledu studentů je dobrý takový učitel sexuální výchovy, který dokáže mluvit o sexu otevřeně a srozumitelně,

[54] *Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách* [online], s. 5.

nenechá se rozhodit, je důvěryhodný, k různým zkušenostem studentů zaujímá neodsuzující postoj, jedná se studujícími jako s partnery, zajímá se o jejich pohled na věc a reaguje ve výuce na jejich potřeby a otázky.[55]

Vyučující by měl být odborně připraven také na zvládání situací, ve kterých se někdo ze studentů otevře a promluví o své traumatické zkušenosti, dá průchod svým emocím nebo požádá o pomoc. Zde je pak důležitá již zmiňovaná spolupráce učitele sexuální výchovy s dalšími službami zabývajícími se sexuálním, reprodukčním či duševním zdravím.[56]

Metody doporučované pro sexuální výchovu

Volba metod by měla vyplývat z cílů sexuální výchovy. Chce-li učitel kromě předávání vědomostí také formovat postoje žáků a dát jim prostor, aby si osvojili dovednosti potřebné pro zdravý a spokojený vztahový i sexuální život, měl by volit takové metody, které umožňují aktivní zapojení žáka.[57] Janiš a Täubner vybírají jako vhodné a účinné aktivizační metody pro sexuální výchovu tyto:

- **dialogické**
  Při dialogu, ať už se odehrává ve dvojici nebo ve skupině, je podstatou kladení otázek a jejich odpovídání. Důležité je, aby žáci dostali prostor vše řečené promyslet a vyvodit vlastní závěr.
- **problémové**
  Děti se seznámí s nějakou problematickou situací ze života a jejich úkolem je zvolit co nejlepší řešení – a to prezentovat buď ústně, písemně nebo ve scénce. Součástí může být získávání doplňujících informací, debatování s ostatními, formulování společného závěru a reflexe, třeba i vzhledem k vlastní životní situaci.
- **inscenační**
  Děti hrají scénky a ve svých rolích řeší zadaný problém nebo konflikt. Pozorovatelé řešení problému následně hodnotí, debatují o alternativách, případně sdílí vlastní zkušenosti.
- **hry**
  Při hrách jsou děti v interakci s ostatními, učí se při nich skrz zážitek, učí se vnímat ostatní, poznávají svou roli ve skupině, učí se spolupracovat a mají možnost porozumět lépe sobě i ostatním.[58]

V *International Technical Guidelines On Sexuality Education* jsou efektivní metody komprehensivní sexuální výchovy (CSE) charakterizovány následujícím způsobem. Měly by dětem umožnit osvojení důležitých dovedností pro život: kritické myšlení, vyjadřování (ne)souhlasu, schopnost zhodnotit rizika, schopnost jednat a domluvit se s druhými. Učitel by proto měl vytvářet takové aktivity, které vychází z kontextu dané skupiny, tedy reflektující

[55] *International technical guidance on sexuality education: An evidence-informed approach* [online], s. 95.
[56] *International technical guidance on sexuality education: An evidence-informed approach* [online], s. 96.
[57] TÄUBNER, Vladimír a Kamil JANIŠ. *Na pomoc studentům a učitelům v sexuální výchově*, s. 41.
[58] TÄUBNER, Vladimír a Kamil JANIŠ. *Na pomoc studentům a učitelům v sexuální výchově*, s. 42-45.

různá prostředí, ze kterých děti pochází, ať už jde o rozdíly socio-ekonomické, hodnotové či o rozdíly ve vyznaní, a dále reflektující také rozdílné charakteristiky jednotlivých dětí, jejich věk, genderovou identitu či sexuální orientaci. Skrz aktivity v sexuální výchově by se děti měly učit porozumět hodnotám, které uznávají jejich vrstevníci a měly by se naučit vnímat vztahy mezi osobními či rodinnými postoji a hodnotami širší komunity.[59]

K uvědomění závažnosti důsledků, zranitelných míst a rizik souvisejících s určitým rozhodnutím pomáhají studentům jednak svědectví skutečných lidí, jednak simulace těchto situací a hraní rolí, při kterých mají studenti možnost vžít se do kritické situace, vyzkoušet si její řešení nanečisto a reflektovat při tom, jaké překážky k dosažení zvoleného řešení by se mohly objevit ve skutečném životě. Při výběru modelových situací je dobré vycházet z toho, s jakými otázkami a starostmi přijdou sami studující.[60]

Dobře promyšlená zadání aktivit, ve kterých mají účastníci řešit různé typické situace pomocí hraní rolí, umožňují účastníkům osvojit si dovednost vést konverzaci o sexualitě, vyřešit spory pramenící ze vzájemných rozdílů a schopnost dohodnout se spolu. Pomáhají také nacvičit si strategie k tomu, aby si člověk uměl poradit se situacemi, ve kterých by byl tlačen do nechtěné sexuální aktivity, ale také k tomu, aby sám nikoho nenutil.[61]

Vedle hraní rolí se mezi efektivní metody řadí odpovídání na anonymní dotazy z krabičky, ukázka používání kondomu, přednášky a besedy doplněné o skupinovou reflexi a možnost bezpečného sdílení v malých skupinkách. Osvědčují se také úkoly se zapojením informačních technologií. Zajímavým přínosem může být i podpora komunikace mezi rodiči a dětmi, pokud vyučující zadá jako úkol, aby žáci nějaké téma doma prodiskutovali.[62]

Interaktivní práci se žáky doporučuje také MŠMT. Specificky upozorňuje na potřebu korigovat informační zdroje, ze kterých žáci poznatky o sexualitě čerpají. K tomu účelu navrhuje „metodu samostatné práce s informacemi […] s následným ověřováním a zpětnou vazbou od učitele.“[63] Seznam dalších interaktivních metod s ukázkami z praxe poskytuje pedagog PaedDr. Pavel Petrnoušek v metodické příručce pro učitele *Sexuální výchova – vybraná témata* z roku 2009.[64] Ještě před výčtem metod předkládá čtenáři důležitá pravidla pro výuku sexuální výchovy, která mají dodržovat zúčastnění žáci i učitel, mezi nimi:

[59] *International technical guidance on sexuality education: An evidence-informed approach* [online], s. 91.
[60] *International technical guidance on sexuality education: An evidence-informed approach* [online], s. 91-93.
[61] *International technical guidance on sexuality education: An evidence-informed approach* [online], s. 91-93.
[62] *International technical guidance on sexuality education: An evidence-informed approach* [online], s. 88, 95-96.
[63] *Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách* [online], s. 7-8.
[64] Na tuto metodickou příručku MŠMT ve svém *Doporučení* z roku 2010 školy odkazuje.

diskrétnost, právo na vlastní názor, tolerance či *právo říct ne*.[65] Pokračuje vyjmenováním *netradičních metod a forem výuky*:

- diskuse, beseda, přednáška,
- dramatizace, hraní rolí,
- hry, postojová cvičení,
- testy, dotazníky, křížovky a doplňovačky,
- účast v projektech,
- návštěva gynekologické ordinace, návštěva Domu světla nebo hygienické stanice,
- sezení v kruhu,
- skupinová práce,
- práce s didaktickou technikou, práce s pracovními listy a kartičkami atd.[66]

Největší část jeho kapitoly *Didaktické náměty* pak představuje popis konkrétních aktivit z praxe, mezi nimi: žáci sepisují vlastní očekávání od sexuální výchovy, aktivita *Kompot* (otevírá téma sexuality skrz otázky cílící na zkušenosti žáků), aktivita *Sexuální slovník* (žáci sepíší pojmy používané např. pro sexuální styk nebo pohlavní orgány a potom je třídí podle toho, zda jsou to pojmy odborné, jazykově neutrální či vulgární), aktivita *Kdo má pravdu?* (mapuje postoje k různým aspektům sexuality, součástí je argumentace daných postojů a představení vědecky prokázané správné odpovědi), skupinová práce *Změny v pubertě* a videoprojekce materiálu *Dospívání a menstruace*, řízená diskuse nad nástěnnými plakáty o mužské a ženské sexualitě, dotazník o pohlavních nemocech, seznámení se skutečnými ukázkami antikoncepčních prostředků, diskuse v malých skupinkách téma *Co chci a co ne* (co očekávám a co by mi vadilo v partnerském vztahu) a další.[67]

Právě i některé z těchto navrhovaných výukových aktivit vyvolaly v roce 2010 nesouhlas Výboru na obranu rodičovských práv s doporučením MŠMT této příručky učitelům.[68] Tato reakce převážně křesťansky založených rodičů může být učitelům připomínkou důležitosti otevřené komunikace o obsahu i metodách sexuální výchovy na konkrétní škole a u konkrétních aktivit připomínkou důležitosti držení se zásady dobrovolnosti, resp. práva žáka nezúčastnit se některé z aktivit z osobních důvodů (např. kvůli pocitu nepohody z toho, že aktivita jde za hranice žákova soukromí), jakkoli by se různé takové výhrady mohly učiteli zdát u dané aktivity nepochopitelné.

---

[65] FIFKOVÁ, H., P. PETRNOUŠEK a kol. *Sexuální výchova – vybraná témata* [online], s. 57.
[66] FIFKOVÁ, H., P. PETRNOUŠEK a kol. *Sexuální výchova – vybraná témata* [online], s. 57.
[67] FIFKOVÁ, H., P. PETRNOUŠEK a kol. *Sexuální výchova – vybraná témata* [online], s. s. 57-65.
[68] SETKÁNÍ MINISTRA ŠKOLSTVÍ SE ZÁSTUPCI VÝBORU NA OBRANU RODIČOVSKÝCH PRÁV. Dostupné z: https://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/setkani-ministra-skolstvi-se-zastupci-vyboru-na-obranu.

MŠMT ve svém doporučení z roku 2010 uvádí: *„U všech forem a metod výuky apelujeme na nutnost dodržování zásady empatického a etického přístupu a následného ošetření případných emočních reakcí žáků.“*[69] Je tedy nezbytné držet se zásad výuky sexuální výchovy jak při přípravě, tak při realizaci i evaluaci konkrétních aktivit, aby výuka sexuální výchovy byla přijatelná skutečně pro všechny žáky. Individuální přístup a vymyšlení alternativního zadání pro žáka, který se dané aktivity neúčastní, představuje pro učitele výzvu, ke které nám ovšem prostudovaná literatura ani dokumenty návod nenabízí.

[69] *Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách* [online], s. 8.

2.4 Sexuální výchova v kurikulárních dokumentech

„Sexuální výchova“ jako samostatná jednotka v rámcových vzdělávacích programech (RVP) nefiguruje. Témata sexuální výchovy se však objevují v doporučeném učivu a v povinných výstupech hned několika vzdělávacích oblastí.

Sexuální témata na 1. stupni ZŠ

Na 1. stupni je to především vzdělávací oblast *Člověk a jeho svět*, a v rámci ní tematická oblast *Člověk a jeho zdraví*. Děti na konci 5. třídy by měly být mj. obeznámeny s *pohlavními rozdíly mezi mužem a ženou*, s *biologickými a psychickými změnami v dospívání* a se *základy lidské reprodukce*. Dále by měly vědět, jak pečovat o své zdraví i v oblasti *osobní, intimní a duševní hygieny*. Také by měly znát *rizika komunikace prostřednictvím elektronických médií* a rizika *sledování brutality a jiných forem násilí v médiích*. V neposlední řadě by měly být poučené o problematice *závislostí* a *sexuálního i jiného zneužívání*.[70] Toto učivo však není samo o sobě cílem a není závazné. Výsledkem vzdělávání na konci 1. stupně by mělo být především to, že žák mj.:

- *(ČJS-5-5-01) využívá poznatky o lidském těle k podpoře vlastního zdravého způsobu života*
- *(ČJS-5-5-03) účelně plánuje svůj čas pro učení, práci, zábavu a odpočinek podle vlastních potřeb s ohledem na oprávněné nároky jiných osob*
- *(ČJS-5-5-06) uplatňuje základní dovednosti a návyky související s podporou zdraví a jeho preventivní ochranou*[71]

Ještě do konce školního roku 2020/2021 byla součástí doporučeného učiva na 1. stupni podle RVP také témata *partnerství, manželství, rodičovství a základy sexuální výchovy (s konkrétními tématy: rodina, vztahy v rodině, partnerské vztahy, osobní vztahy, etická stránka vztahů, etická stránka sexuality)*[72], jejichž probírání mělo vést u žáků k tomuto výstupu:

- ~~*(ČJS-5-5-08) uplatňuje ohleduplné chování k druhému pohlaví a orientuje se v bezpečných způsobech sexuálního chování mezi chlapci a děvčaty v daném věku*~~[73]

Toto učivo i výstup byly škrtnuty při revizi RVP v roce 2021, která souvisela s posílením vzdělávací oblasti *Informatika* a s přidáním *digitální kompetence*. Tyto škrty neznamenají, že sexuální výchovu by školy nemohly na 1. stupeň ZŠ zařadit, jen to nemají explicitně

[70] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV 2021 s vyznačenými změnami* [online]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/file/4982/, s.54-55.
[71] Tamtéž, s.54-55.
[72] Tamtéž, s.54-55.
[73] Tamtéž, s.54-55.

pojmenováno a zadáno v povinných očekávaných výstupech. Mimo to, učivo o vztazích v rodině a o vztazích s vrstevníky zůstává, akorát je součástí jiné prvostupňové tematické oblasti s názvem *Lidé kolem nás*, která má žáky vést mj. k tomu, aby *dodržovali pravidla pro soužití mezi chlapci a dívkami (ČJS-5-2-01)* a *rozpoznali ve svém okolí jednání, které nelze tolerovat (ČJS-5-2-02)*.[74] Navíc, vzhledem k možnosti setkat se se sexuálně explicitními materiály online, by se dalo například právě i téma snadného přístupu k sexuálně explicitním materiálům na internetu zařadit do vzdělávací oblasti *Informatika* v rámci posilování kompetence, díky které žák:

- *I-5-4-03 dodržuje bezpečnostní a jiná pravidla pro práci s digitálními technologiemi*[75]

Sexuální témata na 2. stupni ZŠ

Na 2. stupni ZŠ témata sexuální výchovy zůstala v RVP zachována zejména v povinných očekávaných výstupech vzdělávacího oboru *Výchova ke zdraví*. Témata reprodukce, fungování lidského těla a vývin jedince od početí, přes dospívání až ke stárnutí, spadají do obsahu vzdělávacího oboru *Přírodopis*.[76] Mimo to mají školy možnost realizovat výuku doplňujícího vzdělávacího oboru *Etická výchova*, která se tématu sexuality také věnuje. V rámci vzdělávacího oboru *Výchova k občanství* lze témata spojená se sexem a sexualitou reflektovat zejména v následujících doporučených tematických celcích: *vnitřní svět člověka a osobní rozvoj* (viz tematická oblast *Člověk jako jedinec*), *vztahy mezi lidmi a zásady lidského soužití* (viz tematická oblast *Člověk ve společnosti*) nebo i *lidská práva* a *právo v každodenním životě* (viz tematická oblast *Člověk, stát a právo*). V neposlední řadě mohou učitelé řešit se žáky sexualitu a vztahy při realizaci průřezového tématu *Osobnostní a sociální výchova* v jakémkoli z předmětů, do kterého by se téma hodilo.[77]

Výchova ke zdraví

Díky výchově ke zdraví by se žáci měli umět *kultivovaně chovat k opačnému pohlaví, respektovat změny v dospívání a vhodně na ně reagovat* (VZ-9-1-11). Co se týká *sexuality*, měli by *respektovat její význam v souvislosti se zdravím, etikou, morálkou a pozitivními životními cíli*. Zdraví, a tedy i zdravá sexualita, jsou zde pojímány nejen jako související s tělem, ale ve své komplexnosti se složkou duševní i vztahovou, společenskou. Cíle výchovy ke zdraví spočívají vzhledem k těmto rozměrům také ve výchově ke zdravým mezilidským

[74] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV 2021 s vyznačenými změnami* [online], s.50-51.
[75] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV 2021 s vyznačenými změnami* [online], s.40.
[76] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV 2021 s vyznačenými změnami* [online], s.79.
[77] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV 2021 s vyznačenými změnami* [online], s. 62-66.

vztahům. RVP stanovuje v oblasti sexuality také to, že by žáci na konci 9. třídy měli *chápat význam zdrženlivosti v dospívání a* význam *odpovědného sexuálního chování* (VZ-9-1-12).[78]

Cesta k docílení těchto výstupů výchovy k sexuálnímu zdraví a zdraví ve vztazích mezi lidmi se nabízí skrz učivo, které oproti očekávaným výstupům (viz výše) není závazné, jen doporučené:

- **láska, partnerské vztahy, manželství a rodičovství**
- **sexuální dospívání a reprodukční zdraví** – zdraví reprodukční soustavy, sexualita jako součást formování osobnosti, zdrženlivost, předčasná sexuální zkušenost, promiskuita; problémy těhotenství a rodičovství mladistvých; poruchy pohlavní identity
- **ochrana před chorobami přenosnými sexuálním kontaktem**
- **sexuální kriminalita** – formy sexuálního zneužívání dětí; komunikace se službami odborné pomoci
- **vztah k sobě samému, vztah k druhým lidem**; zdravé a vyrovnané sebepojetí, utváření vědomí vlastní identity
- **seberegulace a sebeorganizace činností a chování** – cvičení sebereflexe, sebekontroly, sebeovládání a zvládání problémových situací; stanovení osobních cílů a postupných kroků k jejich dosažení; zaujímání hodnotových postojů a rozhodovacích dovedností pro řešení problémů v mezilidských vztazích; pomáhající a prosociální chování
- **mezilidské vztahy, komunikace a kooperace** – respektování sebe sama i druhých, přijímání názoru druhého, empatie; chování podporující dobré vztahy, aktivní naslouchání, dialog, efektivní a asertivní komunikace a kooperace v různých situacích, dopad vlastního jednání a chování[79]

Podrobněji jsou očekáváné výstupy rozepsány ve Standardech pro základní vzdělávání – Výchova ke zdraví (2013). Cílové kompetence jsou zde doplněné ilustrativními úlohami, skrz které je možné tyto kompetence u žáků testovat a ověřovat. Tento dokument není pro učitele nijak závazný, má být především pomůckou. V reakci na zjištěné nedostatky ve znalostech a kompetencích žáků 9. ročníků ZŠ v oblasti zdravotní gramotnosti, vydal Národní ústav pro vzdělávání v roce 2016 aktualizovaný dokument, jenž nese název *Metodické komentáře a úlohy ke standardům ZV – Výchova ke zdraví*. V tomto dokumentu jsou ilustrativní úlohy vypracovány ve třech úrovních obtížnosti: minimální, optimální a excelentní. Učitelé tedy mohou využít při přípravě na vyučování jak konkretizaci očekávaných výstupů, tak inspiraci pro didaktické zpracování jednotlivých témat.

[78] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV 2021 s vyznačenými změnami* [online], s. 97, 99.
[79] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV 2021 s vyznačenými změnami* [online], s. 100-101.

Očekávaný výstup VZ-9-1-12 z RVP ZV: *„Žák respektuje význam sexuality v souvislosti se zdravím, etikou, morálkou a pozitivními životními cíli; chápe význam zdrženlivosti v dospívání a odpovědného sexuálního chování.“* je ve zmíněných dokumentech rozpracován pomocí pěti indikátorů:

1. žák charakterizuje lidskou sexualitu jako kombinaci fyziologické a psychosociální složky osobnosti (uvede význam vůle, rozumu, citu a pudu v sexualitě)
2. žák rozliší, které chování odpovídá sexuální normě a které ji překračuje (z hlediska věku, zdraví, práva, etiky, sociokulturního prostředí aj.)
3. žák popíše rizika předčasného pohlavního styku v dospívání pro tělesné zdraví (např. riziko pohlavně přenosných infekcí, možné vedlejší účinky antikoncepce, riziko předčasného otěhotnění), pro psychické zdraví (např. nesprávná motivace k sexu), pro sociální rozměr zdraví (např. nedostatečné rozvinutí sexuality)
4. žák rozhodne na modelových příkladech o vhodném řešení vzniklých rizikových situací v oblasti reprodukčního zdraví a lidské sexuality
5. žák popíše souvislost mezi reprodukčním chováním (věrným vztahem, manželstvím, partnerstvím) a možnou životní perspektivou[80]

Zvládnutí tématu *„význam sexuality v souvislosti se zdravím, etikou, morálkou a pozitivními životními cíli“* je ověřováno na minimální úrovni pomocí úlohy, ve které žáci vybírají kritéria pro volbu životního partnera a také pomocí úlohy, ve které žák rozhoduje, která z antikoncepčních metod chrání také před pohlavními nemocemi. V rovině optimální by měl žák výběr svých kritérií pro volbu životního partnera také zdůvodnit a znalost problematiky pohlavně přenosných chorob by měl prokázat v testu, ve kterém rozhoduje o pravdivosti dvanácti různých tvrzení o jejich prevenci, příznacích a léčbě. Excelentní úroveň zahrnuje kromě výše uvedených úloh také zjišťování, jak je to s nejčastějšími kritérii pro volbu partnera v celé populaci, a také úlohu s názvem Rozhodování nanečisto. V této úloze jsou žákům představeny dva příběhy z milostného života dospívajících. V jednom se šestnáctiletá dívka jménem Hanka dostane do situace, ve které po ní její kluk chce v dotecích víc, než na co je ona připravená. Druhý příběh je o patnáctileté Simoně, která prožila se svým klukem hezké milování, ovšem bez kondomu, a teď je nervózní, protože menses má zpoždění… Žáci na této nejvyšší úrovni obtížnosti musí zapojit kritické myšlení, definovat problém, navrhnout různé možnosti jeho řešení, a nakonec argumentovat pro volbu jednoho z nich.[81]

Výchova k občanství

Při výuce výchovy k občanství můžeme na sexuální témata také narazit, její zaměření však sleduje primárně jiné aspekty než výchova ke zdraví, zejména ty, které mají nějaký dopad na

[80] HŘIVNOVÁ, M., J. TUPÝ a kol. *Standardy pro základní vzdělávání – Výchova ke zdraví* [online], s. 14.
[81] TUPÝ, J. a kol. *Metodické komentáře a úlohy ke Standardům pro základní vzdělávání: Výchova ke zdraví* [online], s. 90-100.

život celé společnosti, nejen v rámci dvojice či rodiny. Výchova k občanství směřuje například k utváření tolerantního a respektujícího postoje k druhým lidem, speciálně k příslušníkům menšin (VO-9-1-05). Dále vede žáky ke kritickému přístupu k mediálním reprezentacím skutečnosti (VO-9-1-03)[82] – což se samozřejmě může týkat i projevů a podob lidské sexuality, stereotypů o mužích a ženách či příslušnících sexuálních menšin atd.

Aby se člověk stal dobrým občanem, který aktivně uskutečňuje demokratické hodnoty – tedy např. dialog či respekt k lidským právům a k důstojnosti druhých, potřebuje se nejprve naučit zvládat a kultivovat své vlastní chování, dobře komunikovat a rozvíjet svůj potenciál (viz VO-9-1-04, VO-9-2-03 a VO-9-2-04).[83] Výchova k občanství tedy zahrnuje formování dovedností, které se uplatní nejen při případném budoucím veřejném působení studentů jako aktivních občanů, ale také v osobním životě v partnerských vztazích.

Z jiného, zejm. lidskoprávního a trestně-právního, pohledu by se dalo sexuální výchově věnovat také při výuce vycházející z tematické oblasti *Člověk, stát a právo*, jejímž cílem je mj. to, aby žáci *přiměřeně uplatňovali svá práva*, *respektovali práva a oprávněné zájmy druhých lidí, a aby uměli posoudit význam ochrany lidských práv a svobod* (VO-9-4-05), a dále aby *dodržovali právní ustanovení, která se na ně vztahují, a uvědomovali si rizika jejich porušování* (VO-9-4-08).[84] Při výuce lidských práv, práv dětí, základů trestního práva a práva občanského lze probírat např. rodinné vztahy z pohledu práva, sexuální kriminalitu, rovné postavení mužů a žen i jiné problémy s diskriminací.

V rámci tematické oblasti *Mezinárodní vztahy, globální svět* by se dalo zabývat globálními problémy typu obchod s lidmi a novodobé otroctví – včetně nucené prostituce, případně porušováním lidských práv ve světě – nucené sňatky, ženská obřízka apod. Žáci základní školy by měli *některé globální problémy současnosti znát, vyjádřit na ně svůj názor, popsat jejich hlavní příčiny i možné důsledky* (VO-9-5-02) a *objasnit jejich souvislosti s lokálními problémy* (VO-9-5-03). Pokud jde o konkrétní učivo, RVP doporučuje, aby se žáci seznámili s blíže nespecifikovanými *významnými* globálními problémy.[85] Rozhodnutí o tom, jaké globální problémy jsou pro žáky významné, tedy zůstává v kompetenci školy, resp. učitele.

---

[82] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV 2021 s vyznačenými změnami* [online]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/file/4982/, s. 62.
[83] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV 2021 s vyznačenými změnami* [online]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/file/4982/, s. 63.
[84] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV 2021 s vyznačenými změnami* [online]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/file/4982/, s. 65.
[85] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV 2021 s vyznačenými změnami* [online]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/file/4982/, s. 66.

Osobnostní a sociální výchova

„Jejím smyslem je pomáhat každému žákovi hledat vlastní cestu k životní spokojenosti založené na dobrých vztazích k sobě samému i k dalším lidem a světu.“[86]

Průřezové téma *Osobnostní a sociální výchova* (dále jen OSV) by mělo být dle RVP realizováno v úzkém propojení s různými tématy a činnostmi, kterým se žáci ve škole již věnují. Průřezové téma tak nemusí tvořit další samostatný předmět, ale spíše by výstupy OSV měly být integrovány do učebních osnov ostatních předmětů. Výuka integrující OSV by měla být postavena tak, aby žákům umožňovala *osobnostní, sociální a morální rozvoj*.[87]

Díky OSV by měli žáci získat prostor a čas k tomu, aby se mohli zabývat sami sebou, rozvíjením vztahů se spolužáky a řešením různých situací z každodenního života. Výběr témat by měl vycházet z potřeb konkrétní třídy a jednotlivých žáků, ze společné domluvy s nimi. Z témat OSV stanovených RVP ZV se hodí k propojení se sexuální výchovou téměř všechna:

Osobnostní rozvoj

- ***Sebepoznání a sebepojetí*** *– moje tělo, moje psychika (postoje, hodnoty); můj vztah k sobě samému; moje vztahy k druhým lidem; zdravé a vyrovnané sebepojetí*
- ***Seberegulace a sebeorganizace*** *– cvičení sebekontroly, sebeovládání, vůle; organizace vlastního času; stanovování osobních cílů a kroků k jejich dosažení*
- ***Psychohygiena*** *– dovednosti pro dobrý vztah k sobě samému; sociální dovednosti pro předcházení stresům v mezilidských vztazích; dovednosti pro zvládání stresových situací; hledání pomoci při potížích*
- ***Kreativita*** *– tvořivost v mezilidských vztazích (schopnosti vidět věci jinak)*[88]

Sociální rozvoj

- ***Poznávání lidí*** *– rozvoj pozornosti vůči odlišnostem a hledání výhod v odlišnostech*
- ***Mezilidské vztahy*** *– péče o dobré vztahy; chování podporující dobré vztahy, empatie a pohled na svět očima druhého, respektování, podpora, pomoc; lidská práva jako regulativ vztahů*
- ***Komunikace*** *– řeč těla, řeč zvuků a slov, řeč lidských skutků; cvičení empatického a aktivního naslouchání; komunikace v různých situacích (např. odmítání, omluva, řešení konfliktů apod.); asertivní komunikace, dovednosti komunikační obrany proti agresi a manipulaci, otevřená a pozitivní komunikace; pravda, lež a předstírání v komunikaci*[89]

Morální rozvoj

- ***Řešení problémů a rozhodovací dovednosti*** *– dovednosti pro řešení problémů a rozhodování z hlediska různých typů problémů a sociálních rolí, problémy v mezilidských vztazích, problémy v seberegulaci*

---

[86] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV 2021 s vyznačenými změnami* [online]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/file/4982/, s. 133.
[87] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV 2021 s vyznačenými změnami* [online]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/file/4982/, s. 132, 134.
[88] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV 2021 s vyznačenými změnami* [online]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/file/4982/, s. 134. Zestručněno.
[89] Tamtéž, s. 134-135. Zkráceno.

- ***Hodnoty, postoje, praktická etika*** *– analýzy vlastních i cizích postojů a hodnot a jejich projevů v chování lidí; vytváření povědomí o kvalitách typu odpovědnost, spolehlivost, spravedlivost, respektování atd.; pomáhající a prosociální chování (člověk neočekává protislužbu); dovednosti rozhodování v eticky problematických situacích všedního dne*[90]

Zároveň jejich zařazení do výuky slouží k prevenci[91] nejrůznějších osobních a vztahových problémů, tedy i k prevenci rizikového nebo nezodpovědného sexuálního chování.

Etická výchova

Etická výchova, jakožto nepovinný, doplňující vzdělávací obor, poskytuje žákům základ k tomu, aby přijímali sami sebe, uměli komunikovat své city, jednali s druhými lidmi s respektem k jejich důstojnosti, a dokázali napnout síly k dosažení cílů prospěšných nejen jim samotným, ale i celému společenství, ve kterém žijí. Aplikovaná etická výchova pak podporuje u žáků *úctu k životu*, *úctu k rodině* a *osobní odpovědnost*, včetně *zodpovědného vztahu k sexualitě* v dospívání a mladé dospělosti.[92]

Mladý člověk, který prochází etickou výchovou, by si měl v jejím průběhu upevňovat mravní hodnoty a postoje. K tomu patří i umění rozlišovat, co je dobré a co zlé. Hodnota, ke které etická výchova vede, to jsou především dobré mezilidské vztahy. Etická výchova proto vybavuje děti i dospívající dovednostmi k navazování, udržování a aktivnímu rozvíjení uspokojivých vztahů s druhými. K tomu patří i oblast sexuálního zdraví – zodpovědný vztah k sexualitě a mládí, sexuální identita, příprava na lásku i téma nezralého rodičovství.[93]

Dokumenty MŠMT

Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ve svém doporučení základním školám uvádí důvody pro zařazování sexuální výchovy do výuky, dále podmínky její realizace na školách a mj. také přehled právních i jiných dokumentů, ze kterých má sexuální výchova vycházet.[94]

MŠMT též doporučuje podrobné rozpracování preventivních cílů sexuální výchovy a strategií k jejich naplnění v minimálním preventivním programu školy (MPP). Zdůrazňuje možnost každoroční aktualizace MPP s ohledem na aktuální podmínky a potřeby (např. v reakci na

---

[90] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV 2021 s vyznačenými změnami* [online], s. 135. Zkráceno.
[91] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV 2021 s vyznačenými změnami* [online], s. 133.
[92] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV 2021 s vyznačenými změnami* [online], s. 121-125.
[93] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV 2021 s vyznačenými změnami* [online], s. 121-125.
[94] *Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách* [online].

nárůst výskytu konkrétní formy sexuálního rizikového chování mezi žáky nebo v reakci na etnické či náboženské odlišnosti žáků v nahlížení na sexualitu apod.).[95]

Metodické doporučení MŠMT k prevenci rizikového sexuálního chování u dětí a mládeže

Minimální preventivní program (MPP) je, dle metodického doporučení MŠMT k primární prevenci, součástí školního vzdělávacího programu (ŠVP). Prevence rizikového chování má být *„přirozenou součástí […] výuky jednotlivých předmětů,“* na které se podílí každý pedagogický pracovník.[96]

Tato prevence má spočívat především v cíleném rozvíjení psychosociálních dovedností (např. soběstačnosti, tvořivosti, konstruktivního zvládání konfliktů a zátěžových situací) a dalších dovedností potřebných k uplatňování zdravého způsobu života, včetně rozvíjení zdraví prospěšných a prosociálních postojů (např. respektu ke společenským pravidlům, oceňování dobrých mezilidských vztahů, vědomí sounáležitosti, důstojnosti, smyslu života).[97]

K prevenci sexuálního rizikového chování vydalo MŠMT s tímto metodickým doporučením také *Přílohu č. 18 Rizikové sexuální chování*. Akcentuje zde význam dobrého vztahu mezi učitelem a žáky, jenž by učiteli i dětem umožňoval otevřenou komunikaci. Pedagog by měl být schopen vhodně odpovídat na zvídavé otázky dětí a mluvit o pohlavních orgánech i o významu jiných sexuálních pojmů bez pohoršení. Též by se měl zaměřit na podporu zdravého sebevědomí dětí a ctít důstojnost každého z nich. Děti se ve škole mají dozvědět, jaká mají práva, jak je chránit a na koho se mohou obrátit v případě ohrožení. Mají se naučit rozpoznat nebezpečí, vyjádřit nesouhlas s návrhem druhého a říct si v případě potřeby o pomoc.[98]

Učitelům tato příloha připomíná i jejich oznamovací povinnost v případě, že by se dozvěděli o násilí páchaném na dítěti, případně o zneužití dítěte k výrobě pornografie. Současně nabízí řadu dalších zdrojů k tématu rizikového sexuálního chování k prostudování a také kontakt na Linku bezpečí, kde je možné poradit se o správném postupu.[99]

---

[95] *Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách* [online], s. 4.
[96] Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28) [online], s. 7-8.
[97] Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28) [online], s. 2, 7.
[98] Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28): Příloha č. 18 Rizikové sexuální chování [online], s. 8-9.
[99] Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28): Příloha č. 18 Rizikové sexuální chování [online], s. 6-7, 10-11.

V publikaci *Návrh doporučení struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy*,[100] se mohou školy inspirovat v tom, jaké konkrétní cílové znalosti a dovednosti lze do MPP zařadit, aby pokryly všechny důležité aspekty prevence nejen rizikového sexuálního chování.

Sexuální výchova v ŠVP

Jak docílit výše uvedených výstupů základního vzdělávání v oblasti sexuality a vztahů, to si každá škola nastavuje sama ve Školním vzdělávacím programu. Profil absolventa základní školy, který prošel sexuální výchovou tak, jak je v současnosti nastavená v RVP ZV, vychází zhruba takto:

> Mladí patnáctiletí lidé, kteří opouštějí ZŠ nebo nižší stupeň gymnázia, by měli samozřejmě vědět, jak sex a rozmnožování fungují z hlediska biologie, a co všechno se s jejich těly děje v období dospívání (viz obsah vzdělávacího oboru *Přírodopis*). *Výchova ke zdraví* by měla přispět k tomu, že budou vnímat sexualitu ve spojení s odpovědností za zdraví své i případných sexuálních partnerů, a také s odpovědností za možné početí. Měli by vnímat etické aspekty různého sexuálního jednání a měli by jednat slušně a s respektem ve vztahu k ostatním dívkám i chlapcům. Plodem realizace *Osobnostní a sociální výchovy* by mělo být porozumění sobě samému, svým postojům a hodnotám, dále péče o vlastní psychickou pohodu, a pro soužití s ostatními umění komunikace a řešení složitých situací ve vztazích. Žák, který prošel osobnostní a sociální výchovou, by měl mít *pozitivní (nezraňující) postoj k sobě samému i k druhým* a měl by si uvědomovat *morální rozměry lidského*, tedy i sexuálního, *chování*.[101] Kromě toho, bude mít absolvent ZŠ pravděpodobně základní povědomí také o trestně-právních aspektech sexuálního i rodinného života. Měl by také respektovat, že lidé jsou různí, měl by být tolerantní k menšinám a kriticky hodnotit mediální sdělení – to vše se může uplatnit i v oblasti sexuality (viz výstupy Výchovy k občanství).
>
> Pokud navíc škola úspěšně naplňuje výstupy doplňujícího vzdělávacího oboru *Etická výchova*, její absolventi si budou snad ještě lépe uvědomovat, co potřebují ke zdravému sexuálnímu životu a k dobrým partnerským vztahům oni osobně, budou vědět, jaké

[100] MIOVSKÝ, Michal a kol. *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy* [online].
[101] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV 2021 s vyznačenými změnami* [online]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/file/4982/, s. 134.

postoje zastávají jejich vrstevníci, a budou připraveni jednat nesobecky a s respektem k důstojnosti druhého člověka.

To, co je stanoveno v RVP ZV, není ovšem neměnným ani jediným zdrojem pro výběr cílů sexuálního vzdělávání do ŠVP. Od podzimu 2021 se debatují velké revize rámcových vzdělávacích programů, které by se měly implementovat do školních vzdělávacích programů od září roku 2024. Plánuje se rozdělení učiva na jádrové a rozšiřující, revize průřezových témat a další změny. Co to bude znamenat pro zařazení témat sexuální výchovy, to může záviset mj. na zapojení zainteresované odborné veřejnosti do připomínkovacího procesu.[102]

Ať už revize dopadne jakkoli, v tom, co školy budou nejen ze sexuální výchovy učit navíc a jak to budou učit, mají velkou svobodu, neboť do školního vzdělávacího programu si může dát každá škola nad rámec povinných očekávaných výstupů jakékoli jiné, konkrétní výstupy, které schválí ředitel školy a které jsou zároveň v souladu s cíli základního vzdělávání podle RVP[103] a v souladu se zákonem samozřejmě. Tedy například hypotetický výstup: „žák se orientuje v žánrech pornografických filmů a dokáže je správně identifikovat na základě videoukázky“ by jako výstup základního vzdělávání nemohlo projít, jelikož takový výstup by byl v rozporu se zákonem,[104] a nepomohlo by, ani kdyby hlavním cílem učitele bylo rozvíjet u žáka schopnost kritické analýzy mediálních obsahů a kritického využívání digitálních technologií ve volném čase. Pokud však jako výstupy stanovíme např. to, že „žák zná rizika vyplývající ze sledování pornografie“ a „vybere z nabídky bezpečné, zdraví prospěšné způsoby trávení volného času online i offline“ a při výuce žákům pornografický obsah nijak nezpřístupníme, tak by se zařazením tohoto tématu do výuky neměl být žádný problém.

Dále je v kompetenci školy organizace výuky, včetně pojmenování jednotlivých předmětů a poskládání jejich náplně. Tedy v konkrétních školách by teoreticky mohl existovat třeba jednoletý výukový předmět s názvem sexuální výchova, pokud by se škola rozhodla věnovat jí tolik prostoru a zvládla současně naplnit všechny povinné nároky vyplývající z RVP. Zároveň se předmět může jmenovat výchova ke zdraví, může být realizován v každém ročníku a v jednom z nich se věnovat převážně tématům dospívání, sexuality a vztahů. Takto

[102] Velké revize RVP ZV: Vše o tvorbě velkých revizí rámcových vzdělávacích programů. Otevřeně, jasně, na jednom místě. Dostupné z: https://velke-revize-zv.rvp.cz/

[103] V současném RVP ZV kapitola 3.2 Cíle základního vzdělávání. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV 2021 s vyznačenými změnami* [online]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/file/4982/, s. 8-9.

[104] Podle § 191 trestního zákoníku je trestné zpřístupnit pornografické dílo dítěti. Dítě je v trestním právu osoba mladší 18 let. Zdroj: Trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů*. Praha: Ministerstvo vnitra, ročník 2009, číslo 40. Dostupné také z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/

variovat bychom mohli dále, ovšem vždy v souladu s příslušným rámcovým vzdělávacím programem.[105]

Směrem k rodičům by bylo od školy vstřícné, kdyby učitelé deklarovali kromě závazných očekávaných výstupů v ŠVP i to, jakým způsobem se chystají sexuální výchovu realizovat, jakým tématům se chtějí věnovat nad rámec a také to, zda ji budou učit oni sami či pozvaní odborníci nebo lektoři z jiné organizace. Rodiče by se tak mohli s obsahem i formou výuky sexuální výchovy dopředu seznámit a v případě nesouhlasu by měli možnost s učiteli na dané téma diskutovat, např. prostřednictvím školské rady, nebo vybrat pro své dítě školu jinou, která by sexuální výchovu pojímala v souladu s jejich osobními hodnotami.

O tom, jak konkrétně mohou k sexuální výchově jednotlivé školy a jednotliví učitelé přistupovat, se píše v kapitole o realizaci sexuální výchovy.

[105] Školní vzdělávací program musí být v souladu s příslušným rámcovým vzdělávacím programem. Schvaluje jej ředitel školy a je za něj zodpovědný. Školská rada, kterou tvoří i zástupci z řad rodičů, jej pouze projednává. Stanovuje tak Školský zákon 561/2004 Sb. v § 5 a § 167.

2.5 Realizace sexuální výchovy

Podkapitola o sexuální výchově v kurikulárních dokumentech ukázala, jakým způsobem jsou témata spojená se sexem a sexualitou začleněna do rámcového vzdělávacího programu. Ten ovšem stanovuje pouze očekávané výstupy vzdělávání, nikoli však formy a metody výuky. Navíc MŠMT ve svém doporučení k realizaci sexuální výchovy ponechává školám vícero možností: od začlenění sexuální tematiky do výuky různých předmětů přes speciální kurzy a semináře sexuální výchovy po zavedení samostatného předmětu. Při čemž volba metod by měla probíhat v souladu s doporučenými zásadami.[106] Každá škola tedy, potažmo každý pedagog, může k výuce těchto témat zvolit jiný přístup.

Různost v přístupu k sexuální výchově je nejen možností, ale i skutečností. Někde si žáci, po výkladu paní učitelky o pubertě, menstruaci, pohlavním styku a vztazích, zkouší na bázi dobrovolnosti nasadit kondom na okurku. Případně se seznamují s dámskými menstruačními pomůckami, a u toho všeho mají možnost klást doplňující otázky.[107] Jinde vyučující přeskočí i rozmnožovací soustavu a jakékoli sexuální téma, které se v učebnici objeví,[108] což ovšem v souladu s rámcem stanoveným v RVP není.

Jak sexuální výchova probíhá – přehled výsledků průzkumů

Jak to tedy v České republice se sexuální výchovou převážně vypadá? Dle zjištění T. Sadkové, která analyzovala české výzkumy týkající se realizace sexuální výchovy před rokem 2017, řádný výzkum na toto téma v České republice chybí. Sadková neobjevila žádnou aktuální studii, která by se zaměřovala na organizační formy a metody využívané při výuce sexuální výchovy na školách napříč republikou. Průzkumy, které měla k dispozici, byly provedeny převážně jako součást bakalářských či diplomových prací a neměly příliš významnou vypovídající hodnotu.[109]

MŠMT si objednalo šetření zaměřené na výuku sexuální výchovy v základních školách naposled v roce 2009. Tenkrát se ukázalo, že ji školy realizují jako součást různých předmětů,

---

[106] *Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách* [online], s. 7-8.
[107] Informace o tom, jak sexuální výchovu realizují konkrétní učitelé jsem získala z jejich příspěvků a komentářů ve facebookové diskusní skupině Učitelé+: PINKAVOVÁ MORAVCOVÁ, Eliška. [Malá ukázka z hodin Výchovy ke zdraví v 7.ročníku – Dospívání a prevence sexuálně přenosných chorob]. K sexuální výchově... Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/permalink/3236322313118019/
[108] A DOST! Porno a sex sledují už i nejmenší děti. A ohrožuje je to. Co s tím? (08:45-09:05) Dostupné z: https://www.stream.cz/adost/covid-rozsiril-porno-a-sex-mezi-nejmensi-deti-co-s-tim-muzeme-udelat-64167552,
[109] SADKOVÁ, T. Současný stav sexuální výchovy v rámci základního vzdělávání v České republice – systematický přehled teorie a praxe [online], s. 57.

ale že nejčastěji se výuka zaměřuje na biologickou stránku sexuality a že učitelé pojímají výuku tradičně jako výklad a povídání se žáky.[110]

To potvrzují i dílčí zjištění Sadkové z analýzy výzkumných prací z let 2011-2015. Nejčastěji se dle nich probírala témata dospívání (z biologického pohledu) a dále partnerství a rodičovství, a to většinou v 8. a 9. ročníku. Sadková dále odkazuje na výzkum o kyberšikaně, sextingu a rizikovém seznamování dětí na internetu Kopeckého a Szotkowski z roku 2015, ve kterém se ukázalo, že sexualitou v souvislosti s nebezpečími internetu se školy zabývají velmi málo.[111]

Z metod a forem výuky šlo většinou o výklad učitele doplněný videoprojekcí a na některých školách si zvou k realizaci sexuální výchovy externí lektory. Téměř nikde se na školách nevěnovali selektivní či indikované prevenci,[112] tzn. nereagovali ve svém výchovném a vzdělávacím působení na aktuální výskyt konkrétního rizikového chování mezi žáky školy.

Co se týká spolupráce rodiny a školy, tak ze zjištění do roku 2015 vyplývá, že ač je v očích rodičů sexuální výchova důležitá, nepanuje shoda na tom, co a kdy by se v ní děti ve škole měly učit. Většina rodičů si přeje znát obsah sexuální výchovy, ovšem ne všechny školy je s ním seznamují.[113]

Nicméně výzkum Terezy Lubasové provedený v letech 2018-2019 ukazuje, že mezi rodiči a učiteli dětí z prvního stupně základní školy v postojích k sexuální výchově naopak mnoho rozdílů není. Z toho plyne, že strach škol z konfliktů s rodiči nemá až tak velké opodstatnění. Pro obě skupiny jsou důležitá témata zdravých vztahů a měli by se jim dle respondentů věnovat jak rodiče doma, tak učitelé ve škole.[114] U některých témat (např. „pojmenování pohlavních orgánů, sexualita v médiích, antikoncepce, sexuální agrese a násilí“[115]) se ukázalo, že někteří rodiče by jejich probrání nechali radši na učitelích, a naopak učitelé na rodičích. Rodiče byli o něco více než samotní vyučující otevření tomu, aby se ve škole probírala s dětmi také témata „neplodnosti, plánování rodičovství či kulturních a věkových rozdílů

---

[110] *Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách* [online], s. 19-20.

[111] SADKOVÁ, T. Současný stav sexuální výchovy v rámci základního vzdělávání v České republice – systematický přehled teorie a praxe[online], s. 53.

[112] SADKOVÁ, T. Současný stav sexuální výchovy v rámci základního vzdělávání v České republice – systematický přehled teorie a praxe [online], s. 49.

[113] SADKOVÁ, T. Současný stav sexuální výchovy v rámci základního vzdělávání v České republice – systematický přehled teorie a praxe[online], s. 56.

[114] LUBASOVÁ, Tereza. Učitelé vs. rodiče – souhlas nebo bitva v sexuální výchově (výsledky výzkumu). In: *29. Celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Sborník referátů* [online], s. 81.

[115] LUBASOVÁ, Tereza. *Učitelé vs. rodiče souhlas nebo bitva v sexuální výchově (výsledky výzkumu)*. Prezentace přednesená v rámci 29. Kongresu k sexuální výchově – dostupná účastníkům, 2021.

v sexualitě.“[116] Autorka i přes zjištěnou většinovou shodu ve vtahu k otázkám sexuální výchovy povzbuzuje školy, aby s rodiči o tématech a cílech sexuální výchovy komunikovali a předcházeli tak možným nedorozuměním.[117]

Další aktuální celorepublikový průzkum provedla v roce 2020 Česká středoškolská unie. Máme díky němu k dispozici odpovědi středoškoláků a absolventů středních škol, z nichž však téměř polovina sexuální výchovu na škole nezažila. Více než polovina dotazovaných studentů měla zkušenost takovou, že sexuální výchova probíhala převážně jako frontální výklad učitele. Třetina dotazovaných neměla ve třídě možnost o sexuálních tématech diskutovat a čtvrtina respondentů nedostala ve výuce ani příležitost klást otázky.[118]

Nejčastěji se o sexualitě studenti učili v hodinách biologie a společenských věd, dále při samostatných přednáškách, a to jak s externími pracovníky, tak s pedagogy ze školy. Části studentů nezáleží na tom, s kým sexuální výchovu mají a část by uvítala spíše externího lektora. V průzkumu se objevila i menšinová poptávka po lektorech, kteří se sami sexem živí nebo kteří mají zkušenost se sexuálním obtěžováním apod.[119]

Dále z tohoto výzkumu víme, jaká související témata byla při probírání sexu a sexuality zastoupená nejvíce a která naopak nejméně. Na stupnici *vůbec – málo – středně – hodně* se nejvýše vyšplhaly *pohlavně přenosné nemoci*, *metody antikoncepce*, *kybernásilí* a na čtvrtém místě ještě *manželství a vztahy*. Všem těmto tématům se však výuka věnovala v průměru také jen málo až středně. Téměř vůbec se ve školách nemluví o *konsentu*, *genderových rolích*, *masturbaci* nebo *orgasmu*. Témata *domácí násilí* a *interrupce* jsou řešena podle odpovědí studentů také velmi málo nebo vůbec, ovšem pořád o trochu více než témata jako *sexuální orientace*, *první sex* či *online média (např. pornografie)*. Studenti by byli rádi, kdyby školní sexuální výchova zahrnovala všechna tato témata ve větší míře, zejména *konsent*, *kybernásilí* a *antikoncepční metody*.[120]

V neposlední řadě z průzkumu vyšlo najevo, že čtvrtina studujících se necítí při výuce sexuální výchovy bezpečně a přibližně stejné procento studentů se při sexuální výchově ve třídě stydí mluvit, jednak z důvodu špatného třídního klimatu a strachu z odsouzení, jednak

---

[116] LUBASOVÁ, Tereza. Učitelé vs. rodiče – souhlas nebo bitva v sexuální výchově (výsledky výzkumu). In: *29. Celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Sborník referátů* [online], s. 81.

[117] LUBASOVÁ, Tereza. Učitelé vs. rodiče – souhlas nebo bitva v sexuální výchově (výsledky výzkumu). In: *29. Celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Sborník referátů* [online], s. 81.

[118] Zpráva z průzkumu – sexuální výchova na středních školách [online], s. 11-13.

[119] Zpráva z průzkumu – sexuální výchova na středních školách [online], s. 5-6.

[120] Zpráva z průzkumu – sexuální výchova na středních školách [online], s. 7-10.

kvůli vlastní stydlivosti. Někteří respondenti také zmiňovali, že školní sexuální výchova nebere v potaz možnost, že by někdo z lidí ve třídě mohl mít jinou než heterosexuální orientaci a výuka tak není pro tyto jedince nijak přizpůsobená, a tudíž ani mnoho zajímavá.[121]

Jak se k sexuální výchově staví učitelé?

V dnešní době sdílí učitelé své zkušenosti se sexuální výchovou čas od času ve veřejné skupině Učitelé+ na Facebooku. Prošla jsem pomocí vyhledávacího filtru všechny příspěvky a komentáře z let 2017-2021, ve kterých se objevovalo slovo „sex“ nebo slovo příbuzné. Tyto diskuse jsou bohatým zdrojem pro náhled na pestrost v přístupech a názorech učitelů.

V diskusích mezi učiteli se ukazuje, že pro značnou část z nich jsou sexuální témata ve výuce náročná. Učitele si nejsou jistí, jak je pojmout, v jakém věku je které téma přiměřené, nebo zda téma do školní výuky vůbec patří a jestli by se nemělo probírat jen v soukromí mezi čtyřma očima nebo jen v rodině.[122] Některým je probírání tématu nepříjemné osobně a někteří se obávají, že by uváděli do nepříjemné situace své žáky.[123]

Učitelům, podle jejich výpovědí, také chybí kvalitní metodické materiály a pregraduální příprava, při které by si metodiku vhodnou pro sexuální vzdělávání osvojili.[124] Volí proto raději frontální výuku s výkladem o bezpečných učebnicových tématech a nepouští se moc do témat kontroverzních, která vnímají jako obtížná pro prezentování a potenciálně konfliktní ve vztahu k rodičům žáků.[125]

Ti, kdo sexuální výchovu ve školách učí a na sociální síti se s tím pochlubili, hodnotili ve všech případech výuku o sexuálních tématech kladně – především z důvodu zájmu studentů a jejich oceňující zpětné vazby.[126]

---

[121] Zpráva z průzkumu – sexuální výchova na středních školách [online], s. 11-13.

[122] Výsledky vyhledávání v Učitelé+: klíčové slovo "sex." *Facebook* [online]. [cit. 2021-12-13]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/1365249796891956/search?q=sex
SADKOVÁ, T. Současný stav sexuální výchovy v rámci základního vzdělávání v České republice – systematický přehled teorie a praxe [online], s. 53.

[123] HALAMA, Petr. Proč, kdy a jak sexuální výchovu ve škole? s. 19.

[124] Výsledky vyhledávání v Učitelé+: klíčové slovo "sex." *Facebook* [online]. [cit. 2021-12-13]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/1365249796891956/search?q=sex
SADKOVÁ, T. Současný stav sexuální výchovy v rámci základního vzdělávání v České republice – systematický přehled teorie a praxe [online], s. 57.

[125] SADKOVÁ, T. Současný stav sexuální výchovy v rámci základního vzdělávání v České republice – systematický přehled teorie a praxe [online], s. 57.

[126] Výsledky vyhledávání v Učitelé+: klíčové slovo "sex." *Facebook* [online]. [cit. 2021-12-13]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/1365249796891956/search?q=sex

Z výukových metod a konkrétních aktivit byly v příspěvcích a komentářích zmíněny tyto:

- vyučující odpovídá na anonymní otázky žáků z krabičky či z online prostředí
- vyučující diskutuje se žáky, žáci diskutují mezi sebou,
- vyučující odpovídá na otázky týkající se sexu a sexuality někdy i v případě, kdy se dotazy žáků objeví spontánně v jiné hodině,
- vyučující pustí dokumentární či animovaný film (např. na téma konsentu či homofobie), po kterém následuje společná diskuse, povídání v menších skupinkách nebo samostatná práce,
- studenti tvoří myšlenkovou mapu na téma sex a vztahy,
- studenti škálují, jak snadné nebo těžké je pro ně mluvit o určitých tématech,
- někde žáci mají možnost naučit se nasazovat kondom na předmět připomínající penis,
- vyučující někdy přinese na ukázku i ženské menstruační pomůcky.[127]

Samozřejmě nechybí ani výklad s prezentací, protože, jak napsala jedna z učitelek, děti sice jakoby spoustu věcí znají, ale o tom, jak jejich těla fungují z biologického hlediska, tuší už méně.[128] Někteří vyučující však přeskakují i ten výklad o úplně základních věcech týkajících se lidské sexuality, jako je správné názvosloví pohlavních orgánů a jejich funkce.[129]

Relativně novou výzvou je pro učitele řešení tématiky sexuálních zkušeností dětí, které se odehrávají v prostředí internetu, například sexting, nudes, revenge porn a pornografie dostupná kdykoli, kdekoli a komukoli. V diskusích ve skupině Učitelé+ se tato témata také objevují, protože se učitelé s tímto rizikovým online chováním dětí a dospívajících setkávají i ve školním prostředí.[130]

Učitelé se mohou s výzvou sexuální výchovy vypořádat i tak, že její realizaci přenechají externím odborníkům či lektorům, kteří se věnují sexuální výchově, respektive prevenci rizikového sexuálního chování.

Nabídku externích programů sexuální výchovy před rokem 2017 analyzuje celkem podrobně Sadková ve své přehledové studii. Zmiňuje riziko ovlivnění kvality některých programů náboženskou či výdělečnou motivací organizací, které programy nabízí. Jako vodítko

---

[127] Výsledky vyhledávání v Učitelé+: klíčové slovo "sex." *Facebook* [online]. [cit. 2021-12-13]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/1365249796891956/search?q=sex
[128] Výsledky vyhledávání v Učitelé+: klíčové slovo "sex." *Facebook* [online]. [cit. 2021-12-13]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/1365249796891956/search?q=sex
[129] HALAMA, Petr. Proč, kdy a jak sexuální výchovu ve škole? s. 19.
[130] Výsledky vyhledávání v Učitelé+: klíčové slovo "sex." *Facebook* [online]. [cit. 2021-12-13]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/1365249796891956/search?q=sex

k výběru kvalitního, objektivního programu navrhuje, aby si školy zjistily, zda má poskytovatel programu certifikaci odborné způsobilosti v primární prevenci od Národního ústavu pro vzdělávání (dnes Národní pedagogický institut). Nejčastěji nabízenými tématy jsou prevence přenosu pohlavně přenosných nemocí, především HIV/AIDS, dále prevence v oblasti partnerství a vztahů a obecná prevence rizikového chování.[131]

V kapitole o kontroverzních tématech rozvíjím téma překážek výuky sexuální výchovy více a představuji v ní i konkrétní projekty neziskových organizací věnujících se sexuálnímu vzdělávání včetně kontroverzních témat, která se tradičně nevyučují a zůstávají tabu.

2.6 SHRNUTÍ

Sexuální výchova je v českém vzdělávacím systému zakomponována do výuky vícera předmětů, od přírodopisu přes výchovu ke zdraví k občanské výchově. Navíc se jako součást průřezového tématu osobnostní a sociální výchova může objevit vlastně v jakémkoli z předmětů. Jsou učitelé, kteří se sexuální tématice věnují například i v hodinách literatury nebo cizího jazyka, a naopak jsou i pedagogové, kteří sexuální tematiku zcela vypouští. Dospívající by uvítali, kdyby se o sexuálních tématech hovořilo ve škole více.

Literatura a dokumenty věnující se didaktice sexuální výchovy zdůrazňují důležitost citlivého přístupu pedagoga a kladou na něj celkově poměrně vysoké nároky. Vzdělávání budoucích či současných pedagogů v této oblasti je ovšem v České republice málo rozšířené. Učitelé si vypomáhají samostudiem, vycházejí ze svých vlastních zkušeností, inspirují se mezi sebou a spolupracují s externími pracovníky, kteří na školách realizují programy primární prevence. Zároveň o realizaci a podmínkách sexuální výchovy u nás nemáme mnoho solidních dat.

Odborníci z oblasti sexuálního a reprodukčního zdraví usilují v České republice o rozšíření konceptu komprehensivní sexuální výchovy, tak jak jej nastavuje Světová zdravotnická organizace (WHO) ve spolupráci s dalšími zahraničními i mezinárodními organizacemi. Tento koncept podporuje také Rada Evropy nebo Organizace spojených národů (OSN).

Každý z pedagogů má nějaké své hodnotové východisko, stejně tak autoři publikací o sexuální výchově. Přístupy k sexuální výchově se liší na úrovni názorů i v rovině praktické realizace. O tom, která témata se ukazují jako kontroverzní a potažmo konfliktní, a jak se s tím ve výuce vypořádat, pojednávám v následující kapitole.

---

[131] SADKOVÁ, T. Současný stav sexuální výchovy v rámci základního vzdělávání v České republice – systematický přehled teorie a praxe [online], s. 53.

3. KONTROVERZNÍ TÉMATA V SEXUÁLNÍ VÝCHOVĚ

3.1 KONTROVERZNÍ A TABU TÉMATA

Na začátku této kapitoly se patří vymezit, co je souslovím ***kontroverzní téma*** myšleno. Uvádím zde proto syntézu charakteristik kontroverzního tématu, o které se ve své diplomové práci opírá Martina Kudlíková. Kontroverzní téma „je **aktuální**, **vyvolává rozdílné či opačné názory a emoce, které aktéry rozdělují**, a **týká se hodnot a postojů** jednotlivých aktérů.“[132] Markéta Marková píše ve své odpovědi na otázku, kdy se téma stává kontroverzním, o momentu, kdy se pro nás **aktuální otázka, jež se nás** nějakým způsobem **dotýká**, stává jádrem komunikace a **dochází při tom ke komunikačnímu nesouladu**. Tento nesoulad je způsoben protikladnými názory, jež jsou utvářeny rozdílnými vlivy – ať už jde o sociokulturní prostředí, ze kterého pocházíme, o rozdílné zkušenosti, prekoncepty, hodnoty či potřeby. Marková upozorňuje, že jedinec může prožívat určité téma jako kontroverzní i sám v sobě – jako vnitřní spor.[133]

Kudlíková vysvětluje, že charakteristikou *aktuální* má na mysli to, že téma aktuálně někdo řeší, nikoli, že se jedná nutně o aktuálně probíhající dění – tedy kontroverzní může být i téma z minulosti, pokud se o toto téma aktuálně vedou spory. Zároveň může být téma aktuální a kontroverzní třeba jen v určité společenské skupině – tam, kde se na něm jedinci neshodnou – Kudlíková uvádí jako příklad spor o módní značky mezi žáky jedné třídy.[134]

V oblasti sexuality se může stát, že určitá témata budou považována za kontroverzní celospolečensky, například v rámci celé České republiky, ale při tom v rámci jedné konkrétní třídy může teoreticky na dané téma panovat mezi studenty velmi jednotný názor – např. u tématu „manželství pro všechny“ (tedy i pro homosexuální páry), které je kontroverzní v politické rovině,[135] ovšem v populaci má dle spolku *Jsme fér* většinovou podporu.[136] Naopak téma potratů by se mohlo zdát v České republice jako vyřešené – zákonem ukotvené, politici jej aktuálně neřeší – ale na druhou stranu každý rok probíhají akce *Hnutí pro život*, kde část společnosti manifestuje svůj nesouhlas s legalizací potratů. Kontroverznost tohoto tématu se nám může a nemusí projevit i ve škole, když se k tématu dostaneme při výuce práva nebo biologie a třeba bychom to zrovna nečekali.

---

[132] KUDLÍKOVÁ, Martina. *Práce s kontroverzními tématy v občanské výchově,* s. 14.
[133] MARKOVÁ, Markéta. *Kontroverzní témata v hodinách občanské výchovy,* s. 14-15.
[134] KUDLÍKOVÁ, Martina. *Práce s kontroverzními tématy v občanské výchově,* s. 14.
[135] PEHE, Jiří. Rukojmím ultrakonzervativců. Proč jim vláda vychází vstříc, když většina společnosti je například k LGBTQ tolerantní? [online].
[136] PÁLOVÁ, Anna. Nový průzkum: manželství pro všechny podporuje 65 % Čechů a Češek [online]. 9. 9. 2021 [cit. 2022-04-13]. Dostupné z: https://www.jsmefer.cz/novy_pruzkum_2021_65_procent

Kontroverzní jsou tedy taková témata, o kterých se diskutuje, o které se vedou spory, témata vířící emoce, odkrývající hodnotové konflikty. Náročné právě pro tuto svou poslední charakteristiku, protože ve střetu hodnot nám většinou nepomůže pouhá konfrontace s fakty.

Tabu je naopak takové téma, „o kterém se nemluví," případně může označovat činnost, o které by lidé řekli: „to se nedělá." Kontroverze pak může vzbuzovat situace, kdy je tabu porušeno. Michal Kniha ve svém textu *Sexualita a její tabu* uvádí tuto definici:

> „Tabu: Slovo, které se většinou používá pro označení něčeho, co není ve společnosti dovolené, o čem se snad ani nemá moc mluvit. Tabu může být také něco posvátného, co oplývá zvláštní mocí. Za porušení tabu většinou následovalo nějaké vyobcování ze společnosti."[137]

Dále pak rozlišuje *tabu trvalé* (např. *tabu incestu*) a *tabu dočasné* (např. *tabu menstruace*). Vysvětluje úzkou souvislost sexuality s fenoménem tabu – na sex bylo a většinou stále je nahlíženo v naší společnosti jako na intimní/soukromou záležitost, o které se nemá na veřejnosti mluvit. Téma sexu doprovází slova vyslovovaná pološeptem, pojí se s pocity studu i vzrušení.[138] Kniha uvádí tabu do kontrastu s tím, co je ve společnosti považováno za normální sexuální chování – což se samozřejmě vyvíjí v čase a nejrůznější tabu bývají v průběhu společenského vývoje prolomena.[139] Což v současnosti v oblasti sexuality můžeme zaznamenat např. u *tabu menstruačního* – viz reklamy na menstruační pomůcky a otevřené rozhovory žen v médiích. Dále také u *tabu masturbace* – alespoň v rovině uznání, že v soukromí „se to dělá" a není to zdraví škodlivá, a proto zapovězená činnost. Nicméně masturbace jistě zůstává *tabu situačním*[140] ve smyslu „na veřejnosti se to nehodí". V neposlední řadě i u tabu pornografie – už není tak šokující, když se o ní někdo baví na veřejnosti a přizná, že ji sleduje. Slovo „porno" se objevuje čím dál častěji i v titulcích novinových článků, kde ovšem stále těží ze svého šokujícího efektu, který plyne z přesvědčení, že „o tom se přece nemluví."

Tabu má ve společnosti funkci udržování určitého řádu, při čemž se v něm odráží to, jak lidé chápou a vykládají svět kolem sebe. Kniha proto vybízí k hledání odpovědí na otázky: „proč se to nedělá a nemluví se o tom, […] proč konkrétní tabu existuje, […] (a také) před čím nás tabu chrání a jaké jsou důsledky, které nám tabuizace přináší."[141]

---

[137] KNIHA, Michal. Sexualita a její tabu, s. 12.
[138] KNIHA, Michal. Sexualita a její tabu, s. 12-14.
[139] KNIHA, Michal. Sexualita a její tabu, s. 33.
[140] KNIHA, Michal. Sexualita a její tabu, s. 17.
[141] KNIHA, Michal. Sexualita a její tabu, s. 33.

V dnešní době můžeme na tyto otázky odpovědět z více perspektiv, záleží na tom, jaké zvolíme hodnotové východisko. Můžeme říct společně s feministickou kritikou, že tato tabu jsou formou náboženského či patriarchálního mocenského útlaku žen, potažmo jiných sexuálních menšin. Nebo v duchu křesťanského pohledu na svět vnímat některá z těchto tabu jako ochranu před zraněním hříchem. Případně přijít ještě s jinými perspektivami, z nichž bychom smysl těchto tabu mohli nahlížet a posléze obhájit nebo zavrhnout v závislosti na našem záměru.

Psycholožka Veronika Plachá ve své disertaci na jednom místě srovnává tabuizovaná témata sex a smrt, když poukazuje na shodné důvody náročnosti jejich zařazení do výuky:

> „Ačkoli to učitelé nezmiňují, vnímám náročnost obou témat v tom, že jsou intimní, váží se přímo k naší existenci, byla či jsou předmětem tabuizace. Rodiny žáků mohou mít k těmto tématům vyhraněný názor či postoj, který vyplývá z jejich náboženské či jiné víry. Jejich přesvědčení může tedy být zásadně odlišné od názorů, které prezentuje učitel.“[142]

Spory nad kontroverzními tématy jsou pro nás tak náročné právě proto, že při nich dochází ke střetu hodnot, a tím ke zpochybnění těch hodnot, ve které věříme my sami – což v nás může vyvolávat pocit ohrožení.[143] Pocit ohrožení se pojí i s fenoménem tabu – mlčíme o tom, co nás nějakým způsobem ohrožuje a my se s tím nedokážeme dostatečně vypořádat, tak to z komunikace radši vytěsníme.[144]

Střet perspektiv na tabuizovaná či kontroverzní témata můžeme ve školním prostředí očekávat s jistotou, neboť co člověk, potažmo co rodina, to unikátní pohled na věc. Za těmito unikátními pohledy lze jistě často vysledovat nějaké světonázorové linie v jejich základu. Domnívám se však, že pro společnou domluvu je důležitější naslouchat konkrétnímu člověku a jeho osobní argumentaci, dokud se explicitně sám neodkáže na nějaký vnější soubor myšlenek a hodnot. K analýze těchto souborů / diskurzů pak můžeme přistoupit různě – podezřívavě a nepřátelsky a hledat v nich to špatné, nebo naopak se snahou o porozumění a nalezení společné řeči. Více o tom, jak lze s konfliktními názory pracovat v kapitole *Inspirativní přístupy k výuce kontroverzních témat se zaměřením na spolupráci a dialog*.

---

[142] PLACHÁ, Veronika. *Zkušenosti učitelů s tématem smrti ve škole*, s. 130.
[143] MARKOVÁ, Markéta. *Kontroverzní témata v hodinách občanské výchovy,* s. 16.
[144] LABUSOVÁ, Eva. Tabu v rodinné komunikaci aneb Když se doma nemluví, o čem by se mělo. In: JANUSOVÁ, Iva. *Tabu a jeho tolerance v literatuře pro děti a mládež*, s. 10-11.

Sexuální výchova jako jedno z kontroverzních společenských témat

Sexuální výchovu bychom mohli označit za kontroverzní téma samu o sobě. O její realizaci a podobě se vedou spory v diskusích laické i odborné veřejnosti. V prvé řadě se v diskusích objevuje celá řada argumentů pro i proti její výuce na školách. Nezřídka tyto názory doprovázejí silné emoce – ať už u těch, kdo vnímají výsostnou důležitost sexuální osvěty, tak u těch, kteří se obávají nevhodného zásahu do intimity zúčastněných či negativního vlivu sexuální výchovy na hodnoty dětí a na jejich sexuální život. Pro ilustraci nastíním jeden konflikt ohledně doporučení MŠMT k výuce sexuální výchovy na základních školách z doby před deseti lety.

V roce 2010 ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy umístilo na svůj web metodiku k výuce sexuální výchovy „Sexuální výchova – vybraná témata“, proti které se zvedla vlna nevole především mezi konzervativními rodiči katolického vyznání. Zástupci *Výboru na obranu rodičovských práv (VORP)*[145] zformulovali otevřený dopis, ve kterém vyjádřili nesouhlas s doporučením této příručky pro učitele, protože dle jejich názoru propagovala perverzní výukové aktivity (např. nácvik nasazování kondomu, seznamování dětí s perverzními sexuálními praktikami nebo vyzývání žáků ke svěřování se s jejich erotickými zkušenostmi) a určitá témata z oblasti sexuality zde nebyla prezentovaná v souladu s jejich hodnotami (např. masturbace, antikoncepce, homosexualita jako varianta sexuálního chování nikoli odchylka, gender a téma stejnosti či zaměnitelnosti mužské/otcovské a ženské/mateřské role).[146] Metodická příručka pro učitele byla poté z webu ministerstva odstraněna[147] a ministerstvo reagovalo na obavy rodičů „Desaterem MŠMT k sexuální výchově“, ve kterém ministerstvo uznalo primární úlohu rodičů v sexuální výchově jejich vlastních dětí, ale zároveň potvrdilo, že sexuální výchova patří i do školy. Právo výběru metodiky ponechalo učitelům, a distancovalo se od zájmů soukromých firem, které by chtěly na realizaci sexuální výchovy vydělávat.[148] Toto desatero nebylo od roku 2011 nijak aktualizováno, stále je na webu MŠMT dostupné.

---

[145] Občanské sdružení VORP vzniklo již v roce 1995, kdy vedlo protestní kampaň proti zavedení povinného předmětu sexuální výchova do škol. Zdroj: Odpovědnost nebo promiskuita? Leták Výboru na obranu rodičovských práv (VORP). Dostupné z: https://www.fatym.com/storage/1301749847_sb_letak_vorp.pdf

[146] Prohlášení Výboru na obranu rodičovských práv. Dostupné z: https://www.fatym.com/view.php?cisloclanku=2010070037. Sexuální výchova: reakce VORPu na stanovisko MŠMT ČR. Dostupné z: https://aktualityhvezd.wordpress.com/2010/07/26/sexualni-vychova-reakce-vorpu-na-stanovisko-msmt-cr/

[147] Setkání ministra školství se zástupci Výboru na obranu rodičovských práv. Dostupné z: https://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/setkani-ministra-skolstvi-se-zastupci-vyboru-na-obranu

[148] Desatero MŠMT k sexuální výchově. Dostupné z: https://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/desatero-msmt-k-sexualni-vychove

V posledních čtyřech letech ožívala občas diskuse na téma „sexuální výchova – ano / ne“ v učitelských diskusích na sociálních sítích například v souvislosti s případy, kdy děti sdílely online své nahé fotografie nebo konzumovaly pornografický obsah, také v souvislosti se seriálem Sex Education z produkce Netflix, dále pod článkem o šikaně LGBTQ studentů nebo pod článkem o kriminalizaci sexuální výchovy v Polsku. Několikrát se ve facebookové skupině Učitelé+ objevila poptávka po inspiraci do výuky na téma sexu a vztahů, jindy učitelé sdíleli odkaz na inspirativní materiál nebo rozhovor v médiích. V diskusích pod příspěvky se potvrzuje, že mezi učiteli panují ohledně sexuální výchovy různé názory – od odmítání její výuky po nadšení z možnosti povídat si se žáky či se studenty o něčem, co pro ně je nebo bude v životě velmi důležité.[149] Každopádně je toto téma mezi učitelskou veřejností stále živé.

V diskusích učitelů o sexuální výchově, zda ji učit nebo ne, se často objevují tyto dvě linie:

1) sexuální výchova ve škole vs. v rodině,
2) sexuální výchova školou vs. internetem (pornem).

Ti, kdo se vyslovují proti školní sexuální výchově, argumentují tím, že se jedná o intimní záležitost a že rodiče znají své děti lépe než učitelé, a tudíž dokážou své dítě v oblasti sexuality poučit nejlépe – pro dítě i rodiče přijatelným způsobem v příhodný čas. Proti tomu však argumentují jiní, že štěstí na kvalitní sexuální výchovu v rodině má jen část dětí, jelikož i rodiče mohou předávat dětem nejrůznější mýty o sexu, anebo o něm nemusí mluvit vůbec.[150] Podle jednoho z průzkumů, které analyzovala Sadková, se doma o tématech sexuální výchovy vůbec nebavila s rodiči čtvrtina dotazovaných žáků 2. stupně ZŠ.[151]

Na jedné straně, si děti i dospívající mohou dnes spoustu odpovědí na otázky spojené s tělem a sexualitou najít snadno online, na druhou stranu vyhledávání na internetu nenahradí učitele nebo rodiče v tom, že by pomohlo dětem informace utřídit a vedlo je promyšleně k osvojení postojů a dovedností potřebných pro uspokojivé vztahy. Zároveň vzhledem k možnostem vyhledávání na internetu ztrácí na síle argument proti sexuální výchově, který stojí na obavě z předčasného a nevhodného seznámení dětí s otázkami sexuality.[152] Vícekrát zaznívá obava,

[149] Učitelé+ (veřejná skupina): výsledky vyhledávání klíčového slova "sex." *Facebook* [online]. [cit. 2022-01-05]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/1365249796891956/search/?q=sex

[150] MAZANCOVÁ, Petra. [Škola by měla být v oblasti sexuální výchovy aktivní] – diskuse pod příspěvkem. [cit. 2021-12-12]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/permalink/1393649670718635/

[151] SADKOVÁ, T. Současný stav sexuální výchovy v rámci základního vzdělávání v České republice – systematický přehled teorie a praxe, s. 51-52.

[152] MAZANCOVÁ, Petra. [Sexuální výchova...] – diskuse pod příspěvkem [online]. [cit. 2021-12-13]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/permalink/1659175250832741/

že když nebude probíhat sexuální výchova ve škole ani v rodině, zůstane některým dětem jediným zdrojem porno.[153]

Kromě potřeby regulovat nějak vliv internetové pornografie na to, co se děti a dospívající o sexu naučí, připomínají někteří naléhavost prevence sexuálního násilí a obtěžování, která by měla být skrz školní sexuální výchovu uskutečňovaná. Například Česká středoškolská unie upozornila na problém se sexuálním obtěžováním studentů středních škol a v souvislosti s tím i na chybějící komplexní sexuální výchovu, která by vůči sexuálnímu obtěžování a genderovým stereotypům působila preventivně jak mezi studujícími, tak mezi učiteli.[154]

Dalším, celkem pádným argumentem, proti výuce sexuální výchovy může být prostá zdráhavost části učitelů – osobní pocit, že se nechtějí nebo nedokážou sexuální tematice se žáky věnovat. Preventista Petr Halama ve svém příspěvku na 28. kongresu k sexuální výchově v roce 2020 zmiňoval neochotu učitelů věnovat se tématu, založenou na osobních pocitech i na obavách z možných stížností rodičů, že se ve škole děje něco nepatřičného, co by mohlo mít na jejich děti špatný vliv. Zaznamenal na školách také obavu, že výuka o sexu a sexualitě by mohla být nepříjemná pro samotné žáky. Ačkoli považuje prevenci rizikového sexuálního chování za velmi důležitou, vyjádřil pochopení pro učitele, kteří sexuální výchovu vynechávají, protože vedení výuky dotýkající se intimních témat jednoduše „není pro každého."[155] Též MŠMT ve svém doporučení školám i mezinárodní dokumenty k sexuální výchově deklarují důležitost osobního přesvědčení a motivace pedagoga.

Kromě osobních předpokladů na straně pedagoga zdůrazňují diskutující také potřebu bezpečného prostředí ve třídě, citlivého přístupu[156] a také potřebu co nejobjektivnějšího způsobu prezentace sexuální tematiky – tedy předávat dětem faktické, vědecky ověřené informace, případně přehled názorů, nikoli jeden jediný „správný" názor.[157]

---

[153] KADERKA, Michal. [sdílel článek: Líbí se ti to? Sexuální výchova by neměla být jen o antikoncepci a pohlavních chorobách] – diskuse pod příspěvkem [online]. [cit. 2021-12-12]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/posts/1883168655100065/

[154] ČSU. *Tisková zpráva: Dva ze tří studujících zažijí na střední škole sexuální obtěžování* [online].

[155] HALAMA, Petr. Proč, kdy a jak sexuální výchovu ve škole? In: *28. Celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Sborník referátů* [online], s. 19

[156] MAZANCOVÁ, Petra. [Škola by měla být v oblasti sexuální výchovy aktivní] – diskuse pod příspěvkem [online]. [cit. 2021-12-12]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/permalink/1393649670718635/

[157] MAZANCOVÁ, Petra. [Říkal někdo sexuální výchova?] – diskuse pod příspěvkem [online]. [cit. 2021-12-13]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/permalink/2524935377590053/
MAZANCOVÁ, Petra. [K sexuální výchově...] – diskuse pod příspěvkem [online]. [cit. 2021-12-13]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/permalink/1659175250832741/
HÁLA, Vojtěch. [Osobně neučím sexuální výchovu, ale tyhle body mi přijdou smysluplné a praktické.] – diskuse pod příspěvkem [online]. [cit. 2021-12-13]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/permalink/3496084823808432/

Dalším argumentem pro školní sexuální výchovu je předpoklad, že otevřená komunikace bez tabuizování[158] a včasný přístup k informacím vedou ke zodpovědnějšímu sexuálnímu chování, resp. k předcházení rizikovému sexuálnímu chování.[159] Jedna pedagožka se k tomu vyjádřila v tomto smyslu:

> „Taky si říkám, kolik klidu na duši bych měla a kolik osobních problémů bych si ušetřila, kdybych byla věděla víc a dříve. […] Sexuální výchova by nějakou formou do školy patřit měla. Ale musí být rozumná a citlivá.“[160]

V diskusi se objevuje i takový názor, že výuka sexuální výchovy by měla být pro školy dobrovolnou záležitostí a podle toho, jak se v této oblasti jednotlivé školy rozhodnou, by si mezi nimi potom vybírali rodiče, kam by chtěli poslat své děti.[161] Jiný diskutující upozornil, že dle jeho názoru stejně nedokáže škola ani společnost v této oblasti správně vychovávat, protože v řešení otázek sexuality neexistuje jediný správný recept, který by mohla nějaká metodika nabídnout. Hned vzápětí však prezentoval vlastní řešení, kterým by měly být lepší vztahy, komunikace a láska v rodinách.[162] Což jsou paradoxně témata, která může zahrnovat právě i školní sexuální výchova, s tím, že k žádané změně reality může aspoň trochu přispět.

Vysokoškolský pedagog, docent Kamil Janiš, autor několika publikací věnovaných sexuální výchově, připomíná dopady sexuální výchovy tradičně používané jako argumenty pro její prosazení:

- prosazování plánovaného rodičovství, antikoncepce, s čímž souvisí otázka potlačení nechtěného těhotenství a potratovosti
- ochrana dětí před sexuálním násilím a zneužíváním,
- prevence sexuálně přenosných nemocí včetně HIV/AIDS
- přispět k všestrannému rozvoji všech stránek lidské osobnosti.[163]

Komplexní sexuální výchova má potenciál takového dopadu v životech mladých lidí skutečně dosáhnout, jak ukazují výsledky několika šetření a průzkumů, shrnuté v jedné z kapitol dokumentu *International technical guidance on sexuality education (2018).*[164]

---

[158] HÁLA, Vojtěch. [Polsko. Tři až pět let kriminálu za výuku sexuální výchovy] – diskuse pod příspěvkem [online]. [cit. 2021-12-13]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/permalink/2457859254297666/

[159] PINKAVOVÁ MORAVCOVÁ, Eliška. [Malá ukázka z hodin Výchovy ke zdraví v 7.ročníku – Dospívání a prevence sexuálně přenosných chorob] – diskuse pod příspěvkem [online]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/permalink/2515246325225625/

[160] HÁLA, Vojtěch. [Osobně neučím sexuální výchovu, ale tyhle body mi přijdou smysluplné a praktické.] – diskuse pod příspěvkem [online]. [cit. 2021-12-13]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/permalink/3496084823808432/

[161] HÁLA, Vojtěch. [Polsko. Tři až pět let kriminálu za výuku sexuální výchovy] – diskuse pod příspěvkem [online]. [cit. 2021-12-13]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/permalink/2457859254297666/

[162] MAZANCOVÁ, Petra. [Říkal někdo sexuální výchova?] – diskuse pod příspěvkem [online]. [cit. 2021-12-13]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/permalink/2524935377590053/

[163] JANIŠ, Kamil. Aktuálnost realizace sexuální výchovy [online], s. 38.

Problém je, že na cestách k dosažení těchto cílů, se neshodne celá společnost, jelikož tyto motivy k zavedení sexuální výchovy jsou součástí určitého sociálního konstruktu, jak poznamenává Janiš. V přijímání či odmítání i v podobě tohoto konstruktu se pak odráží převládající společenské diskurzy, které jsou ve větší či menší míře prosazovány různými zájmovými skupinami.[165] I v současnosti tedy otázka realizace sexuální výchovy, jejího obsahu, načasování a cílů, vyvolává rozdílné reakce jak mezi rodičovskou veřejností, tak mezi samotnými pedagogy. U jakých dalších témat se veřejnost, včetně té učitelské, neshodne, představím v následující podkapitole.

Kontroverzní témata v oblasti sexuality, reprodukce a vztahů

V předchozím textu již byla nastíněna některá témata z oblasti sexuality, která vzbuzují protichůdné emoce a jsou často předmětem sporů. V této kapitole se pokusím o jejich obsáhlejší výčet.

Kontroverzní témata bývají většinou mezi učiteli považována za náročná. Jde o témata, ke kterým mohou mít někteří žáci ve třídě opačné postoje než pedagog, jde o témata diskutabilní. Podle průzkumu České středoškolské unie se středoškolští učitelé takovým tématům často vyhýbají, jedná se například o „domácí násilí, konsent, pornografii, či témata, která jsou často tabuizována – první sex, masturbace, orgasmus.“[166]

Podobně část učitelů na 1. stupni základních škol by s žáky nechtěla mluvit o sexualitě obecně ani o sexualitě v médiích, ani o genderových rozdílech, ani o sexuálním násilí a zneužívání, ani o těhotenství ani o plánování rodičovství, antikoncepci či neplodnosti. Mezi odmítaná témata patřily také něžnost a závazek s odpovědností. Část rodičů by zase nechtěla, aby s jejich dětmi učitelé na 1. stupni hovořili o menstruaci, masturbaci či adopci.[167] Otázkou je, jaké jsou za tím důvody – zda je hlavním důvodem přesvědčení, že na prvním stupni je na taková témata brzo, nebo fakt, že pro samotné respondenty jsou tato témata náročná či tabu.

Jaká témata z oblasti sexuality vyvolávají opačné reakce, můžeme vidět v diskusích učitelů pod příspěvky ve facebookové skupině Učitelé+.[168] Jak už bylo zmíněno, hlavní kontroverze tkví v základní otázce: sexuální výchova ve škole ano/ne. Na to pak navazující otázky po tom, jak k výuce sexuální výchovy přistupovat a s jakým cílem.

---

[164] *International technical guidance on sexuality education* [online], s. 28-30.
[165] JANIŠ, Kamil. Aktuálnost realizace sexuální výchovy [online], s. 38.
[166] Zpráva z průzkumu – sexuální výchova na středních školách [online], s. 11-13.
[167] LUBASOVÁ, Tereza. Učitelé vs. rodiče – souhlas nebo bitva v sexuální výchově (výsledky výzkumu), s. 81.
[168] Učitelé+ (veřejná skupina): výsledky vyhledávání klíčového slova "sex." *Facebook* [online]. [cit. 2022-01-05]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/1365249796891956/search/?q=sex

O tom, co je v sexuální výchově vhodné a co ne, se diskutovalo pod sdílenou grafikou s názvem: „The Sex Education We Wish We'd Had" („Sexuální vzdělání, jaké bychom si byli přáli získali") s výroky typu: *„Komunikace je sexy." „Sex by neměl bolet (ani napoprvé)." „Jsi zodpovědný za své vlastní sexuální zdraví." „Na velikosti nezáleží." „Na počtu partnerů nezáleží." „Panenství je sociální konstrukt." „Menstruace není nechutná." „Masturbace je pro tebe dobrá." „O svém genderu rozhoduješ ty."* Učitelé se v diskusi shodují, že je třeba ve výuce jasně oddělovat faktické informace od názorů a názory nevnucovat, nýbrž otevřeně diskutovat. Rozvinula se diskuse o tom, zda a do jaké míry je možná při výuce objektivita. Někteří učitelé by celou tu názorovou část přenechali na rodině.[169]

Nejdiskutovanějšími výroky byly – ten o genderu, panenství a počtu partnerů. Ukazuje se, že tato jednoduchá tvrzení působí na příjemce různě. Například výrok, že na počtu partnerů nezáleží, vnímala část diskutujících pozitivně, protože jej asociovali s názorem, že přece nemusíte spát s mnoha lidmi proto, abyste mohli prožít dobrý sex, případně jej vnímali pozitivně kvůli tomu, že nepodporuje nálepkování („panic" „děvka" apod.), jiným ale výrok vadil, protože jim připadalo, že propaguje promiskuitu a nebere v potaz psychické prožívání sexuálních kontaktů. Další konfliktní témata, které se v diskusích ve skupině Učitelé+[170] objevila, byla tato:

- gender a LGBTQ+ (zejm. transgender a nové pojmy jako binární a nebinární…),
- heteronormativní přístup vs.
  přístup zahrnující různé sexuální orientace a genderové identity,
- výchova k dobře prožitému manželství a rodičovství vs.
  sexuální výchova jdoucí za tento tradiční rámec,
- sex v partnerském životě, sex jako hluboká, závažná a závazná záležitost vs.
  nezávazný sex, sex jako zábava,
- pornografie,
- antikoncepce,
- potraty, postoje *pro-choice* vs. *pro-life*,
- správný přístup k sexu existuje vs. neexistuje.

---

[169] MAZANCOVÁ, Petra. [Říkal někdo sexuální výchova?] – diskuse pod příspěvkem. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/permalink/2524935377590053/
HÁLA, Vojtěch. [Osobně neučím sexuální výchovu, ale tyhle body mi přijdou smysluplné a praktické.] – diskuse pod příspěvkem. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/permalink/3496084823808432/

[170] Učitelé+ (veřejná skupina): výsledky vyhledávání klíčového slova "sex." *Facebook* [online]. [cit. 2022-01-05]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/1365249796891956/search/?q=sex

Výčet můžeme doplnit o několik dalších témat, ke kterým zaujímá veřejnost různé postoje, zejména s ohledem na náboženské vyznání:

- problematika vymezení sexuálních norem (pokud jde o sexuální chování),
- postoj k předmanželskému a mimomanželskému sexuálnímu životu,
- postoj k masturbaci,
- postoj k regulaci reprodukce – vedle antikoncepce a potratů také postoj k umělému oplodnění, dárcovství pohlavních buněk, surogátním matkám,
- postoj ke konceptu sexuálních a reprodukčních práv (např. zda z nich vyplývá „právo na potrat“ a zda je takové právo v rozporu s právem na život nebo není),
- postoj k emancipaci a detabuizaci sexu, projevům tzv. sexuální revoluce.[171]

V samotných diskusích se ukazuje, že se často nejedná jen o dva protipóly, ale o řadu různých úhlů pohledu s různými odstíny. Ukazuje se, že hodnoty jako úcta a láska lidi jakoby spojují, problém však je, že jim každý dává trochu jiný obsah a z toho pak plynou i různé důsledky pro aplikaci do života, a tedy i pro aplikaci na kontroverzní témata.

[171] Výčet témat jsem doplnila na základě studia publikací od autorů, kteří se hlásí ke křesťanství:
ROTTER, Hans. *Sexualita a křesťanská morálka*.
KUBY, Gabriele. *Globální sexuální revoluce: ztráta svobody ve jménu svobody*.

3.2 KONTROVERZNÍ TÉMATA VE VÝUCE

Než si budeme moci odpovědět na otázku, jak o kontroverzních tématech učit, musíme se nejprve ptát, čeho chceme ve výuce dosáhnout. Cíle základního vzdělávání stanovuje rámcový vzdělávací program. Výuka kontroverzních témat bývá dávána do souvislosti s rozvíjením kompetencí demokratického občana, ke kterým dle RVP ZV patří například:

- komunikativní, formulační, argumentační, dialogické a prezentační dovednosti,
- empatie, schopnost aktivního naslouchání a spravedlivého posuzování,
- uvažování o problémech v širších souvislostech a kritické myšlení,
- schopnost zaujetí vlastního stanoviska v pluralitě názorů,
- asertivní jednání a schopnost kompromisu,
- účast na rozhodnutích celku s vědomím vlastní odpovědnosti za tato rozhodnutí a s vědomím jejich důsledků,
- sebeúcta, sebedůvěra i sebekritika, samostatnost a angažovanost,
- otevřený, aktivní, zainteresovaný postoj v životě,
- aktivní postoji v obhajování a dodržování lidských práv a svobod, ohleduplnost a ochota pomáhat zejména slabším,
- respektování kulturních, etnických a jiných odlišností,
- vyznávání hodnot, jako je spravedlnost, svoboda, solidarita, tolerance a odpovědnost,
- chápání významu řádu, pravidel a zákonů pro fungování společnosti.[172]

Cíle stanovené v RVP se podobají modelu tzv. kompetencí pro demokratickou kulturu (viz obrázek na další straně), který byl navržen mezinárodním expertním týmem pod záštitou Rady Evropy, jehož český překlad publikovalo Centrum občanského vzdělávání při Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy. V roce 2017 přidalo k překladu dokumentu také publikaci *Kompetence pro demokratickou kulturu: stručný průvodce pro vzdělavatele*. Důraz je kladen na rovnoměrné rozvíjení všech 4 složek demokratického občanství, tj. nejen znalostí a dovedností, ale také postojů a hodnot.[173] K tomu, jak kompetence studentů rozvíjet skrz dotýkání se kontroverzních témat ve výuce, publikovalo Centrum občanského vzdělávání dvě metodiky věnované přípravě pedagogů na výuku kontroverzních témat:

- *Politika do školy patří: Metodický materiál pro učitele* (2012),
- *Život s kontroverzí: Výuka kontroverzních témat prostřednictvím výchovy k demokratickému občanství a lidským právům (EDC/HRE): Instruktážní balíček pro učitele* (2017).

[172] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV 2021 s vyznačenými změnami* [online], s. 136.
[173] *KOMPETENCE PRO DEMOKRATICKOU KULTURU: Stručný průvodce pro vzdělavatele* [online].

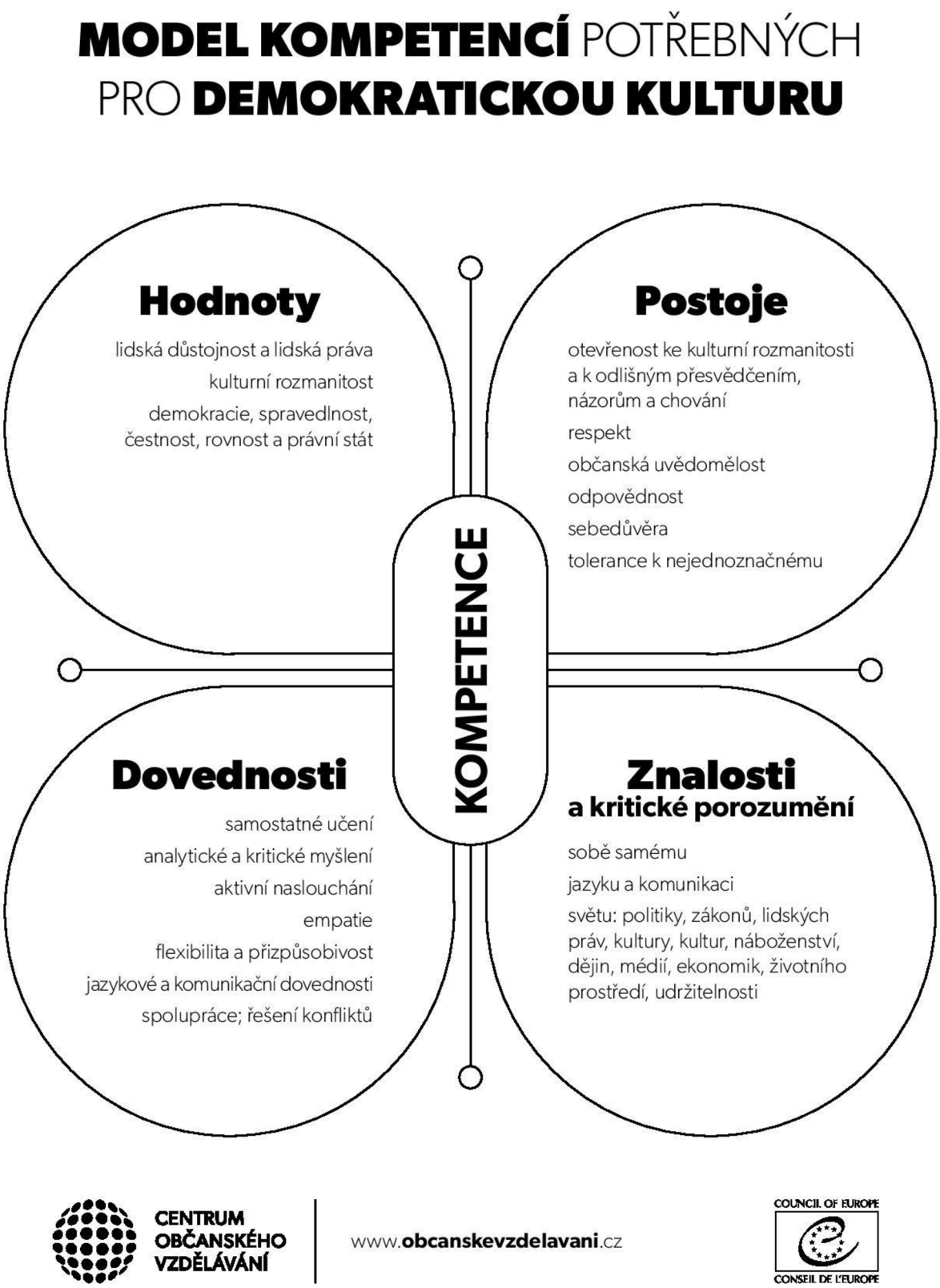

Zdroj: *KOMPETENCE PRO DEMOKRATICKOU KULTURU: Stručný průvodce pro vzdělavatele* [online]. Centrum občanského vzdělávání FHS UK, 2017 [cit. 2021-01-21]. Dostupné z: http://www.obcanskevzdelavani.cz/publikace

O důležitosti výuky kontroverzních témat pro získávání kompetencí potřebných k aktivnímu občanství pojednává diplomová práce Martiny Kudlíkové. Teoretickou část doplňuje vlastním zpracováním výukového projektu na téma bezdomovectví, skrz který mají žáci příležitost uvědomit si své postoje k lidem bez domova a v konfrontaci s novými perspektivami pak mají možnost své postoje přehodnotit, případně prohloubit. V závěru projektu je kladen důraz na hledání a navrhování řešení.[174] Studenti tak mají skrz výuku orientovanou na kontroverzní téma možnost pracovat na své komunikativní kompetenci a na kompetenci k řešení problémů.

Přínosy kontroverzně pojatých témat ve výuce pro rozvoj žákovy osobnosti na 2. stupni základní školy představuje ve své diplomové práci též Markéta Marková. Mimo jiné vyzdvihuje práci s kontroverzně podanými tématy jako nástroj k rozvoji myšlení žáků, konkrétně k rozvoji formálních myšlenkových operací a hypoteticko-deduktivního usuzování. Dále se zabývá přidanou hodnotou metodiky projektu etická výchova, která se dle ní pro výuku kontroverzních témat velmi dobře hodí, protože žáky vede k osvojení dovedností pro spolupráci a komunikaci ještě před tím, než k zařazení kontroverzních témat přistoupí, a navíc připravuje žáky k tomu, aby pak i ve svém životě jednali na základě prosociálních postojů.[175]

Díky pohledu na cílové kompetence, které mají žáci a studenti získat během vzdělávání, víme, proč, resp. za jakým účelem, do výuky kontroverzní témata zařazovat. Není to ovšem lehký úkol. Na prvním místě by měli být vybaveni potřebnými kompetencemi samotní vyučující. Přehled kompetencí, které pro úspěšnou výuku kontroverzních témat potřebují učitelé, uvádí Centrum pro občanské vzdělávání ve své publikaci *Život s kontroverzí: instruktážní balíček pro učitele* (2017). Do osobních kompetencí řadí schopnost uvědomit si možný vliv vlastních přesvědčení a hodnot na způsob vedení výuky, a dále schopnost domyslet důsledky odhalení vlastních názorů žákům, k čemuž se váže také nutnost přizpůsobení výuky takové situaci. Vedle toho uvádí nutnost teoretického základu, tedy, že učitel má rozumět metodice výuky kontroverzních témat, která má za cíl výchovu k demokratickému občanství a lidským právům. V neposlední řadě jsou nutné kompetence praktické – od schopnosti zaujímat (a podle potřeby i měnit) různé role v diskusi, přes dovednost volit různé formáty diskuse, po dovednost zajistit diskutujícím bezpečné prostředí, opírat se při tom o pravidla a využívat techniky jako např. odosobnění či získání odstupu.[176]

---

[174] KUDLÍKOVÁ, Martina. *Práce s kontroverzními tématy v občanské výchově.*
[175] MARKOVÁ, Markéta. *Kontroverzní témata v hodinách občanské výchovy,* s. 19-20, 64-65.
[176] *Život s kontroverzí: Výuka kontroverzních témat prostřednictvím výchovy k demokratickému občanství a lidským právům (EDC/HRE): Instruktážní balíček pro učitele* [online], s. 27.

Učitelé sami by měli nejprve projít tréninkovým programem, ve kterém si potřebné dovednosti osvojí a ve kterém budou mít možnost důkladně promyslet a připravit se na náročné situace s výukou kontroverzních témat spojené, např. spontánní otázky žáků, na které neznají odpověď, nevhodné poznámky k tématu, otázky na názor učitele apod.[177] Metodika v navrženém tréninkovém programu klade důraz na sebereflexi učitele, na umění dojít k závěrům v rámci skupinové diskuse, na celkovou reflexi se zhodnocením tohoto procesu a na schopnost poučit se z něj. Práce učitele na sobě v tomto ohledu nikdy nekončí, reflexe odučených lekcí by měla být jejich pevnou součástí, ke které povedeme i studenty.[178]

Roli učitele při výuce kontroverzních témat i metody, které se k takové výuce hodí, popisuje podrobně ve své diplomové práci Martina Kudlíková, která při tom čerpala mj. ze skript Člověka v tísni: *Dokumentární film ve výuce: Jeden svět na školách.*[179] Tipy na konkrétní aktivity k rozproudění diskuse (např. názorovou škálu, metodu sněhové koule apod.) přináší ve svém závěru i příručka *Politika do školy patří.*[180] Na předchozích stránkách najdou učitelé tipy k efektivnímu vedení diskuse ve třídě, pravidla diskuse a celkově rozpracovaný postup přípravy a vedení lekcí s kontroverzními tématy.[181] Podpůrný materiál k výuce kontroverzních témat chystá pro učitele také Multikulturní centrum Praha.[182]

Na závěr uveďme základní principy občanského vzdělávání, formulované roku 1976 v Beuchtelsbašském konsensu, které ve své práci představuje Martina Kudlíková. V České republice tyto zásady převzala Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR v roce 2014 do svého usnesení o podpoře občanského vzdělávání. Mezi tyto zásady patří: *zákaz indoktrinace a vyváženost*, *zachování kontroverznosti* a také *orientace na příjemce a jeho schopnost porozumět problematice a analyzovat vlastní situaci.*[183] To znamená, že když ve výuce pracujeme s kontroverzním tématem, je potřeba jej prezentovat jako kontroverzní, zprostředkovat různé úhly pohledu a podpořit studenty v tom, aby si dokázali utvořit vlastní úsudek nezávisle na názoru učitele, aby se dokázali v tématu zorientovat a měli možnost přijít s vlastními nápady na řešení situací, které se jich dotýkají.[184]

---

[177] *Život s kontroverzí: Výuka kontroverzních témat prostřednictvím výchovy k demokratickému občanství a lidským právům (EDC/HRE): Instruktážní balíček pro učitele* [online], s. 26.
[178] Tamtéž. Tréninkový program je popsán na str. 31-69.
[179] KUDLÍKOVÁ, Martina. *Práce s kontroverzními tématy v občanské výchově*, s. 24-40.
[180] *Politika do školy patří: Metodický materiál pro učitele* [online], s. 20-21.
[181] *Politika do školy patří: Metodický materiál pro učitele* [online], s. 13-19.
[182] Pracovní list „Kontroverzní témata“, interní materiál kurzu pro učitele „Jak učit v současném světě a nevyhořet“ pořádaného Multikulturním centrem Praha v rámci projektu Kompetence pro demokratickou kulturu II.
[183] KUDLÍKOVÁ, Martina. *Práce s kontroverzními tématy v občanské výchově*, s. 15-16.
[184] Tamtéž.

Inspirativní přístupy k výuce kontroverzních témat se zaměřením na spolupráci a dialog

Dialog a spolupráce v programu Filosofie pro děti

Při výuce kontroverzních témat vlastně většinou nejde o to, vybrané téma ve výuce uspokojivě vyřešit. To se stejně málokdy podaří. Cílem tedy není téma, ale zkušenosti a ideálně i dovednosti, které žáci při jeho řešení získají. Zkušenost či zážitek demokratického dialogu pak může ovlivnit i jejich postoje. Kontroverzní téma zde tedy slouží spíše jako prostředek. A možná i to je dobré žákům otevřeně říct, aby nebyli frustrovaní, když diskuse nevede ke shodě, ale aby dokázali vidět přínosy, které pro ně průběh diskuse měl jako pro jednotlivce i pro skupinu. Takovými přínosy mohou být, například:

- dokázala jsem naslouchat a neskákat druhým do řeči,
- dokázal jsem pochopit, co měl spolužák na mysli, (potvrdil mi to, když jsem jeho promluvu shrnul svými slovy a zeptal jsem se ho, jestli tomu rozumím správně)
- dokázala jsem sledovat vývoj debaty a rozpoznala jsem moment zacyklení,
- dokázal jsem ve své promluvě navázat na spolužačku, která mluvila přede mnou, a posunout diskusi dál, i když jsem původně chtěl říct něco úplně jiného,
- podařilo se mi nechat si své sarkastické poznámky pro sebe a nikoho neurazit,
- měla jsem možnost trénovat svou trpělivost,
- měl jsem příležitost zamyslet se nad tématem do hloubky,
- dozvěděla jsem se, jak to vidí jiní spolužáci a částečně i proč to vidí jinak než já,
- uvědomil jsem si, že … apod.

Reflexe diskuse, respektive reflexe toho, jak se mi dařilo uplatňovat určitou dovednost, je součástí metodiky Filosofie pro děti. Diskutující si, ještě než se začne řešit vybraná otázka, vyberou nebo vylosují dovednost z jedné ze tří oblastí myšlení – kritického, tvořivého či angažovaného, kterou se posléze v diskusi snaží uplatnit, případně si mají všímat, zda ji uplatnil někdo jiný. Po skončení diskuse je vymezen čas ještě na reflexní kolečko, ve kterém můžeme sdílet, co se nám jako diskutujícím dařilo a nedařilo.[185] Tento způsob práce ponese své plody samozřejmě jen tehdy, když budeme dětem poskytovat příležitosti k diskusím opakovaně a když si budeme postupně ukazovat, co nám v diskusích pomáhá a co naopak společnému hledání odpovědí neprospívá.

[185] S metodou Filosofie pro děti jsem se seznámila na teologické fakultě Jihočeské univerzity – na kurzu vedeném Petrem Baumanem a Lukášem Laibrtem.

Častý závěr diskusí v duchu „Shodneme se, že se neshodneme.“ je ideálním začátkem pro filosofický dialog, ve kterém však musí být účastníci ochotní podrobit své názory kritickému zkoumání. Nelze se jen tvrdošíjně schovávat za věty typu „To je můj názor. Mám právo myslet si, co chci. Tak už se o tom nebudeme bavit.“ a z dialogu utéct, jakmile někdo poukáže na nějakou nesrovnalost v mé argumentaci.

Metodika pracuje s termínem ***hledající společenství***,[186] což je sympatické, jelikož v tomto filosofickém dialogu pak nejde o souboj, ale o společný projekt. Je tak kladen důraz nejen na logickou argumentaci, ale také na snahu přispět ke společnému cíli. Kromě kritického myšlení je zároveň kladen důraz na myšlení tvořivé a angažované. Koncept filosofie pro děti vychází z víry, že společné myšlenkové úsilí má potenciál v kritické analýze, angažovanosti i tvořivosti přesáhnout možnosti individuálních intelektuálních počinů. Sdílení a spolupráce vedou také k tomu, že se mohou děti učit od sebe navzájem, mají možnost zažít respekt, toleranci a obojímu se učit, což je považováno za důležitou pozitivní přidanou hodnotu společného filosofování.[187]

Zajímavostí je, že program *Filosofie pro děti* Matthewa Lipmana byl v kanadském a posléze i v českém prostředí adaptován pro prevenci násilí.[188] Tento cíl – předcházení násilí – je vlastní i metodě nenásilné komunikace Marshalla B. Rosenberga, kterou představím vzápětí.

Dialog a spolupráce aneb umění nenásilné komunikace

Marshall B. Rosenberg ve své knize *Nenásilná komunikace v praxi* sdílí se čtenáři fascinující příběh o řešení sporu mezi dvěma znepřátelenými kmeny v Nigérii. Nebylo to snadné, ale pomocí principů nenásilné komunikace se podařilo, že znepřátelení náčelníci i ti, kdo je doprovázeli, přestali jen jedni druhé obviňovat, začali si naslouchat a ve výsledku začali spolupracovat na domlouvání společného řešení.[189] Řešení konfliktu a hledání cesty k naplnění potřeb zúčastněných nenásilným způsobem spočívá v těchto krocích:

1. ***vyjádřit vlastní potřeby,***
2. ***vycítit potřeby druhé strany bez ohledu na to, jak se druhá strana vyjadřuje,***
3. ***přesvědčit se, zda jsou potřeby přesně vnímány,***
4. ***nabídnout pochopení, které lidé potřebují, aby dokázali vnímat potřeby ostatních,***
5. ***převést navrhovaná řešení nebo strategie do řeči konstruktivního jednání.***[190]

---

[186] MACKŮ, Richard a Lukáš LAIBRT. *Kurzy rozvoje myšlení: pracovní sešit*, s. 15.
[187] BAUMAN, P. *Filozofický dialog jako cesta k prevenci násilí: teorie a metodika, aktivity pro rozvoj myšlení*, s. 25-28.
[188] BAUMAN, P. *Filozofický dialog jako cesta k prevenci násilí: teorie a metodika, aktivity pro rozvoj myšlení*, s. 20-22.
[189] ROSENBERG, Marshall B. *Nenásilná komunikace v praxi*, s. 26-29.
[190] ROSENBERG, Marshall B. *Nenásilná komunikace v praxi*, s. 14-15.

Pro řešení konfliktů v prostředí školní třídy nabízí podobnou metodu Thomas Gordan. Ke komponentám efektivní komunikace řadí tyto:

- **aktivní naslouchání** se snahou o porozumění a umožnění hledání cest k řešení problému;[191]
- **já-sdělení**, které obsahuje 1) nehodnotící popis jednání druhých, 2) vyjádření konkrétního dopadu, které toto jednání pro mě má, a nakonec 3) pocit, který to ve mně vyvolává;[192]
- ***řešení konfliktů metodou, při níž nikdo neprohrává***, tj. společné hledání cest a rozhodování s ohledem na potřeby všech zúčastněných, na základě vzájemného respektu a důvěry.[193]

Kromě toho, že tyto dovednosti můžeme aktivně trénovat ve výuce (např. aktivní naslouchání, já sdělení), by bylo taky dobré, aby se nenásilná komunikace stala součástí běžného života třídy a řešení konfliktů mezi učitelem a žáky nebo mezi žáky samotnými. Aby tak žáci zažily, k čemu je tato metoda dobrá, na vlastní kůži i v reálných, nejen modelových, situacích.

Vzdělávací projekty zaměřené na opomíjená a kontroverzní sexuální témata

Témata z oblasti sexuality jsou často kontroverzní už jen kvůli tomu, že se o nich někdo odvážil mluvit veřejně. Výuka sexuálních témat se tak v současné době nese hlavně v duchu detabuizace a prevence. Mezi zajímavé projekty sexuálního vzdělávání z poslední doby můžeme jistě zařadit interaktivní výstavu „Udělej si to po svým“ od organizace NESEHNUTÍ, která cílila na středoškolské studenty. Výstava nabízela návštěvníkům mj. videoprojekce, komiksy, ukázky umělecké tvorby, kvízy i odpočinkovou zónu pro ty, které to nezajímalo. Výstava se dotýkala témat partnerských vztahů a intimity, tématu souhlasu, potěšení ze sexu, menstruaci, antikoncepci i pornografii – témat „o nichž mladí lidé nemají žádné nebo jen zkreslené informace, a přitom je považují za velmi významná,“ jak se píše v anotaci výstavy. Hlavním motivem bylo podpořit zdravé partnerské vztahy a otevřenou diskusi v nich, aby se předcházelo násilí a dalším problémům v oblasti sexuality.[194] Konkrétní podobu stanovišť výstavy i zpětnou vazbu návštěvníků představily Kiliánová, Kvapilová a Martanovič ve svém příspěvku na 28. Celostátním kongresu k sexuální výchově. Mezi vystavenými předměty byly například model klitorisu a látkové menstruační pomůcky. Studenti reagovali většinou pozitivně, ale objevily se i negativní komentáře naznačující např. pocit znechucení. Autorky jsou si vědomy, že pro část lidí může být téma sexu či menstruace otevřené na veřejnosti nepříjemné.[195]

---

[191] GORDON, Thomas. *Škola bez poražených: praktická příručka efektivní komunikace mezi učitelem a žákem*, s. 74-86.
[192] GORDON, Thomas. *Škola bez poražených: praktická příručka efektivní komunikace mezi učitelem a žákem*, s. 148-154.
[193] GORDON, Thomas. *Škola bez poražených: praktická příručka efektivní komunikace mezi učitelem a žákem*, s. 224-225.
[194] Udělej si to po svým: Interaktivní výstava. Dostupné z: https://www.artmap.cz/udelej-si-to-po-svym-interaktivni-vystava/
[195] KILIÁNOVÁ, KVAPILOVÁ a MARTANOVIČ. Udělej si to po svým – interaktivní edukativní výstava NESEHNUTÍ o sexu a partnerských vztazích [online].

I když výstava je již ukončená, stále je dostupný online kvíz na webu: poteseni.nesehnuti.cz, který lze využít jako doplňkovou aktivitu ve výuce na střední škole. Také zůstává k dispozici web chcesatd.cz, kde si žáci nebo studenti mohou sami přečíst více o tématech, které je zajímají. V nabídce jsou témata *sex, tvé tělo, potěšení ze sexu, sexuální rozmanitost, těhotenství, souhlas* a *porno*.

Organizace NESEHNUTÍ seznamuje zájemce o vzdělávací workshopy s hodnotami / postoji, ke kterým se snaží účastníky vést: pozitivní vztah k vlastnímu tělu a k sexualitě, respekt k sexuální rozmanitosti, rovnoprávnost v partnerských vztazích. Lektoři/lektorky se snaží prosazovat genderově citlivý přístup ve vzdělávání a společně s mladými lidmi se zamýšlejí nad genderovými stereotypy a probírají také genderově podmíněné násilí.[196]

Sexuální výchově se v posledních letech věnují také lektoři nezisková organizace Konsent, která se taktéž snaží o prevenci sexuálního násilí. V rámci projektu Žádná tabu před tabulí vytvořili metodiku pro výuku sociální sexuální nauky na školách, kterou od roku 2020 pilotovali také první dobrovolníci z řad učitelů. V těchto lekcích pracují studenti mj. s modelovými příběhy sepsanými na základě zkušeností skutečných lidí, analyzují různé situace, navrhují řešení, vyjadřují své názory a postoje, diskutují v malých skupinkách.[197] V roce 2022 byly tyto lekce sexuální výchovy o respektujících vztazích zveřejněné na webu organizace konsent.cz pro všechny zájemce. Zatím jsou k dispozici lekce: *Souhlas, Sexuální obtěžování, Pornografie* a *Mýty o pohlavních orgánech a sexu*.[198]

Prevenci sexuálního zneužívání u mladších dětí se věnuje lektorka Eva Nováková, která nabízí školení také učitelům a rodičům. Svůj přístup představuje na webových stránkách: mluvtesdetmiosexu.cz.

V tématu jiné sexuální orientace či genderové identity může především dospívajícím a jejich rodičům, ale i učitelům pomoci projekt sbarvouven.cz, v jehož rámci je možné využít například online poradnu. Workshop pro učitele o tom, jak vytvořit bezpečné prostředí ve škole pro LGBT+ studenty/studentky, pořádali v roce 2021 organizátoři festivalu Mezipatra. Jinou možností je využít Živou knihovnu Amnesty International, při které si studenti mohou popovídat se zástupci nejen sexuálních menšin osobně.

---

[196] F*ÉRA. Dostupné z: https://nesehnuti.cz/fera/. Workshopy pro školy. Dostupné z: https://www.chcesatd.cz/workshopy/

[197] KRIŠOVÁ, Dagmar a Johanna NEJEDLOVÁ. Žádná tabu před tabulí.

[198] Žádná tabu před tabulí: pro vyučující. Dostupné z: https://konsent.cz/pro-vyucujici/

3.3 SHRNUTÍ

Při zachování důležitých zásad, jako je zákaz indoktrinace a zachování kontroverznosti, je žádoucí, aby učitelé ve výuce společně se žáky současná kontroverzní témata reflektovali. Vždyť i tím, že se škola nějakému tématu vyhýbá, na žáky vlastně skrytě působí. V takovém případě pak to, co se nezmiňuje, může působit jako nedůležité, což uvádí školu do rozporu se skutečným světem, s žitou realitou. Podobně jako u sexuální výchovy je vhodné, když je škola ve svém výchovném působení vzhledem k rodičům transparentní. Navíc dobře vedená diskuse o kontroverzních tématech přispívá k naplňování cílů vzdělávání stanovených v rámcovém vzdělávacím programu. Úkolem není téma ve výuce vyřešit a určit, co je „správný názor“.[199]

Řešit v bezpečném prostředí třídy kontroverzní téma, které je pro žáky aktuální, poskytuje zúčastněným prostor promyslet svůj postoj k něčemu, co je v jejich životě nebo v životě jejich blízkých z nějakého důvodu důležité. Mohou zažít, jaké to je být konfrontován s opačnými názory, s jinými prioritami a hodnotami. A pokud v rámci výuky pracujeme s dialogickými metodami, učíme se při tom o těchto tématech mluvit s druhými, zvládat své emoce, vyjádřit myšlenku, naslouchat druhým a snažit se jim porozumět – což je velmi důležitý základ do života nejen pro řešení konfliktních situací.

Didaktická doporučení k výuce kontroverzních témat mohou pomoci i při výuce témat spojených s lidskou sexualitou, kde může do hry vstupovat stud žáků i stud učitele a určitý pocit nepatřičnosti ze zasahování do intimního prostoru. V tomto ohledu by mohlo pomoci využívání technik jako je získání odstupu a odosobnění („Někteří lidé to vnímají tak… Jiní zase takto…“).

Pedagogové by při přípravě výuky o kontroverzních tématech měli na prvním místě přistoupit k sebereflexi (pojmenovat své osobní přesvědčení a uvědomit si z čeho pramení, z jakých znalostí, postojů a hodnot, co o tématu vím a co bych se ještě potřeboval dozvědět, aby můj postoj byl založený na dostupných pravdivých informacích, uvědomit si emoce s tématem spojené, promyslet, jaký sleduji cíl vzhledem k plánované výuce, čeho se vyvarovat a o co se můžu profesně opřít). Dále by měl výuku vztáhnout k cílům stanoveným v RVP, zvolit metody, které povedou k jejich naplnění a dobře se připravit na diskusi.

K přípravě na učení dětí umění dialogu mohou pedagogové využít metodické materiály či kurzy věnované výuce kontroverzních témat, Filosofii pro děti, etické výchově, případně literaturu a kurzy zaměřené na nenásilnou komunikaci.

[199] Politika do školy patří: Metodický materiál pro učitele [online], s. 6-7.

4. Pornografie jako téma do výuky

4.1 Uvedení do problematiky online pornografie ve vztahu ke vzdělávání

Pornografie je ve vztahu k výuce kontroverzním tématem ve dvojím smyslu. Jednak se různí názory na to, zda téma pornografie do školy vůbec patří, a současně ve veřejné debatě nepanuje shoda ani na tom, zda se jedná o fenomén pro mladé lidi vyloženě škodlivý a nežádoucí či relativně neškodný až prospěšný.[200] Něco jiného je to u dětí mladšího školního věku, tam panuje převážně společenská shoda o nevhodnosti jejich setkání s pornografickým materiálem.[201, 202]

V odborných zdrojích převládá jednoznačně diskurz o nutnosti prevence vůči negativním aspektům pornografie u dětí a dospívajících.[203] Rašková řadí odmítání pornografie mezi etické zásady sexuální výchovy, kterými by se měl každý pedagog řídit. Odmítnutí pornografie zdůvodňuje jejím dehumanizačním charakterem. Dává tuto zásadu do souvislosti s odmítnutím sexuálního násilí ve vztazích a využívání druhých pro vlastní sobecké uspokojení.[204]

Zároveň však existují i zdroje připomínající pozitivní efekty, jež lidé ve vztahu ke sledování pornografie přiznávají.[205] To nás může vést k otázce, jak tyto pozitivní stránky sledování pornografie ve výuce reflektovat, aby učitele nemohl nikdo osočit, že žáky nebo studenty ke sledování pornografie v důsledku motivoval. Pomoci by mělo zachování takového přístupu či způsobu prezentace, ve kterých je téma „porno“ neustále pojímáno jako kontroverzní – tedy pro různé lidi různě (ne)přijatelné z různých důvodů.

---

[200] VEPŘEK, Jan. [anketa pro učitelskou veřejnost: Jak pojmout téma pornografie ve škole?]. [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/posts/4551577701592467/
UZEL, Radim. *Pornografie, aneb, Provokující nahota*. Autor obhajuje pornografii, která zobrazuje dobrovolný sex mezi dospělými, a vymezuje se vůči antipornografickým argumentům.
LIŠKOVÁ, Kateřina. *Hodné holky se dívají jinam: feminismus a pornografie*. Autorka popisuje vývoj antipornografického feministického hnutí a kriticky analyzuje i český sexuologický přístup k pornografii.

[201] Sexuolog Radim Uzel, který se jinak (nedeviantní) pornografie zastává, varuje před jejím negativním vlivem na děti a zmiňuje nutnost chránit děti před pornografií a vzdělávat je v sexuální výchově. UZEL, Radim. *Pornografie, aneb, Provokující nahota*, s. 165-169.

[202] Podle výpovědí prvostupňových učitelek, které zažily žáky v prvním ročníku základní školy sledující porno doma společně s tatínkem, však existují i rodiče, kteří v tom problém nevidí. Tato zkušenost zazněla při diskusi učitelů probíhající v rámci Konference V digitálním světě – mediální vzdělávání pro 1. stupeň ZŠ, kterou pořádal 24. 11. 2020 tým vzdělávacího programu Jeden svět na školách organizace Člověk v tísni.

[203] ZIMBARDO, COULOMBE. *Odpojený muž: jak technologie připravuje muže o mužství a co s tím*.
HOLDEN, Lucie. *Pornografie, žáci na druhém stupni základních škol v Libereckém regionu a prevence*.
MAŠKOVÁ a kol. *Nezákonný a nevhodný obsah na internetu: Metodický materiál pro pedagogické pracovníky* [online].

[204] RAŠKOVÁ, M. *Průsečíky sexuální a etické výchovy v současné primární škole*, s .153-154.

[205] např. pozitivní vliv na sebepojetí dívek, které si nebyly jisté tím, jestli jejich pohlavní orgány vypadají normálně: LEBEDÍKOVÁ, Michaela. *Vliv pornografie na sexuální scénáře mladých žen* [online].
nebo pozitivní přínos pro páry, které sledují pornografii společně pro inspiraci: LEXOVÁ, Eliška a Petr WEISS. *Pornografie a partnerská sexuální aktivita* [online].

Ačkoli slovo pornografie v učivu ani očekávaných výstupech RVP ZV nenajdeme, v praxi se s ní děti nebo dospívající mohou setkat už na základní škole. Rámcový vzdělávací program pro gymnázia téma pornografie řadí k učivu vzdělávací oblasti Člověk a zdraví a k učivu průřezového tématu mediální výchova.[206] Studenti odpovídající v průzkumu České středoškolské unie by si přáli, aby se školní výuka zabývala tématem sexuality a online médií, tedy např. tématem pornografie, více, než tomu bylo doposud.[207]

Na podzim roku 2020 provedla Klinika adiktologie 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy rychlé dotazníkové šetření, kterého se zúčastnilo 1778 základních a středních škol. Cílem bylo zmapovat stav prevence rizikového chování v období distanční výuky. V šetření se ukázalo, že metodici školní prevence vnímali téma „nadměrné/nevhodné konzumace online pornografie“ jako „spíše důležité“ pro 2. stupeň ZŠ a SŠ, ale jako „ani důležité, ani nedůležité“ na 1. stupni ZŠ. Navzdory vnímaní relativní důležitosti tématu, se jím však školy v rámci distanční prevence téměř vůbec nezabývaly. Mezi všemi dotazovanými školami, bylo zapojení tématu pornografie do prevence realizováno jen na dvou základních školách a jedné škole střední. Autoři výsledné zprávy to hodnotí jako problematické kvůli času, který tráví děti při distanční výuce o samotě online. V závěru doporučují, aby byla na školách v rámci distanční výuky věnována problematice online pornografie pozornost.[208]

Na problematiku internetové pornografie lze ve výuce nahlížet z mnoha perspektiv:

- z perspektivy trestně-právní (zastoupené např. v *Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách*),
- z perspektivy sexuálního zdraví (viz *International Technical Guidelines On Sexuality Education*, *Switched on: sexuality education in the digital space: Technical brief* a dokument MŠMT *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže: Příloha č. 18 Rizikové sexuální chování*),
- z perspektivy mediální s ohledem na bezpečnost v digitálním světě (viz např. doprovodný materiál k lekcím *Jednoho světa na školách*[209]),
- z perspektivy sociologické (zejména obor *porn studies*[210]),

[206] *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G* [online], s. 59, 81.
[207] Zpráva z průzkumu – sexuální výchova na středních školách. *Česká středoškolská unie* [online], s. 8.
[208] GABRHELÍK, R. a K. LUKAVSKÁ. *Zhodnocení stavu a potřeb v oblasti školské prevence rizikového chování během druhé vlny epidemie covid-19: Přehled hlavních výsledků dotazníkového šetření* [online].
[209] SLUSSAREFF, Michaela. LIST PRO VYUČUJÍCÍ: JAK MLUVIT S DĚTMI O PORNOGRAFII. Dostupné z: https://www.jsns.cz/lekce/484370-v-digitalnim-svete-rodicovska-kontrola

- psychologické (reprezentované např. v knize *Odpojený muž* od Philipa Zimbarda)
- i etické (např. téma sexuálního vykořisťování, moderního otroctví a obchodování s lidmi,[211] „etické“ porno[212]).

V literatuře a projektech věnujících se online bezpečnosti dětí (např. Slow Tech Institute)[213] se doporučuje, aby rodiče a vychovatelé projevovali zájem o to, čím jejich děti na internetu žijí, aby o tom společně hovořili a děti nesoudili. Zvýší se tak šance, že se děti dospělým svěří, když narazí na internetu na obsah, který je rozruší, např. na pornografii.

Z literatury určené rodičům a pedagogům bych pro získání kontextu v tématu online pornografie a internetové bezpečnosti doporučila studium těchto titulů:

- SLUSSAREFF, Michaela. *Hry, sítě, porno: rodičovský průvodce džunglí digitálního dětství a puberty*. Brno: Jan Melvil Publishing, 2022.
- ZIMBARDO, Philip G. a Nikita D. COULOMBE. *Odpojený muž: jak technologie připravuje muže o mužství a co s tím*. Praha: Grada Publishing, 2017.
- ŠEVČÍKOVÁ, Anna. *Děti a dospívající online: vybraná rizika používání internetu*. Praha: Grada (Psyché), 2014.
- ECKERTOVÁ, Lenka a Daniel DOČEKAL. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*. Brno: Computer Press, 2013.

Co nám k problematice pornografie ve vztahu k dospívajícím říká současný výzkum shrnuje ve své diplomové práci Lucie Holden (2020).[214] Aspekty pornografie, které je vhodné znát, když chce učitel téma pornografie zařadit do výuky, shrnuje též metodický materiál od Konsentu v úvodním textu k lekci Pornografie.[215] Důraz je kladen na kritický přístup k obrazu sexu, který pornografie prezentuje – vzhledem k chybějícímu souhlasu, chybějící komunikaci, vzhledem k násilí a dalším prvkům, které neodpovídají prožívání zdravých sexuálních vztahů. Akcentována jsou také rizika nadměrné konzumace pornografie.

---

[210] Porn studies představuje ve své přednášce o pornografii doktorandka v tomto oboru Michaela Lebedíková: CENTRUM DOKUMENTÁRNÍHO FILMU DO.HLOUBKY. Pornografie: Tabu a společenský fenomén. Dostupné z: https://youtu.be/kdpB4ahFMK0

[211] UNODC. *Global Report on Trafficking in Persons: 2016* [online].

[212] Etické porno je pojem označující feministickou konsensuální pornografii, která reprezentuje také sexuální menšiny, a především je založena na souhlasu všech zúčastněných, nedochází při její produkci k sexuálnímu ani ekonomickému vykořisťování.

[213] Zakladatelkou institutu je Michaela Slussareff. Stojí též za webem digitalnizdravi.cz

[214] HOLDEN, Lucie. *Pornografie, žáci na druhém stupni základních škol v Libereckém regionu a prevence*.

[215] KRIŠOVÁ, RABELOVÁ. Pornografie: Lekce sexuální nauky pro vzdělávání o respektujících vztazích.

4.2 Didaktická příprava

Jestli je pro žáky 9. ročníku, ve kterém jsem měla možnost učit, téma pornografie aktuální, to jsem měla možnost zjistit velmi brzy, když na první hodině mediální výchovy, kterou jsem s nimi vedla jeden kluk odpověděl na otázku, co nebo koho sleduje nejčastěji na internetu.

Ve své výuce jsem se rozhodla dát žákům prostor především k reflexi vlastních znalostí a postojů k tématu pornografie. Zároveň měli možnost nahlédnout aspekty spojené se sledováním pornografie, o kterých třeba dosud nevěděli, a tím si rozšířit okruh znalostí pro vlastní odpovědnější rozhodování. Mnou zvolený formát tedy posiloval rozvoj kompetence personální spíše než občanské. Tematicky jsem se rozhodla zaměřit na tyto aspekty:

- děti setkávající se s pornografií ve věku od 6 do 13 let
- dospívající a riziko rozvíjející se „závislosti“ na pornografii
- pornografie a partnerský vztah

Lekce o pornografii na internetu	
tematický celek:	média a volný čas
téma:	pornografie na internetu
očekávané výstupy – žák:	EV-9-1-09 se rozhoduje uvážlivě a vhodně v každodenních situacích a nevyhýbá se řešení osobních problémů ➢ vyjádří svůj postoj ke sledování pornografie ➢ zamyslí se nad problematickými aspekty sledování pornografie ➢ napíše, co by mohl dělat v dané situaci ve svém životě
klíčové kompetence – žák:	digitální kompetence ➢ předchází situacím s negativním dopadem na jeho tělesné a duševní zdraví i zdraví ostatních; ➢ při spolupráci, komunikaci a sdílení informací v digitálním prostředí jedná eticky kompetence k řešení problémů ➢ promyslí a naplánuje způsob řešení problémů a využívá k tomu vlastního úsudku a zkušeností kompetence komunikativní ➢ formuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu, vyjadřuje se výstižně (v písemném i ústním projevu) ➢ naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse ➢ rozumí různým typům textů, obrazových materiálů a jiných informačních a komunikačních prostředků, přemýšlí o nich, reaguje na ně a tvořivě je využívá ke svému rozvoji

	➢ využívá informační a komunikační prostředky a technologie pro kvalitní a účinnou komunikaci s okolním světem
průřezová témata:	mediální výchova, osobnostní a sociální výchova
doporučený ročník:	8.-9.
pomůcky:	➢ počítač nebo tablet pro učitele ➢ projektor a reproduktory (případně sluchátka pro žáky) ➢ počítač nebo tablet pro každého žáka ➢ interaktivní prezentace vytvořená na webu nearpod.com[216]
online zdroje:	➢ video: Keep It Real Online – Pornography[217] ➢ text: Pornografie – příběh[218]
časová náročnost:	45 minut
plán lekce:	0) Úvodní slovo Úplně na začátku lekce seznámíme žáky s tématem a s cílem hodiny. Dáme na výběr náhradní zadání těm, kteří se z nějakého osobního důvodu nechtějí do výuky na toto téma zapojit. Ostatním žáky požádáme o připojení k interaktivní prezentaci na webu nearpod.com a sdělíme jim heslo pro připojení k lekci. Žáci by se do lekce měli připojit pod přezdívkou – k jejich odpovědím má učitel v průběhu i po skončení lekce přístup – proto je dobré zvážit, zda by se studenti neměli zapsat pod zcela anonymní přezdívkou, případně je upozornit, že k jejich odpovědím budete mít přístup jen vy. **1) VIDEO: Keep It Real Online – Pornography** Na plátno vyučující promítne úvodní video, případně je žáci sledují na vlastních zařízeních se sluchátky ve stejný čas. V případě potřeby si se žáky přečteme přepis rozhovoru do češtiny. Video je vtipnou kampaní pro rodiče, aby se svými dětmi mluvili o rozdílech mezi vztahy dospělých v realitě a online. Maminku asi jedenáctiletého chlapce k tomu nabádají pornoherci, kteří jí zazvoní nahatí u dveří domu.

[216] MÁCOVÁ, Klára. O internetové pornografii: interaktivní prezentace ke sdílení. Dostupné z: https://np1.nearpod.com/sharePresentation.php?code=948ac6978bf3e82fda402cc9d0b7a93f-1

[217] Keep It Real Online - Pornography: [Video]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=94mINLDSWlk&ab_channel=KeepItRealOnline

[218] Pornografie: Příběh. In: *NÚKIB: vzdělávací portál* [online]. Dostupné z: https://osveta.nukib.cz/mod/page/view.php?id=1087

	2) Kvíz na téma pornografie: *V kolika letech vidí průměrné české dítě poprvé porno na internetu?* - správná odpověď: *ve 13 letech* (část dětí však i mezi 6-10 lety)[219] *Kolik procent internetového obsahu tvoří pornografie?* - správná odpověď: *nedá se to určit*, nemáme aktuální data[220] (vzhledem k tomu, že součástí internetu je též tzv. deep web a darknet) *Kdy je pornografie nelegální?* - správné odpovědi: ○ *Když ji sledují děti a dospívající do 18 let.* ○ *Když zobrazuje sex s dětmi.* ○ *Když je „extrémní", když má násilnou, zoofilní či jinak nezákonnou tématiku.* ○ *Když posílají "nudes" děti a dospívajících mladší 18 let.* *3)* **Anketa: *Je pornografie dobrým zdrojem informací o sexu?*** - na výběr: *ano / ne / jak v čem* Učitel se může zeptat, jestli chce svůj názor někdo okomentovat. **4) Sdílená nástěnka a diskuse** *Co myslíte, že bude maminka z videa říkat svému synovi?* *Řekla "Je čas promluvit si o rozdílech mezi internetem a realitou", co tím jako myslela? Co asi chce svému synovi vysvětlit?* Vhodné místo pro otevření diskuse ve třídě: *V čem je skutečný sex jiný než ten, který zobrazuje porno? Co by o pornografii měly vědět naši mladší sourozenci?* Do sdílení názorů nikoho nenutíme. *5)* **Anketa: *Jak je to se sledováním pornografie v dospělosti?*** - na výběr: ○ *je to úplně v pohodě, nemá to na člověka a jeho vztahy žádný vliv* ○ *jsou tu i jistá nebezpečí, např. vznik závislosti nebo proměna sexuálních fantazií a tužeb*

[219] VLČKOVÁ, Tereza. Porno jako sexuální výchova? Pro děti je jedním z nejčastějších zdrojů informací. In: *IDNES.cz* [online]. MAFRA, 1999–2022, 15. 1. 2022 [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/sexualni-vychova-pornografie-deti-mladistvi.A220104_144611_domaci_vlc.
Cituje dotazníkovou studii Sejbalové a Martincové: Ohrožení dětí sledováním pornografie (2020).

[220] BUCHHOLZ, Katharina. How Much of the Internet Consists of Porn? In: *Statista* [online]. 11. 2. 2019 [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: https://www.statista.com/chart/16959/share-of-the-internet-that-is-porn/

	6) Příběh: Společně nebo každý sám si přečteme příběh Arona, který na vysoké škole sledoval porno tak moc (s tím že začal upřednostňovat nejrůznější formy fetišismu až se dostal k zoofilní pornografii), že se nakonec rozhodl vyhledat odbornou pomoc. Učitel může navázat otázkou: *Zdá se vám, že se příběh Arona mohl odehrát ve skutečnosti nebo ne? Proč?* 7) Otázka na sdílené nástěnce: *Jaké důvody vedou lidi k tomu, aby přestali sledovat porno?* *Proč myslíte, že se někteří lidé rozhodují skončit s pornem?* Opět, kdo chce, může svou odpověď okomentovat nahlas. Učitel může přidat perspektivu, která v diskusi nezazněla. 8) Zamyšlení (transfer do života): V této části žáci píší odpověď soukromě, k odpovědím v nearpodu má přístup jen učitel. Pokud nepoužili anonymní přezdívku a nepřejí si, aby jejich odpověď učitel četl, je možné, nechat žáky psát odpovědi na papír, který si nechají sami pro sebe. -- *Jaké důvody vedou lidi k tomu, aby přestali sledovat porno?* *Proč myslíte, že se někteří lidé rozhodují skončit s pornem?* -- *Co můžu já sám / já sama udělat pro to, abych nespadla do závislosti?* *Co mi opravdu pomůže, když se cítím špatně? Je to něco, na čem jsem závislý/á? Je to něco, co působí problémy v mém životě a v mých vztazích?* *Jaké bezpečné aktivitě se mohu věnovat, když se potřebuju cítit líp?* -- V závěru lekce s žáky sdílíme nápady na to, jak si zlepšit náladu, jaké aktivity nám pomáhají cítit se líp, jak se vyhnout závislosti. 9) Zhodnocení lekce Učitel může poděkovat žákům za zapojení a zeptat se, kdo se dozvěděl něco nového, kdo byl rád, že se nad tématem mohl zamyslet apod.

4.3 Reflexe výuky

Tuto lekci jsem měla možnost odučit v 9. ročníku základní školy. Přítomno bylo 14 žáků. Byla to naše poslední společná hodina mediální výchovy. Jednalo se o jednorázovou výuku na toto téma, v předchozí hodině jsme měli téma závislosti na počítačových hrách. Téma pornografie žáky opravdu zaujalo. Odpovídali smysluplně na položené otázky a neměli potřebu vyrušovat nebo výuku jiným způsobem bojkotovat. Asi čtyři žáci se na začátku rozhodli pro náhradní zadání. Nicméně i ti se v průběhu přidali, poslouchali, co řešíme, a dva z nich nakonec také sdíleli své názory.

Zádrhel byl s úvodním videem, které je namluvené anglicky, takže žáci dost dobře nerozuměli. Naštěstí jsem měla připravený přepis do češtiny, který jsem vzápětí žákům přečetla a i ti, kteří původně nerozuměli, tak měli možnost odpovědět na otázku „Co asi bude maminka z videa svému synovi říkat?“

V tipovacích kvízových otázkách odpovídala správně jen menší část žáků. Průměrný věk setkání s pornografií tipovali mezi 10-12 lety, jeden žák zvolil možnost 8 let. Co se týče procentuálního objemu internetu, který tvoří pornografie, tipovali nejčastěji 30 %, což je shodou okolností číslo, se kterým se často operuje v médiích. Ve výběru situací, kdy je pornografie nelegální, vybrala správně všechny možnosti jen třetina žáků. Nejčastěji vynechávali možnost "Když ji sledují děti a dospívající do 18 let.“, což bylo z mé strany nepřesně formulováno a vlastně to nebyla tak úplně chyba. Nicméně někteří byli hranicí 18 let překvapení – vzhledem k tomu, že pohlavní styk je legální od 15 let. Naopak nikdo nevynechal možnost, že nelegální je dětská pornografie. Zde by také stálo za to zmínit, že za dítě je v tomto kontextu považován jedinec do 18 let, což pak souvisí i s problematikou zasílání intimních fotografií („nudes“).

V odpovědích na otázku „Je pornografie dobrým zdrojem informací o sexu?“ byly zastoupeny rovnoměrně všechny možnosti: *ano, ne, jak v čem* a někdo neodpověděl vůbec. U otázky „Jak je to se sledováním pornografie v dospělosti?“ vybrali všichni až na jednoho odpověď, že jsou s tím také spojená určitá rizika. Uvědomuji si však, že odpovědi v nabídce z mé strany byly poměrně sugestivní.

Součástí interaktivní prezentace byla na dvou místech aktivita, kdy žáci měli anonymně psát své odpovědi na společnou nástěnku, kde si je ostatní můžou přečíst. Jelikož jsme tuto aktivitu dělali i v předchozích hodinách, vyšlo to tentokrát téměř bez recese. V předchozích hodinách tam někteří sdíleli sprosté obrázky a sprosté vtipy, které vůbec nesouvisely

s tématem. V této hodině odpovídali všichni smysluplně, jen jedna formulace nebyla úplně vhodná. Na otázku, co bude maminka svému synovi vysvětlovat, odpověděl jeden žák: „jak ho tam strčit“. Ostatní odpovídali například takto:

- „Ne vše, co je na internetu, může být i v reálném světě.“
- „Nedívej se na to, není ti 18.“
- „Nejsi na to dost starý.“
- „Je to hraný.“
- „Může na tebe zařvat, že na tohle se nemáš dívat, a někdy ti to může v klidu vysvětlit.“
- „Nevím.“

Po přečtení krátké kazuistiky kluka, který na vysoké škole propadl závislosti na sledování pornografie, měli žáci odpovídat na otázku: jaké důvody vedou některé lidi k tomu, že přestanou sledovat porno.

- „touha najít si partnera/ku“
- „uznají, že už toho bylo moc“
- „najít si partnera, nebýt doma, užívat si“
- „přestane je to bavit“
- „zkusit něco jiného“
- „Myslet na jiné věci než na porno, třeba např. na svoji rodinu, na práci, nebo si najít někoho ve svém životě.“

Ne všichni chtěli sdílet své odpovědi nahlas, ale v rámci interaktivní prezentace aktivní byli – protože tam do jejich odpovědí nikdo jiný neviděl, a na společnou nástěnku mohli psát anonymně (anonymně vzhledem ke spolužákům, nikoli vzhledem k učiteli).

V diskusi, která probíhala paralelně naživo, mě velmi potěšila odpověď jednoho žáka, který se původně ani nechtěl zapojit, ale v průběhu se přidal k diskusi. Na otázku: „Jak se sex ve skutečném světě liší od porna?“ odpověděl, že při skutečném sexu může být například potřeba, aby byl partner k partnerce něžný, „aby to tu holku nebolelo“. Což pro mě byl silný moment, protože přesně o tohle mi šlo – aby žáci vnímali, že ve skutečných vztazích je důležitá ohleduplnost k partnerovi a ne jen vlastní uspokojení.

K závěrečným otázkám určeným především pro osobní zamyšlení odpovídali žáci k řešení situace s partnerem, který je závislý, takto:

- „Říct mu/jí aby přestal/a, že tohle tě nikam nepovede a nevyřešil/a bys svůj vlastní problém který prožíváš, jenom by tě to tížilo.“
- „promluvil bych si se svojí partnerkou o tom že mi to vadí“
- „řekla bych mu bud porno nebo já, že by se mu taky nelíbylo kdybych byla závislá“
- „mě by to bylo jedno já bych se ještě přidal“
- „asi bych mu rekla at se rozhodne mezi realitou a internetem“
- „závislost na počítačových hrách by mi nevadila ale na pornografii už by mi vadila“
- „V tomto případě bych partnera opustila. Když bych nebyla pro něj dobrá já, tak ať si zůstane u své pornografie a videoher. Cítila bych se hrozně špatně, že má jiné přednosti než vlastní partnerku. Třeba kdyby mu na mně záleželo, tak by se toho zbavil. Ale to není jisté.“

Na otázku po tom, jak mohou závislosti předcházet sami u sebe, co jim pomůže cítit se líp, odpovídali takto:

- „Jít ven vyvenčit psa, někam si zajít (do kina, parku, ...), dívat se na něco jiného než na porno (např.: na jiná videa, na televizi,...)“
- „nejlepší je jenom chodit ven s partnerkou nebo kamarádi“
- „najít nějakou zábavu, jít ven, skejtit“
- „1. nezačínat 2. kamarádi, rodina a jídlo 3. není to moc velká závislost, ale možná trochu na mobilu, ale problém v životě mi to nedělá 4. poslouchání hudby, hraní na hudební nástroj, jezení“
- „1. jdu se ven projít nebo si jdu zaběhat 2. hraju hry na PC nebo sleduju Instagram“

Zařazení tématu pornografie do výuky tedy hodnotím vzhledem k zapojení žáků kladně. Nedostatkem odučené lekce byla formulace některých otázek a v závěru vynechání zhodnocení ze strany žáků, zapomněla jsem se zeptat, jen jsem jim poděkovala a popřála hezký život, byla to naše poslední společná hodina. Dalším nedostatkem byla izolovanost této lekce. Celkově lekce posloužila spíše mně jako sonda do postojů žáků konkrétní třídy, než že by tato jedna hodina dokázala způsobit nějakou pozitivní změnu v jejich životě.

Kdybych použila tuto lekci znovu, pravděpodobně bych upravila znění některých otázek a určitě bych zjednodušila znění závěrečných otázek. Zdá se, že jich bylo moc najednou a někteří žáci zkrátka odpověděli jen na jednu. Též bych upravila odpovědi na otázku „Kdy je

pornografie nelegální?“, aby odpovědi více odpovídaly správnému výkladu práva (tedy např. ne, když ji sledují děti mladší 18 let, ale když jim ji někdo zpřístupní).

Také si uvědomuji, že v lekci chybělo připomenutí alespoň základních pravidel diskuse. Naštěstí nebylo potřeba řešit jejich porušení v rámci této konkrétní výuky. Ovšem nedokážu říct, jestli to, co kdo v diskusi řekl, zůstalo mezi námi, nebo jestli to pak někdo nevynesl ven. Při řešení intimních témat se doporučuje zavést pravidlo, že se nevynáší ven, kdo co říkal.

Za nejdůležitější považuju však to, aby toto téma nestálo osamoceně, ale aby se propojilo s dalšími důležitými tématy z oblasti zdravého životního stylu a zdravých vztahů, ať už půjde o téma souhlasu v sexu nebo o dlouhodobou práci na tom, aby zvládali žáci stres a zátěžové situace zdraví prospěšným způsobem a vyhýbali se tak např. vzniku online „závislostí“.

5. Závěr

Sexuální tematika je v mnoha ohledech stále tabu a v řadě otázek s ní spojených kontroverzní. Zároveň je sexualita součástí našich životů, a proto je důležité i toto téma reflektovat při výchově a vzdělávání. Kdo, kdy a jakým způsobem by se toho měl ujmout – na to existují různé názory. V českém prostředí přiznáváme primární úlohu rodině, ovšem sexuální zdraví patří jako téma i do škol, ať už ve výchově ke zdraví nebo jako součást primární prevence.

Jak v publikacích o sexuální výchově, tak v publikacích o výuce kontroverzních témat se objevuje požadavek, aby učitelé prošli patřičným vzděláním a výcvikem v dané oblasti. To se zatím moc neděje a učitelé se tak s pojetím výuky se sexuální či jinou kontroverzní tematikou snaží nějak vypořádat sami, což znamená že se těmto tématům část učitelů zcela vyhýbá. Bohužel nám však v českém prostředí chybí k této problematice celonárodní data.

Diplomová práce ukazuje, kolik otázek a perspektiv se před vyučujícím otevírá, když chce zařadit výuku například na téma pornografie. Vyvstávají otázky po přijatelnosti sexuální výchovy ve škole, po vhodných metodách i cílech. Také se objevuje problém, jak se vypořádat s kontroverzností tématu a zda překročit společenské tabu – „to se nedělá, o tom se nemluví.“ Přichází nejistota kvůli reakcím rodičů i samotných studentů. V tom všem se však lze opřít o kurikulární dokumenty i o odborné publikace věnované výuce sexuální výchovy, výuce kontroverzních témat nebo prevenci a bezpečnosti v digitálním světě.

Učíme-li se se žáky dialogu, k čemuž se jako východisko kontroverzní témata hodí, naplňujeme zároveň dílčí cíle výchovy ke zdraví / sexuální výchovy, protože v dialogu se učíme postojům a dovednostem, které napomáhají budovat uspokojivé mezilidské vztahy. K tomu je dobrá též ochota k sebereflexi – dokážu-li pochopit sám sebe, své motivy a základ vlastních přesvědčení, můžu se pak podobně snažit o pochopení druhých.

Takovým tématem do diskuse může a nemusí být i pornografie, která dnes díky rozšíření na internetu zasahuje do soukromých životů mnoha lidí včetně nezanedbatelné části dětí. Didaktická opora pro téma pornografie donedávna v českém prostředí chyběla. Pozornosti učitelů a veřejnosti však toto téma neuniká. Pro svou otevřenou učebnici mediální výchovy, začal lekci zaměřenou na pornografii připravovat v roce 2021 pedagog Michal Kaderka. Do své metodiky sociální sexuální nauky zařadila téma i organizace Konsent, věnující se prevenci sexuálního násilí.[221] Lekce o pornografii je učitelům volně dostupná na webu konsent.cz.

[221] Osobní komunikace s Dagmar Krišovou z organizace Konsent a s Michalem Kaderkou v rámci online brainstormingu: Jak učit o pornu, 20. 10. 2021.

Skromným příspěvkem pro inspiraci ostatním učitelům či studentům na praxi je i sebereflexe (viz příloha) a didaktická příprava, která vznikla jako praktická součást této diplomové práce.

Literatura a zdroje:

A DOST! Porno a sex sledují už i nejmenší děti. A ohrožuje je to. Co s tím? *Stream* [online]. 24. 5. 2021 [cit. 2021-10-17]. Dostupné z: https://www.stream.cz/adost/covid-rozsiril-porno-a-sex-mezi-nejmensi-deti-co-s-tim-muzeme-udelat-64167552

BAUMAN, Petr. *Filozofický dialog jako cesta k prevenci násilí: teorie a metodika, aktivity pro rozvoj myšlení*. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Centrum filozofie pro děti, 2013. Filozofie pro děti. ISBN 97880-7394-412-4.

BRZYBOHATÁ, Anna. Děti od porna dělí kliknutí. Školy ale při online výuce prevenci nestíhají. *IDNES.cz* [online]. 12. 5. 2021 [cit. 2021-10-18]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/koronavirus-distancni-vyuka-prevence-skola-pruzkum-vysledky.A210503_130325_domaci_brzy

BUCHHOLZ, Katharina. How Much of the Internet Consists of Porn?. In: *Statista* [online]. New York: Statista, 2019, 11. 2. 2019 [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: https://www.statista.com/chart/16959/share-of-the-internet-that-is-porn/

CENTRUM DOKUMENTÁRNÍHO FILMU DO.HLOUBKY. Pornografie: Tabu a společenský fenomén. In: *YouTube* [online]. Google, 2022, 2. 5. 2020 [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: https://youtu.be/kdpB4ahFMK0

České děti patří k nejohroženějším riziky internetu. *Muni.cz* [online]. 2012 [cit. 2021-12-03]. Dostupné z: https://www.em.muni.cz/veda-a-vyzkum/3066-ceske-deti-patri-v-evrope-k-nejohrozenejsim-riziky-internetu

Desatero MŠMT k sexuální výchově. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. Praha: MŠMT, © 2013 – 2022, 2011 [cit. 2022-02-20]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/desatero-msmt-k-sexualni-vychove

Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách [online]. Praha: MŠMT, 2010 [cit. 2022-02-18]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/doporuceni-msmt-k-realizaci-sexualni-vychovy-v-zakladnich

ECKERTOVÁ, Lenka a Daniel DOČEKAL. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*. Brno: Computer Press, 2013. ISBN 978-80-251-3804-5.

F*ÉRA. *NESEHNUTÍ* [online]. Brno: NESEHNUTÍ, 2022 [cit. 2022-04-15]. Dostupné z: https://nesehnuti.cz/fera/

FIFKOVÁ, H., P. PETRNOUŠEK a kol. *Sexuální výchova - vybraná témata: Výchova ke zdraví. Příručka pro učitele.* [online]. Praha: MŠMT ve spolupráci s VÚP, 2009 [cit. 2022-02-17]. Dostupné z: https://www.eduin.cz/wp-content/uloziste/311/Metodicke_materialy/Sexualni_vychova_vybrana_temata.pdf

GABRHELÍK, R. a K. LUKAVSKÁ. *Zhodnocení stavu a potřeb v oblasti školské prevence rizikového chování během druhé vlny epidemie covid-19: Přehled hlavních výsledků*

dotazníkového šetření [online]. Praha: Klinika adiktologie, 1. LF UK, 2020 [cit. 2022-02-20]. Dostupné z: https://www.adiktologie.cz/file/1017/zprava-sepa-rsr-kad-1lfuk-9-12-2020.pdf

GREGUSOVÁ, M., J. TOMKOVÁ a M. BALÁŽOVÁ. Vyhľadávanie informácií o sexe a pornografii na internete. *Dospievajúci vo virtuálnom priestore: Záverečná správa z výskumu 2010* [online]. Bratislava: Výskumný Ústav Detskej Psychológie a Patopsychológie, 2011, s. 23-25 [cit. 2021-12-04]. Dostupné z: http://www.zodpovedne.sk/download/vyskumna_sprava_sk.pdf

HALAMA, Petr. Proč, kdy a jak sexuální výchovu ve škole? *In: Sborník referátů: 28. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice* [online]. Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu, 2020, s. 18-20 [cit. 2021-12-08]. ISBN 978-80-907936-0-6. Dostupné z: https://www.planovanirodiny.cz/storage/sborniky/28_kongres_20.pdf

HÁLA, Vojtěch. [Osobně neučím sexuální výchovu, ale tyhle body mi přijdou smysluplné a praktické.]. *Facebook: Učitelé+ (veřejná skupina)* [online]. © Meta, 2021, 12. 12. 2020 [cit. 2021-12-13]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/permalink/3496084823808432/

HÁLA, Vojtěch. [Polsko. Tři až pět let kriminálu za výuku sexuální výchovy] – diskuse pod příspěvkem. *Facebook: Učitelé+ (veřejná skupina)* [online]. © Meta, 2021, 20. 10. 2019 [cit. 2021-12-13]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/permalink/2457859254297666/

HOLDEN, Lucie. *Pornografie, žáci na druhém stupni základních škol v Libereckém regionu a prevence*. Liberec, 2020. Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci. Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. Katedra filosofie. Vedoucí práce PaedDr. ICLic. Michal Podzimek, Th.D, Ph.D.

HŘIVNOVÁ, M., J. TUPÝ a kol. *Standardy pro základní vzdělávání – Výchova ke zdraví* [online]. 2013 [cit. 2021-12-06]. Dostupné z: http://digifolio.rvp.cz/artefact/file/download.php?file=67503&view=9832

International technical guidance on sexuality education: An evidence-informed approach [online]. Second revised edition. France: UNESCO, 2018 [cit. 2021-12-17]. ISBN 978-92-3-100259-5. Dostupné z: https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/ITGSE.pdf

Jak zvládnout kontroverze: Tvorba strategie pro práci s kontroverzními tématy ve školách [online]. Centrum občanského vzdělávání FHS UK, 2017 [cit. 2021-10-29]. Dostupné z: http://www.obcanskevzdelavani.cz/uploads/c19c15dfa2f59f9532c0cde63f3ab4f958328a61_uploaded_2017_kt_jak-zvladnout-kontroverze_reditele.pdf

JANIŠ, Kamil. Aktuálnost realizace sexuální výchovy. In: *28. Celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Sborník referátů* [online]. Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu, 2020, s. 37-42 [cit. 2021-12-08]. ISBN 978-80-907936-0-6. Dostupné z: https://www.planovanirodiny.cz/storage/sborniky/28_kongres_20.pdf

JANIŠ, Kamil. *Úvod do sexuální výchovy*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav pedagogických a psychologických věd, 2005. ISBN 80-724-8305-6.

KADERKA, Michal. [sdílel článek: Líbí se ti to? Sexuální výchova by neměla být jen o antikoncepci a pohlavních chorobách] – diskuse pod příspěvkem. *Facebook: Učitelé+*

(veřejná skupina) [online]. 24. 10. 2018 [cit. 2021-12-12]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/posts/1883168655100065/

Kadlčíková, K. (2011). Příprava učitele na výuku sexuální výchovy. In T. Janík, P. Knecht, & S. Šebestová (Eds.), Smíšený design v pedagogickém výzkumu: Sborník příspěvků z 19. výroční konference České asociace pedagogického výzkumu (s. 421–428). Brno: Masarykova univerzita. Dostupné z: http://www.ped.muni.cz/capv2011/sbornikprispevku/kadlcikova.pdf

Keep It Real Online - Pornography: [Video]. In: *YouTube* [online]. Google, 2020, 7. 6. 2020 [cit. 2021-06-17]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=94mINLDSWlk&ab_channel=KeepItRealOnline . Kampaň novozélandské vlády.

KETTING, E. a O. IVANOVA. *Sexuality Education in Europe and Central Asia: State of the Art and Recent Developments - An Overview of 25 Countries* [online]. Cologne: BZgA and IPPF EN, 2018 [cit. 2022-02-20]. ISBN 978-3-946692-45-4. Dostupné z: https://www.bzga-whocc.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/BZgA_ComprehensiveCountryReport_EN.pdf

KILIÁNOVÁ, KVAPILOVÁ a MARTANOVIČ. Udělej si to po svým – interaktivní edukativní výstava NESEHNUTÍ o sexu a partnerských vztazích. In: *28. Celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Sborník referátů* [online]. Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu, 2020, s. 57-63 [cit. 2022-04-15]. ISBN 978-80-907936-0-6. Dostupné z: https://www.planovanirodiny.cz/storage/sborniky/28_kongres_20.pdf

KNIHA, Michal. Sexualita a její tabu. KAŇÁK, Jan a kol. *Děti a jejich sexualita: rádce pro rodiče a pedagogy*. V Brně: CPress, 2014, s. 11-34. ISBN 978-80-264-0290-9.

KOMPETENCE PRO DEMOKRATICKOU KULTURU: Stručný průvodce pro vzdělavatele [online]. Centrum občanského vzdělávání FHS UK, 2017 [cit. 2021-01-21]. Dostupné z: http://www.obcanskevzdelavani.cz/publikace

KOPECKÝ, Kamil a René SZOTKOWSKI. *České děti v kybersvětě (výzkumná zpráva)* [online]. O2 Czech Republic & Centrum prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2019 [cit. 2021-10-26]. Dostupné z: https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/vyzkumne-zpravy/117-ceske-deti-v-kybersvete/file

KRIŠOVÁ, Dagmar a Anna RABELOVÁ. Pornografie: Lekce sexuální nauky pro vzdělávání o respektujících vztazích. In: *Konsent* [online]. Praha: Konsent, 2022 [cit. 2022-04-16]. Dostupné z: https://konsent.cz/pro-vyucujici/

KRIŠOVÁ, Dagmar a Johanna NEJEDLOVÁ. Žádná tabu před tabulí. In: *28. Celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Sborník referátů* [online]. Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu, 2020, s. 53-53 [cit. 2022-04-15]. ISBN 978-80-907936-0-6. Dostupné z: https://www.planovanirodiny.cz/storage/sborniky/28_kongres_20.pdf

KUBY, Gabriele. *Globální sexuální revoluce: ztráta svobody ve jménu svobody*. [Brno]: Kartuziánské nakladatelství, 2014. ISBN 978-80-87864-13-5.

KUDLÍKOVÁ, Martina. *Práce s kontroverzními tématy v občanské výchově*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, fakulta pedagogická, Katedra občanské výchovy, 2019. 77 s. Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Radim Štěrba, Ph.D., DiS.

LABUSOVÁ, Eva. Tabu v rodinné komunikaci aneb Když se doma nemluví, o čem by se mělo. *Šance dětem* [online]. Obecně prospěšná společnost Sirius, 2011–2022, 2. 5. 2016 [cit. 2017-04-13]. ISSN 1805-8876. Dostupné z: https://sancedetem.cz/tabu-v-rodinne-komunikaci In: JANUSOVÁ, Iva. *Tabu a jeho tolerance v literatuře pro děti a mládež*. České Budějovice, 2017. Bakalářská práce. Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity. Vedoucí práce Tabu a jeho tolerance v literatuře pro děti a mládež.

LANGOVÁ, Magdaléna. Během výuky se objevuje například porno, říká expert. Učitelé jsou často bezmocní, s počítači tolik neumí. *LIDOVKY.cz* [online]. 16. 11. 2020 [cit. 2021-10-18]. ISSN 1213-1385. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/za-pocitacem-ztraci-nekteri-zaci-zabrany-k-uciteli-si-dovoli-uplne-vsechno-rika-expert-na-skolstvi.A201115_200441_ln_domov_rkj

LEXOVÁ, Eliška a Petr WEISS. Pornografie a partnerská sexuální aktivita. In: *28. Celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Sborník referátů* [online]. Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu, 2020, s. 64-66 [cit. 2021-12-08]. ISBN 978-80-907936-0-6. Dostupné z: https://www.planovanirodiny.cz/storage/sborniky/28_kongres_20.pdf

LIŠKOVÁ, Kateřina. *Hodné holky se dívají jinam: feminismus a pornografie*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Gender sondy (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-022-3.

LUBASOVÁ, Tereza. Učitelé vs. rodiče – souhlas nebo bitva v sexuální výchově (výsledky výzkumu). In: *29. Celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Sborník referátů* [online]. Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu, 2021, s. 76-82 [cit. 2022-04-10]. ISBN 978-80-907936-1-3. Pracovní materiál dostupný zatím pouze účastníkům kongresu.

LUBASOVÁ, Tereza. *Učitelé vs. rodiče souhlas nebo bitva v sexuální výchově (výsledky výzkumu)*. Prezentace přednesená v rámci 29. Kongresu k sexuální výchově – dostupná účastníkům, 2021.

MÁCOVÁ, Klára. O internetové pornografii: interaktivní prezentace ke sdílení. In: *Nearpod* [online]. USA: Nearpod, 2022, 2021 [cit. 2022-04-17]. Dostupné z: https://np1.nearpod.com/sharePresentation.php?code=948ac6978bf3e82fda402cc9d0b7a93f-1

MARÁDOVÁ, E. a L. JIRUŠKOVÁ. Postoje adolescentů k sexualitě, partnerství a rodičovství ve vztahu k současnému pojetí sexuální výchovy ve škole. In: *18. Celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Sborník referátů* [online]. Brno: CAT Publishing ve spolupráci se Společností pro plánování rodiny a sexuální výchovu, 2010, s.101-108 [cit. 2022-02-20]. Dostupné z: https://docplayer.cz/1865618-18-celostatni-kongres-k-sexualni-vychove-v-ceske-republice-pardubice-2010.html

MARKOVÁ, Markéta. *Kontroverzní témata v hodinách občanské výchovy*. Příbram, 2007. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Ivana Havlínová.

MAŠKOVÁ a kol. *Nezákonný a nevhodný obsah na internetu: Metodický materiál pro pedagogické pracovníky* [online]. Národní centrum bezpečnějšího internetu, 2012 [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: https://www.ncbi.cz/odborna-knihovna/category/6-metodiky-ucebni-materialy.html?download=39:metodika-nezakonny-a-nevhodny-obsah-na-internetu

MAZANCOVÁ, Petra. [K sexuální výchově...] – diskuse pod příspěvkem. *Facebook: Učitelé + (veřejná skupina)* [online]. 11. 9. 2020 [cit. 2021-10-26]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/permalink/3236322313118019/

MAZANCOVÁ, Petra. [Říkal někdo sexuální výchova?] – diskuse pod příspěvkem. *Facebook: Učitelé+ (veřejná skupina)* [online]. © Meta, 2021, 21. 11. 2019 [cit. 2021-12-13]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/permalink/2524935377590053/

MAZANCOVÁ, Petra. [Sexuální výchova...] – diskuse pod příspěvkem. *Facebook: Učitelé+ (veřejná skupina)* [online]. © Meta, 2021, 9. 5. 2018 [cit. 2021-12-13]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/permalink/1659175250832741/

MAZANCOVÁ, Petra. [Škola by měla být v oblasti sexuální výchovy aktivní] – diskuse pod příspěvkem. *Facebook: Učitelé+ (veřejná skupina)* [online]. 25. 7. 2017 [cit. 2021-12-12]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/permalink/1393649670718635/

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28). *MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY: METODICKÉ DOKUMENTY (DOPORUČENÍ A POKYNY)* [online]. MŠMT, 2021 [cit. 2021-12-17]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28): Příloha č. 18 Rizikové sexuální chování. *MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY: METODICKÉ DOKUMENTY (DOPORUČENÍ A POKYNY)* [online]. MŠMT, 2021 [cit. 2021-12-17]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny

MIJATOVIĆ, Dunja. Comprehensive sexuality education protects children and helps build a safer, inclusive society. *Council of Europe Portal* [online]. Strasbourg: © Council of Europe, 2021, 21. 7. 2020 [cit. 2021-12-06]. Dostupné z: https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/comprehensive-sexuality-education-protects-children-and-helps-build-a-safer-inclusive-society

Odpovědnost nebo promiskuita?: Leták Výboru na obranu rodičovských práv (VORP). *FATYM.com* [online]. Vranov nad Dyjí: FATYM, 2022, 2010 [cit. 2022-02-20]. Dostupné z: https://www.fatym.com/storage/1301749847_sb_letak_vorp.pdf

MIOVSKÝ, Michal a a kol. *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy* [online]. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v

Praze ve vydavatelství Togga, 2012 [cit. 2022-03-12]. ISBN 978-80-87258-74-3. Dostupné z: https://www.adiktologie.cz/file/331/minim-prevent-program-web.pdf

PÁLOVÁ, Anna. Nový průzkum: manželství pro všechny podporuje 65 % Čechů a Češek. In: *Jsme fér: manželství pro všechny* [online]. Praha: Iniciativa Jsme fér, 2021, 9. 9. 2021 [cit. 2022-04-13]. Dostupné z: https://www.jsmefer.cz/novy_pruzkum_2021_65_procent

PAUL, Pamela: Erotica vs. Pornography. In: *Pornified: How Pornography Is Transforming Our Lives, Our Relationships, and Our Families*. Google Books, 2005 [online]. [cit. 2019-01-09]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=xhB-wrR4LuAC&dq=inauthor:%22Pamela+Paul%22&hl=cs&source=gbs_navlinks_s

PEHE, Jiří. Rukojmím ultrakonzervativců. Proč jim vláda vychází vstříc, když většina společnosti je například k LGBTQ tolerantní?. In: *Deník N* [online]. Praha: © N Media, 2022, 20. 2. 2022 [cit. 2022-04-13]. Dostupné z: https://denikn.cz/811399/rukojmim-ultrakonzervativcu-proc-jim-vlada-vychazi-vstric-kdyz-vetsina-spolecnosti-je-napriklad-k-lgbtq-tolerantni/

PINKAVOVÁ MORAVCOVÁ, Eliška. [Malá ukázka z hodin Výchovy ke zdraví v 7.ročníku – Dospívání a prevence sexuálně přenosných chorob] – diskuse pod příspěvkem. *Facebook: Učitelé + (veřejná skupina)* [online]. © Meta, 2021, 16. 11. 2019 [cit. 2021-10-26]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/permalink/2515246325225625/

PLACHÁ, Veronika. *Zkušenosti učitelů s tématem smrti ve škole*. České Budějovice, 2018. Disertační práce. JIHOČESKÁ UNIVERZITA V Č. BUDĚJOVICÍCH. Pedagogická fakulta.

Politika do školy patří: Metodický materiál pro učitele [online]. Brno: Centrum občanského vzdělávání Masarykova Univerzita, 2012 [cit. 2021-10-29]. Dostupné z: http://www.obcanskevzdelavani.cz/uploads/731d132bc000d709724f22e5beb11623b48e6e73_uploaded_cov2012-politika_do_skoly_patri.pdf

Pornografie: Příběh. In: *NÚKIB: vzdělávací portál* [online]. Brno: Národní úřad pro kybernetickou a informační bezpečnost, 2021 [cit. 2021-06-17]. Dostupné z: https://osveta.nukib.cz/mod/page/view.php?id=1087

Prohlášení Výboru na obranu rodičovských práv. *FATYM.com* [online]. Vranov nad Dyjí: FATYM, 2022, 26. 7. 2010 [cit. 2022-02-20]. Dostupné z: https://www.fatym.com/view.php?cisloclanku=2010070037

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007 [cit. 2022-04-18]. ISBN 978-80-87000-11-3. Dostupné z: https://www.nuv.cz/file/159_1_1

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV 2021 s vyznačenými změnami [online]. Praha: MŠMT, 2021 [cit. 2021-10-29]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/file/4982/

RAŠKOVÁ, M. Průsečíky sexuální a etické výchovy v současné primární škole. In: *18. Celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Sborník referátů* [online]. Brno: CAT Publishing ve spolupráci se Společností pro plánování rodiny a sexuální výchovu, 2010,

s. 152-157 [cit. 2022-02-20]. Dostupné z: https://docplayer.cz/1865618-18-celostatni-kongres-k-sexualni-vychove-v-ceske-republice-pardubice-2010.html

ROSENBERG, Marshall B. *Nenásilná komunikace v praxi*. Praha: Portál, 2020. ISBN 978-80-262-1651-3.

ROTTER, Hans. *Sexualita a křesťanská morálka*. Praha: Vyšehrad, 2003. Cesty (Vyšehrad). ISBN 80-702-1669-7.

SADKOVÁ, T. Současný stav sexuální výchovy v rámci základního vzdělávání v České republice – systematický přehled teorie a praxe. *Adiktologie* [online]. 2018, **18**(1), 48-58 [cit. 2021-12-02]. Dostupné z: https://www.addictology.cz/wp-content/uploads/2018/10/Pages-from-Adiktologie_I_24-48-58-1.pdf

Sborníky. *Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu* [online]. Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu, z. s., 2021 [cit. 2021-12-17]. Dostupné z: https://www.planovanirodiny.cz/sborniky

SEJBALOVÁ, Petra a Jana MARTINCOVÁ. *Jak ochránit děti před pornografií a online agresory: Zásadní vliv rodičů a školy*. Sexuologické oddělení FN Brno a vydavatelství Babyonline, 2021. Prezentace dostupná účastníkům 29. Celostátního kongresu k sexuální výchově v České republice: https://planovanirodiny.cz/akce/140-29-kongres-k-s-v

SELTZER, Leon, F. What Distinguishes Erotica from Pornography? In: *Psychology Today* [online]. [cit. 2019-01-09]. Dostupné z: https://www.psychologytoday.com/us/blog/evolution-the-self/201104/what-distinguishes-erotica-pornography

Setkání ministra školství se zástupci Výboru na obranu rodičovských práv. *MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY* [online]. Praha: MŠMT, © 2013 – 2022, 6. srpna 2010 [cit. 2022-02-20]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/setkani-ministra-skolstvi-se-zastupci-vyboru-na-obranu

Sexuální výchova: reakce VORPu na stanovisko MŠMT ČR. *Aktuality Duší a hvězd* [online]. Duše a hvězdy: Časopis psaný katolíky především pro katolíky, 2014, 26.7.2010 [cit. 2022-02-20]. Dostupné z: https://aktualityhvezd.wordpress.com/2010/07/26/sexualni-vychova-reakce-vorpu-na-stanovisko-msmt-cr/

SIELERT, Uwe a kol. *Sexuální výchova: kniha netradičních metod výuky*. Praha: Trizonia, 1994. ISBN 80-855-7336-9.

SIMON, Laura E., Kristian DANEBACK a Anna ŠEVČÍKOVÁ. The Educational Dimension of Pornography: Adolescents' Use of New Media for Sexual Purposes. *LIVING IN THE DIGITAL AGE: SELF-PRESENTATION, NETWORKING, PLAYING, AND PARTICIPATING IN POLITICS* [online]. Masaryk University: Muni Press, 2015, s. 33-48 [cit. 2021-12-06]. ISBN 978-80-210-7810-9. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/279572823_The_Educational_Dimension_of_Pornography_Adolescents'_Use_of_New_Media_for_Sexual_Purposes

SLUSSAREFF, Michaela. LIST PRO VYUČUJÍCÍ: JAK MLUVIT S DĚTMI O PORNOGRAFII. In: *Jeden svět na školách* [online]. Vzdělávací program JSNS Člověk v tísni, 2021 [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: https://www.jsns.cz/lekce/484370-v-digitalnim-svete-rodicovska-kontrola

Standardy pro sexuální výchovu v Evropě: Rámec pro tvůrce osnov, vzdělávací a zdravotnické instituce a odborníky [online]. České vydání. Praha: Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu, 2017 [cit. 2021-12-17]. ISBN 978-80-905696-6-9. Dostupné z: https://www.planovanirodiny.cz/storage/Standardy_pro_sexualni_vychovu_v_Evrope.pdf

Switched on: sexuality education in the digital space: Technical brief [online]. UNESCO, 2020 [cit. 2022-03-05]. Dostupné z: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000372784

ŠEVČÍKOVÁ, Anna. *Děti a dospívající online: vybraná rizika používání internetu*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-210-7527-6.

ŠILEROVÁ, Lenka. Mladí lidé a informace o sexualitě: informační potřeby a informační zdroje. Základní informace o realizovaném výzkumu. *20. Celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Sborník referátů* [online]. Brno: CAT Publishing ve spolupráci se Společností pro plánování rodiny a sexuální výchovu, 2012, s. 10-14 [cit. 2021-12-06]. ISBN 978-80-904290-8-6. Dostupné z: https://www.planovanirodiny.cz/storage/sborniky/20_kongres_12.pdf

TÄUBNER, Vladimír a Kamil JANIŠ. *Na pomoc studentům a učitelům v sexuální výchově*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998. ISBN 80-7041-194-5.

Tisková zpráva: Dva ze tří studujících zažijí na střední škole sexuální obtěžování [online]. Česká středoškolská unie, 2021, 7. 3. 2021 [cit. 2021-09-12]. Dostupné z: https://stredoskolskaunie.cz/wp-content/uploads/2021/03/TZ_-Dva-ze-tri-studujicich-zaziji-na-stredni-skole-sexualni-obtezovani.pdf

Trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů*. Praha: Ministerstvo vnitra, ročník 2009, číslo 40. Dostupné také z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/

TŮMOVÁ, Tereza. Žáci se o sexu učí jen z porna. Sexuální výchova ve školách chybí. *Stisk online* [online]. 18. 5. 2021 [cit. 2021-10-23]. Dostupné z: https://stisk.online/a/S9Nbh/zaci-se-o-sexu-uci-jen-z-porna-sexualni-vychova-ve-skolach-chybi

TUPÝ, J., M. HŘIVNOVÁ a E. MARÁDOVÁ. *Metodické komentáře a úlohy ke Standardům pro základní vzdělávání: Výchova ke zdraví* [online]. Praha: NÚV, 2016 [cit. 2021-12-06]. ISBN 978-80-7481-175-3. Dostupné z: https://clanky.rvp.cz/clanek/21331/METODICKE-KOMENTARE-A-ULOHY-KE-STANDARDUM-ZV---VYCHOVA-KE-ZDRAVI.html

Učitelé+ (veřejná skupina): výsledky vyhledávání klíčového slova "sex." In: *Facebook* [online]. © Meta, 2017-2022 [cit. 2022-01-05]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/1365249796891956/search/?q=sex

Učitelská beznaděj. *Brána: Časopis církve bratrské* [online]. 1. 12. 2018 [cit. 2021-10-17]. Dostupné z: https://brana.cb.cz/?/clanek?id=103&nazev=ucitelska-beznadej

Udělej si to po svým: Interaktivní výstava. In: *ArtMap* [online]. Praha: Artmap, 2019 [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: https://www.artmap.cz/udelej-si-to-po-svym-interaktivni-vystava/

UNODC. *Global Report on Trafficking in Persons: 2016* [online]. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime, 2016 [cit. 2022-04-18]. ISBN 978-92-1-130339-1. Dostupné z: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2016_Global_Report_on_Trafficking_in_Persons.pdf

Úplné znění zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), jak vyplývá z pozdějších změn. In: *Sbírka zákonů*. Praha: Ministerstvo vnitra, ročník 2008, číslo 317. Dostupné také z: https://www.mvcr.cz/soubor/sb103-08-pdf

UZEL, Radim. *Pornografie, aneb, Provokující nahota*. V Praze: Ikar, 2004. ISBN 80-249-0351-2.

Velké revize RVP ZV: Vše o tvorbě velkých revizí rámcových vzdělávacích programů. Otevřeně, jasně, na jednom místě. *Npi revize rámcových vzdělávacích programů* [online]. MŠMT ČR & NPI ČR (c), 2021 [cit. 2021-10-29]. Dostupné z: https://velke-revize-zv.rvp.cz/

VEPŘEK, Jan. [anketa pro učitelskou veřejnost: Jak pojmout téma pornografie ve škole?]. In: *Facebook* [online]. © Meta, 2022, 9. 12. 2021 [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/posts/4551577701592467/

VLČKOVÁ, Tereza. Porno jako sexuální výchova? Pro děti je jedním z nejčastějších zdrojů informací. In: *IDNES.cz* [online]. MAFRA, 1999–2022, 15. 1. 2022 [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/sexualni-vychova-pornografie-deti-mladistvi.A220104_144611_domaci_vlc.
Cituje dotazníkovou studii Sejbalové a Martincové: Ohrožení dětí sledováním pornografie (2020).

Why comprehensive sexuality education is important. *UNESCO* [online]. Paris: © UNESCO, 2021, 15. 2. 2018 [cit. 2021-12-06]. Dostupné z: https://en.unesco.org/news/why-comprehensive-sexuality-education-important

Workshopy pro školy. *Chcesatd.cz* [online]. Brno: NESEHNUTÍ, 2017 [cit. 2022-04-15]. Dostupné z: https://www.chcesatd.cz/workshopy/

ZIMBARDO, Philip G. a Nikita D. COULOMBE. *Odpojený muž: jak technologie připravuje muže o mužství a co s tím*. Praha: Grada Publishing, 2017. ISBN 978-80-247-5797-1.

Zpráva z průzkumu – sexuální výchova na středních školách. *Česká středoškolská unie* [online]. 2020 [cit. 2021-12-02]. Dostupné z: https://stredoskolskaunie.cz/wp-content/uploads/2020/11/Zprava-z-pruzkumu-sexualni-vychova-na-strednich-skolach.pdf

Žádná tabu před tabulí: pro vyučující. *Konsent* [online]. Praha: Konsent, 2021 [cit. 2022-04-15]. Dostupné z: https://konsent.cz/pro-vyucujici/

Život s kontroverzí: Výuka kontroverzních témat prostřednictvím výchovy k demokratickému občanství a lidským právům (EDC/HRE): Instruktážní balíček pro učitele [online]. Centrum občanského vzdělávání FHS UK, 2017 [cit. 2021-10-29]. Dostupné z: http://www.obcanskevzdelavani.cz/uploads/40fe76c036f4342d9274038d03240b78d9dc58f4_uploaded_2017_kt_jak-vyucovat-kt_ucitele.pdf

Příloha

Sebereflexe: já a kontroverzní témata v sexuální výchově

Než se pustím do výuky sexuální výchovy a do výuky na téma pornografie, měla bych si uvědomit a pojmenovat své hodnoty, postoje a emoce s nimi spojené. Ve své sebereflexi jsem vycházela z těchto otázek:

- Proč chci se žáky ve škole mluvit o pornografii?
- Je můj záměr v souladu se společensky závaznými cíli vzdělávání?
- Jaký je můj názor na pornografii?
- Co je pro mě na tématu pornografie a na sexuální výchově náročné?
- Z čeho mé názory a postoje vychází?

Myslím, že sexualita je důležitá součást lidského života a měla by být prožívaná jako dobrá a krásná – zdravě, v lásce, aby vedla ke štěstí v lidském životě spíš než k problémům.

Myslím si a psychologická praxe i věda to potvrzuje, že pornografie může mít negativní vliv na různé aspekty sexuálního života. Osobně vnímám porno jako nemorální. Šokovalo mě na konci střední školy, jak je mezi některými mými vrstevníky brána jako běžná, normální, v pohodě. Postupně jsem přijala, že pro značnou část lidí nepředstavuje pornografie problém a vnímají ji ve svém životě naopak pozitivně. Nicméně pro mě se jedná především o etické téma, tedy i když je lidem její konzumace příjemná nebo jim v něčem pomáhá, jsou zde jiné její aspekty, které mi brání v tom, abych ji považovala za dobrou.

Jak se k tomu však postavit ve výuce? Veřejná debata se často točí obecně kolem nadměrného používání internetu, sociálních sítí nebo hraní počítačových her. O pornografii se v posledních letech také začíná psát a diskutovat. Ať už jde závislosti látkové nebo o „nadměrné užívání internetu“, které nám komplikuje život v jiných oblastech, nespecifická prevence bude velmi důležitá v každém případě. Výchovu ke zdraví by školy měly brát vážně a opravdu připravit mladé lidi na to, jak zvládat stresové situace zdravým způsobem, jak nenásilně řešit konflikty, na to, aby si uměli včas říct o pomoc v případě nezvládání nějakého problému apod.

K tomu je zde možnost probrat i jednotlivé konkrétní problémy ze života a jak je možné je řešit, ať se jedná o závislosti, včetně té na pornografii, o konflikty ve vztazích nebo např. o sexuální násilí. Otevření problému v komunikaci s dospívajícími je může vybavit právě tou kompetencí, že když se v problému ocitnou, rozpoznají ho, budou o něm umět promluvit a případně vyhledají i odbornou pomoc.

Ovšem zůstat jen u toho, že si probereme různé problémy a popovídáme si o nich, nebude jako prevence stačit, pokud žáky a studenty nevybavíme dovednostmi pro vedení zdravého životního stylu a dovednostmi pro udržování zdravých vztahů. Zároveň je třeba chápat, že každý jedinec by měl sám přijmout odpovědnost za své zdraví.

Ve škole můžeme mladé lidi naučit různé techniky, dovednosti, předat jim znalosti, dát jim prostor promyslet vlastní hodnoty a postoje, inspirovat je k přijetí prosociálních hodnot a k ochraně zdraví. Jak s tím vším však ve svém životě naloží, to už bude na nich a samozřejmě je neochráníme před různými tlaky a vlivy, které přijdou později v životě. Můžeme je jen připravit na to, co by se dalo v takových situacích dělat, naučit je rozpoznávat rizikové situace a dát jim prostor vyzkoušet si jejich řešení alespoň cvičně a dát jim vědět, že v případě problémů se nám mohou svěřit, ale to je v rámci kompetencí pedagogů asi vše. (Samozřejmě se do prevence různých problémů můžeme zapojit aktivně i jako občané nebo odborníci v rámci celospolečenské debaty a ovlivňování veřejného mínění.)

Jako „občankář“ zastávám názor, že vzdělavatelé by neměli být jen hlásnou troubou společenské shody, ale tuto společenskou shodu vysvětlovat, zkoumat její základy a nebát se upozorňovat na její slabá místa či na existující alternativy, vést studenty k tomu, aby sami kriticky nad zavedenými pravidly a zvyklostmi i nad jejich alternativami přemýšleli. Jedině tak docílíme toho, že budeme studenty vychovávat ke svobodnému a informovanému rozhodování, a nikoli jen k poslušnosti. Jinými slovy, učitel by sice měl říkat, co je ve společnosti považováno za správné a co za špatné, a jaké následky mají činy, které toto nerespektují, to ale není vše. Učitel by měl vést studenty také k vlastnímu přemýšlení o kategoriích dobra a zla a jejich praktických důsledcích. Vždyť přece díky vzdělávání by se měl člověk přibližovat k pravdě a vzdělávání by mělo člověka také uschopňovat k uskutečňování toho, co poznal, že je pravdivé a dobré. Součástí hledání pravdy by mělo být i seznámení se s relativismem, což je v současné době v západní společnosti poměrně silně zastoupený přístup k pravdě, jehož etickým důsledkem může být posuzování dobra a zla podle konkrétní situace, ve vztahu k někomu nebo k něčemu, nikoli absolutně. I když, pro někoho není pravda absolutní, snad mu to nebrání k přijetí mého osobního výkladu cíle vzdělávání: že jde o to, abychom se pravdě přibližovali, a to společně.

Křesťanští odpůrci sexuální výchovy a její zastánci hlásící se k liberální kultuře si navzájem vyčítají sklon k totalitě. Nechtějí být nuceni druhou stranou k něčemu, co je proti jejich svědomí nebo přirozenosti. Křesťanští odpůrci sexuální výchovy se obávají předčasné erotizace dětí a jejich zkušeností, obávají se propagace sobeckého nebo perverzního pojetí

sexu. Oproti tomu v těchto otázkách liberální autoři vyčítají církvi, že chce ostatním lidem určovat, co je pro ně dobré a co zlé. Výhodou liberálního prostředí s respektem k pluralitě názorů by mělo být to, že se vedle sebe může realizovat jak křesťanská, tak liberální výchova. Bylo by dobré najít vyvážený způsob, jak neubližovat ani křesťanským rodičům a dětem, ani těm, kdo to mají v otázkách sexuality jinak než oni. Za liberálním principům nejvěrnější vzdělávání (vzhledem k principům pluralitní demokracie) považuji takové, ve kterém se vyvarujeme stranění emancipaci sexu a současnému odmítání konzervatismu a tradice, nýbrž budeme obojí pojetí sexuality prezentovat bez zaujetí. Můžeme se studenty porovnávat, které z těchto pojetí více odpovídá společenskému konsensu, jaké aspekty těchto pojetí nacházejí oporu ve vědě a jaké jsou založeny spíše na přesvědčení nebo víře, a v neposlední řadě zkoumat, na jaké víře nebo filosofickém přesvědčení tyto přístupy stojí. Jedině tak se vyhneme tomu, že by nás mohl někdo obvinit z propagandy oprávněně.

Etických přístupů existuje mezi lidmi celá řada (křesťanská etika, konsensuální etika, přístup vycházející z emocí „jak to cítíš, tak je to správné“ a další). Naši žáci se mohou ve svém životě opírat o jeden konkrétní nebo o vícero z nich. Tuto pluralitu bychom měli respektovat, neměli bychom dětem říkat, který přístup je lepší nebo horší. Na to si musí přijít v dospívání a během života sami. My jim jen můžeme různé směry představit, pomoci jim je pochopit, a pomoci jim k jejich vlastní sebereflexi, aby si uvědomili, které etické principy vyznávají oni sami a proč.

Jaké jsou moje postoje ke kontroverzním tématům z oblasti sexuality? Vychází z mé křesťanské víry, v něčem konzervativní, v něčem liberální. Nejvíce souzním v současnosti s Debrou Hirsh, která ve své knize *Svatý sex* navrhuje všem křesťanům, aby druhým nemluvili do sexuálního života, aby každý sám mohl hledat dobro a pravdu pro svou životní situaci díky osobnímu setkávání a životu s Bohem (především v modlitbě), protože ani církev ani jednotliví křesťané nejsou vševědoucí a nenáleží jim, aby druhé soudili.

Oslavu pornografie v mé diplomové práci nenajdete už proto, že má motivace na tématu pracovat vychází z mé osobní víry v to, že sexualita má být prožívána autenticky, v intimitě a má být vrcholným tělesným vyjádřením láskyplného vztahu. (Zároveň si uvědomuji, že to je víra v určitý ideál, který se v realitě sice můžeme snažit uskutečňovat, ale ne vždy se nám to bude dařit.) Z toho vyplývá, že nepovažuji za etickou žádnou pornografickou tvorbu – ani tu, která si přívlastek „etická“ přivlastňuje. Předstírání, odosobnění či narušení intimity kamerou a následné zveřejnění či z druhé strany sledování jiných lidí při jejich sexuální aktivitě i další aspekty pornografie narušují tuto mou představu zdravě a z etického hlediska dobře prožívané

sexuality. Tato má víra vychází jednak z víry v to, jaký je smysl života, a také z představy o tom, v čem spočívá lidská důstojnost.

Při studiu podkladů k diplomové práci se mě osobně dotýkaly spory v diskusích, kdy se jedna strana opírala o křesťanskou etiku – ať už jsem s daným názorem byla v souladu nebo ne, nebo naopak když se někdo vůči přístupům založeným na křesťanství vymezoval. Trápily mě zkratky, předsudky a odsudky na obou stranách. Velmi jsem vnitřně řešila, jak je to správně. Co je v sexuální výchově, potažmo při výuce kontroverzních témat, skutečně dobrým přístupem. Vyjádřila jsem výše, jak to vnímám, ovšem stále je to uvnitř mě živé a dost možná se můj názor s přibývajícími zkušenostmi v něčem ještě posune. O jednom takovém sporu píšu v následující úvaze.

Co učitel, to jiný názor. Zamyšlení nad jednou učitelskou diskusí.

V internetových diskusích o sexuální výchově mezi učiteli dochází poměrně často k výměnám rozdílných názorů. Z jedné takové diskuse – pod příspěvkem s ukázkou z výuky sexuální výchovy se zaměřením na prevenci pohlavně přenosných nemocí[222] – jsem vybrala jako modelovou situaci jeden konkrétní spor, a sice spor o cíl a prostředky sexuální výchovy, který se točil kolem tématu antikoncepce. V následující úvaze se snažím pochopit postoje zúčastněných diskutujících a v závěru se zamýšlím nad tím, jak by se s podobnými konflikty odborná veřejnost mohla vypořádat.

Pro křesťansky a pro-life orientované lidi, ať už v roli učitele nebo rodiče, může představovat problém například výuka o antikoncepci. Může u nich vzniknout obava, že při prezentování antikoncepčních metod, zejména kondomu jako nejspolehlivější metody ochrany před pohlavně přenosnými nemocemi a nechtěným otěhotněním, dochází nepřímo k posvěcování promiskuitního sexuálního života. Ať se to může zdát „protistraně“ jakkoli přitažené za vlasy a „mimo mísu“, tato obava reprezentuje celý soubor dalších obav spojených se soudobým pojetím sexuality, které vycházejí z nejlepšího vědomí a svědomí daných lidí.

Myšlenka, která je snad za tím: *Pokud žijete sexuálně jen s jedním partnerem, se kterým jste si věrní, nepotřebujete se chránit před pohlavně přenosnými nemocemi kondomem. Pokud dáme dětem do rukou kondomy, můžeme posílit jejich pocit „že si mohou užívat s kýmkoli, jakkoli jakoby bez následků.“*

[222] PINKAVOVÁ MORAVCOVÁ, Eliška. [Malá ukázka z hodin Výchovy ke zdraví v 7.ročníku - Dospívání a prevence sexuálně přenosných chorob] – diskuse pod příspěvkem [online] [cit. 2021-10-26]. Dostupné z: https://www.facebook.com/groups/uciteleplus/permalink/2515246325225625/

Přání, které je snad za tím: *Přeji si, aby mladí lidé chápali sex jako součást vážného věrného vztahu, nikoli jako nezávaznou zábavu. K tomu bych chtěl/a děti a dospívající vést nejen v rodině, ale také v případné školní sexuální výchově nebo ještě lépe ve výchově k manželství a rodičovství.*

Liberálně smýšlejícím lidem se výše zmíněné postoje mohou jevit jako *tabuizace a stigmatizace* sexuality praktikované mimo manželství, a v kontextu školní výuky jako „jemná forma indoktrinace" – slovy vyučujících diskutujících na Facebooku.[223]

Myšlenky, které jsou snad za tím: *Mladí lidé se svobodně rozhodují o svém sexuálním i reprodukčním životě. S určitými formami sexuálního života je spojené riziko přenosu pohlavně přenosných nemocí. Zdrženlivost je jenom jedna z voleb. Většina mladých bude sexuálně aktivní ještě před manželstvím a bez záměru počít dítě. Aby takto mohli žít ve zdraví a nemuseli podstupovat interrupci, případně se nenakazili pohlavně přenosnou nemocí, je důležité, aby znali metody ochrany vedoucí k tzv. bezpečnému sexu, tj. sexu bez rizika nákazy a otěhotnění.*

Přání, která jsou snad za tím: *Žákům chci předat otevřeně informace o ochraně před pohlavně přenosnými nemocemi. Nechci zasahovat do jejich svobody rozhodování o tom, jaký sexuální život budou žít. Chci jim však dát informace potřebné k tomu, aby chránili zdraví svého partnera i svoje vlastní.*

Tyto dvě skupiny mají zřejmě odlišné priority, ačkoli jejich přání se mohou částečně překrývat. Cílem obou názorových skupin je pravděpodobně spokojený a zdravý sexuální/vztahový život mladých lidí. Problém je, že jedni vidí jasnou, poměrně úzkou cestu, ke které chtějí děti vést – manželství a rodičovství, naopak ti druzí si uvědomují, že lidé přistupují k sexuálním vztahům různě, a chtějí předat informace a dovednosti, které mladí pravděpodobně zužitkují, až se rozhodnou sexuálně žít, bez ohledu na to, zda to bude ve vztahu nebo ne – to už je jejich soukromá volba a není na vyučujících, aby tuto volbu hodnotili. Případně se dotknou ve výuce i etického zhodnocení důsledků různých forem sexuálních kontaktů, ale nebudou ve výuce vynechávat poučení o antikoncepčních metodách jen pro to, že část společnosti věří, že jejich využívání nepatří a nevede k dobrému životu.

[223] Tamtéž.

Který z těchto přístupů je správnější? Záleží na tom, na základě jakých kritérií a cílů bychom je hodnotili. Vzhledem k cílům RVP ZV a doporučení MŠMT k sexuální výchově, tedy společensky závazně stanoveným cílům, je špatně jakákoli indoktrinace. Lidé, kteří zastávají katolický pohled na sexualitu, mohou však být znepokojeni tím, že výchovné sdělení hodnotově neutrální/pluralistické výuky bude v mladých lidech pěstovat pocit, že vše je lhostejné a že se vlastně nedá říct, co je dobré a co zlé – v hodnotově neutrální sexuální výchově by například mohli získat žáci dojem, že nezávazný sex je pro člověka stejným dobrem jako sex v láskyplném vztahu – tomu ale přeci věří jen část lidí, stejně jako jen část lidí věří tomu, že sex ve vztahu je morálně správnější, než ten nezávazný, a proto by tento pluralistický přístup pociťovali také jako formu indoktrinace, která propaguje hodnotový relativismus. Jak může vyučující svou výuku nastavit tak, aby nemohl být nařčen z žádné formy indoktrinace? Jak při vzdělávání reflektovat a prezentovat hodnoty, když ve společnosti jsou v dané oblasti přítomny protichůdné postoje? Podle RVP ZV máme rozvíjet kromě znalostí a dovedností i postoje žáků. Který postoj je víc prosociální – ten, který si nade vše váží manželství a rodiny nebo ten, který přijímá všechny formy soužití a seberealizace v sexuální oblasti založené na souhlasu všech zúčastněných jako rovnocenné? Jsou tyto dva postoje naprosto protichůdné, nebo by se daly nějakým způsobem smířit?

Cíle stanovené v RVP ovšem nejsou neměnné – odvíjí se od společenské shody, politické vůle a od názorů odborníků. V demokratickém společenství je zásadní existence svobodné diskuse, ta samotná se ale může stát bojištěm zatvrzelých, a vést jen k neuspokojivým výsledkům. Demokracie nemá být diktaturou většiny. Cestou k inkluzivní demokratické společnosti, kde by mezi lidmi vládl respekt k právům všech lidí (tzn. včetně příslušníků menšin), a kde by lidem bylo umožněno jednat skutečně odpovědně podle svého svědomí, by mohl být dialog všech zúčastněných, kteří by se snažili svým oponentům porozumět a možná řešení pro stanovení společných pravidel (např. pravidel pro výuku sexuální výchovy) by hledali společně právě v rámci dialogu.

Zkusme si představit tři skupiny učitelů (potažmo i rodičů), kteří by rádi prosadili výchovu k naplňujícímu a odpovědnému sexuálnímu životu. Oprostěme se od jakýchkoli předsudků.

Pro první je v tomto ohledu zásadní hodnota věrné lásky a hodnota otevřenosti k početí dítěte, protože věří, že to jsou největší dobra v lidském životě, pro která se lidé mohou v životě rozhodnout (pokud se nerozhodnou pro jiné životní poslání než pro manželství, i u těch se však hodnota věrné lásky a cenění si lidského života uplatní). K tomu, aby

člověk dokázal žít věrným manželským a rodinným životem, potřebuje především dovednost sebeovládání a statečnost. K tomu, aby dokázal žít šťastným manželským a rodinným životem v lásce, potřebuje toho více – ochotu a dovednost řešit problémy, ochotu a dovednost odpouštět, ochotu a dovednost porozumět druhému, ochotu a dovednost odpovídat na potřeby svých blízkých, ochotu a dovednost jednat laskavě, ochotu a dovednost omluvit se a spoustu dalších dovedností vedoucích k uskutečnění postoje věrné, odpouštějící a přející lásky.

Pro druhého je v takové sexuální výchově nejdůležitější respekt k právům druhých, odpovědnost za vlastní jednání a příjemnost (potěšení). K tomu člověk potřebuje také dovednost sebeovládání, dovednost uvědomovat si dopředu následky svých rozhodnutí, ochotu a dovednost komunikovat, tedy ptát se druhých na jejich přání a potřeby, naslouchat, snažit se porozumět, vyjadřovat pravdivě svá přání a své potřeby, dále potřebuje nebát se objevovat a zkoušet nové věci, poznávat sebe i druhé, a přijímat sebe i druhé takové, jací jsou.

Pro třetího tkví jádro úspěchu především v předání objektivních poznatků, aby mladí lidé, pokud chtějí být sexuálně aktivní, jednali na základě dobře informovaných rozhodnutí. Při takové výuce získají studenti především znalosti o tom, jak sexuální život funguje, jaké má podoby, jaké má která podoba možné důsledky a jaká rizika (ať už zdravotní – tělesné i psychické, právní či společenské).

Jak by měla být sexuální výchova ve výsledku nastavena v kurikulárních dokumentech, to by mělo být výsledkem důkladného dialogu, ve kterém:

- klademe a odpovídáme otázky zjišťující motivace nás všech, kteří se účastníme,
- klademe a odpovídáme otázky po hodnotách, které zastáváme, po jejich obsahu a zdůvodnění,
- snažíme se najít a formulovat společné cíle,
- navrhujeme různá řešení vedoucí k dosažení společných cílů a společně promýšlíme jejich důsledky.

Ideálně nám pak vyplynou nějaké společné cíle a různé cesty, k jejich dosažení, které budou pro různé účastníky dialogu v různé míře přijatelné. Dialog by však měl pokračovat, abychom mohli společně reflektovat a případně přehodnocovat či vhodně upravovat vytyčené cíle i cesty k jejich dosažení, podle toho, co se v praxi osvědčilo a co ne, nebo podle toho, co vyplyne z hlubšího porozumění společným hodnotám i rozdílům mezi námi.